

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԲԱՐՍԵՂՅԱՆ
ՓԱՌԱՆՁԵՄ ՄԵՅԹԻՒՄԱՆՅԱՆ

Հ Ա Յ Ո Ց Լ Ե Չ Ո Ւ

Դ Ա Ս Ա Գ Ի Ր Ք
9-ՐԴ ԴԱՍԱՐԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

«ԱՍՏՂԻԿ ԳՐԱՏՈՒՆ»
ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆ – 2013

Հաստատված է Հայաստանի Հանրապետության
կրթության և գիտության նախարարության կողմից

Խմբագիր՝ Լիանա Հովսեփյան

Մեթոդիստներ՝

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Նախորդ դասարանում անցած նյութի կրկնություն.....6

.....
.....

ՇԱՐԱՀՅՈՒՍՈՒԹՅՈՒՆ

Դերբայական դարձված.....19

Բարդ նախադասություն.....28

Բարդ համադասական նախադասություն.....35

Համադաս նախադասությունների

կապակցումը և կետադրությունը.....41

Համադասական շաղկապներ.....41

Ստորոգյալի լրիվ կամ մասնակի զեղչումը

բարդ համադասական նախադասություններում

և կետադրությունը.....54

Բարդ ստորադասական նախադասություն.....63

Գերադաս և ստորադաս նախադասություններ.....63

Գերադաս և ստորադաս նախադասությունների

կապակցումը.....66

Ստորադասական շաղկապներ.....67

Հարաբերական դերանուններ և հարաբերյալներ.....82

Անշաղկապ կապակցում.....88

Ջեղված շաղկապով բարդ ստորադասական

նախադասության կետադրությունը.....88

Ստորադաս նախադասության շարադասությունն

ու կետադրությունը.....91

ՄԵԶԲԵՐՎՈՂ ԽՈՍՔ.....103

Ուղղակի խոսք.....105

Անուղղակի խոսք.....107

Երկխոսություն.....109

Երկխոսական տեքստի կետադրությունը.....110

Երկխոսությունը առօրյա խոսքում.....110

Երկխոսությունը գեղարվեստական գրականության մեջ	115
Երկխոսությունը դրամատիկական ստեղծագործություններում	120
Երկխոսությունը մասնագիտական բնագավառում	123
Սենախոսություն	124
ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	132
Դիմում	132
Արձանագրություն	133
Հաշվետվություն	136
Տարեվերջյան կրկնություն	138
Հավելված-1	144
Հավելված-2	148
Համառոտագրություններ	158

Պայմանական նշաններ



Տեքստային աշխատանք



Ստեղծագործական աշխատանք



Խմբային աշխատանք



Հեղինակային մեջբերում



Հարցեր



Առաջադրանքներ



Վարժություններ



Անակնկալ հարց



Բառերի շտեմարան, կապակցությունների շարան



Հիշի՛ր



Իմացի՛ր



Բարդ վարժություն



Վարժություն կամ առաջադրանք անցած նյութերից

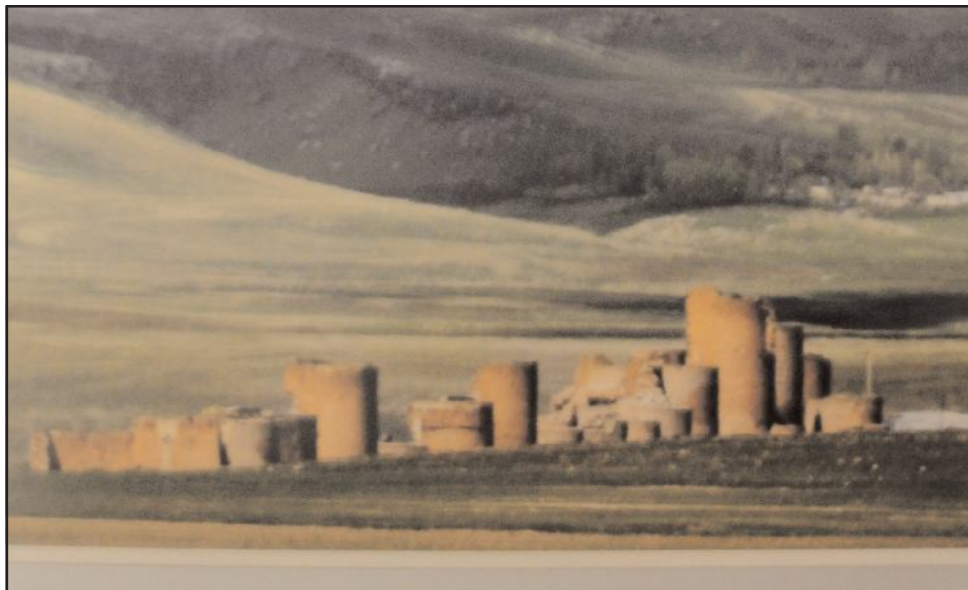
ՆԱԽՈՐԴ ԴԱՍԱՐԱՆՈՒՄ ԱՆՃԱԾ ՆՅՈՒԹԻ ԿՐԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՁԵՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՇԱՐԱՀՅՈՒՍՈՒԹՅՈՒՆ

Ա՛խ, ինչքա՛ն, ինչքա՛ն կուգեի լինել
 Ձինվոր հասարակ.
 Հայության բոլոր ոսոխների դեմ կռվեի անդուլ
 Անիի հզոր պարիսպների տակ:
 Եվ հուր վրեժով
 Ջարկեի դարե՛ր, զարկեի դարե՛ր
 Եվ բյուր վերքերով
 Ընկնեի վսեմ պարիսպների տակ.
 Միրոս խաղաղվեր, հանգչեի հավերժ
 Անիի անմահ պարիսպների տակ...

ԼՂ. Մուսիսյան



Սիրելի՛ աշակերտ, քերականությունը լեզվի դժվար յուրացվող բաժիններից մեկն է, եթե ոչ ամենադժվարը: Առանց քերականական օրենքների սերտման և դրանց գործնական կիրառման հնարավոր չէ անթերի տիրապետել մայրենի լեզվին: Ուստի և անշուշտ նկատում ես, որ մենք աշխատում ենք այդ ուսուցումը քեզ մատուցել հնարավորինս հետաքրքիր ու մատչելի: Գեղարվեստական ստեղծագործությունների առկայությունը հայոց լեզվի այս դասագրքերում ինքնանպատակ չէ: Դրանք նախ և առաջ քեզ սովորեցնում են ճիշտ կարդալ, արտասանել, պատմել, վերլուծել, բանավոր կամ գրավոր կարծիք հայտնել քեզ համձնարարված նյութերի վերաբերյալ: Որքան համարձակ ու անկաշկանդ խոսես, այնքան կզարգանա քո բանավոր խոսքը, որքան ճիշտ և գեղեցիկ արտասանես, այնքան կզարգանա քո ճարտասանական հմտությունները:

Աշակերտի
նկար

Հովիկ Մկրտումյան

Տունը

Մորեղբայրս ասում էր՝ տո՛ւն կառուցիր:

Հորեղբորս տղաներն ասում էին՝ տո՛ւն կառուցիր:

Երբ գնում էի գյուղ, հորաքույրերս ձեռքիցս բռնում, բերում կանգնեցնում էին մեր հին տան ավերակի մոտ ու ասում՝ տո՛ւն կառուցիր: Գյուղի ճանապարհին հանդիպած բոլոր գյուղացիները հարցնում էին.

«Ե՞րբ ես հորդ տան տեղը տուն կառուցելու»:

Այսպես ինձ ամեն անգամ կանգնեցնում էին **քարձր** ու կանաչ եղինջի «ծառերով» ծածկված քարակույտերի առաջ ու համոզում տուն կառուցել:

— Էլ ի՞նչ տղամարդ, որ հոր տան ծովսը չծխացնի,— **քախծոտ** հայացք եղինջով պատված քարակույտերին՝ ասում էր Աստղիկ հորաքույրս,—

թե չէ մեծանում գնում եք, մեծանում, թեև տալիս թոշում եք: Բա էս ավերվող տները մեղք չե՞ն, բա էս մեռնող հիշատակները մեղք չե՞ն...

Մորեղբայրս լավ էր խոսում, խելացի, մտերիմ: Հորեղբորս տղաները, հորաքույրերս գեղեցիկ էին խոսում, և ճշմարիտ, ու **իմաստուն** էին բոլորի խոսքերը: Եվ ես տխրում էի այդ խոսքերից, հոգիս խռովվում էր, սիրտս՝ կարտատում: Օրերով մտքիցս չէին գնում նրանց խոսքերը, և զարմանում էի՝ որտեղից այսքան բարություն այս մարդկանց մեջ, այսքան կամեցողու-



ՄԵՐ ՎԵՐԱՆՈՒՄ N 55 ԳՅՈՒՂ ՆՈՒՄԵՐ

թյուն այս **խառնաշփոթ** ժամանակներում...

— Դու միայն սկսի՛ր,— ասում էր մորեղբայրս:

— Դու միայն սկսի՛ր, մնացածը քո գործը չէ,— համոզում էին հորեղբորս տղաները:

— Դժվարն սկսելն է, մի՛ վախեցիր,— քաջալերում էին գյուղամիջյան ճանապարհներին հանդիպող գյուղացիները,— հենց սկսեցիր, ողջ գյուղը կհավաքվի:

Վերջապես համոզեցին, և ես որոշեցի իմ հոր գյուղում, իմ հոր ավերված տան տեղում մի տուն կառուցել, մի փոքրիկ տուն՝ փոքրիկ նկուղով, առջևում այգի...

— Որ կառուցում ես, միանգամից մեծ տուն կառուցիր,— ասաց մորեղբայրս,— թե չէ տան փոքրը ո՞րն է: Տանը պիտի օդ լինի շնչելու, պիտի շարժվելու տեղ լինի, որ մարդու հոգին բացվի ներս մտնելիս:

– Գլուխի տունը մառան պիտի ունենա, որ այգու խնձորն ու տանձը լցնես, խաղողի կախանները շարես, որ գինու գավը ձեռքիդ մտնես ու օրորվելով դուրս գաս,– ասացին հորեղբորս տղաները:

– Հայի տունը մեծ պատշգամբ պիտի ունենա,– ասացին հորաքույրերս,– հայի տունը պիտի բաց սիրտ ունենա ու բաց ճակատ: Էդքան աշխարհներ ես ման եկել. չե՞ս զգացել, որ հայի տունը բոլորից տարբեր է. կարծես հյուրի է սպասում, ճանապարհից հոգնած անցորդի, օտարությունից վերադարձող հարազատի:

– Տունն այնպիսին պիտի լինի, որ նայողն ասի՝ տղամարդ է եղել կառուցողը,–աչքերն արևից կկոցելով՝ եզրափակեց Նիկոլ պապը:

Ու սկսվեց...

Մորեղբայրս եկավ բուլդոզերով, մտավ հողամաս, հարթեցրեց տեղը: Լարեր քերեցին, չափեցին, հիմքերը փորեցին: Երեկոյան հիմքերն արդեն լցված պատրաստ էին: Կանգնեցի արդեն լցված հիմքերի կողքին, նայեցի, զարմացա՝ թե ինչպես եղավ, էս ինչ հրաշք էր:

Ամեն օր նոր մարդիկ էին գալիս, կատակելով, ուրախանալով, գործը միմյանց ձեռքից խլելով՝ աշխատում էին: Եվ բոլորը սրտանց ուրախանում էին, որ գյուղում մի ավերված տուն է կենդանանում, մի մեռած հիշատակ:

... Տունը շատ արագ կառուցվեց՝ բարձր, երկհարկանի, լայն, երկար պատշգամբով, մեծ մառանով: Երբ տանիքը ծածկեցինք վերջացրինք, տունը հայի տան նմանվեց՝ կանչող ու **սրտաբաց**: Մայրս հորաքույրերիս հետ մեծ սեղան բացեց թե՛նու տակ, նստեցինք ճաշելու: Տաք ու **հյուրասեր** աշուն էր՝ մրգերով լեցուն այգիներով, հացով լիքր տաշտերով: Սի պահ լուռ նայում էինք հպարտորեն կանգնած մեր տանը: Բոլորս այնտեղ մեր աշխատանքն ու քրտինքի կաթիլներն էինք դրել քարի ու շաղախի հետ, և բոլորիս այն հարազատ էր ու սրտամոտ: Լռությունը խախտեց մորս թախծոտ, հուզված ձայնը.

– Հայրդ ճիշտ այսպիսի տուն էր երագում կառուցել, բայց պատերազմը խանգարեց: Եթե ողջ լինեիր, ինչքա՞ն կուրախանար...

Բաժակները լցրինք թթի օղիով: Նիկոլ պապը տնքալով վեր ելավ տեղից.

– Ապրեն, որդի՛, որ չթողեցիր մարեր հորդ օջախի ծուխը, ապրեն: Յուրաքանչյուր մարդ այս աշխարհում պիտի մի տուն կառուցի, որ տղամարդ կոչվի: Դու այսօրվանից հետո կարող ես գլուխդ բարձր ման գալ. այսօրվանից տղամարդ ես:

Ահա այսպես ես տուն կառուցեցի... Իրենք հավաքվեցին, իրենք կառուցեցին, իրենք ինձ տղամարդ դարձրին ու ճանապարհ դրին: Եվ այնքա՞ն

բնական, այնքա՛ն հեշտ ու **անկեղծ**, որ մինչև հիմա էլ ինձ տղամարդ եմ զգում, տուն կառուցող տղամարդ:

Հ ա Ր Գ Ե Ր և ա ռ ա ջ ա դ Ր ա ն Գ Ն Ե Ր

Ա

ա Պատմի՛ր այս ստեղծագործությունը. քո ընկալմամբ ներկայացրո՛ւ պատմվածքի ներքին բովանդակությունը:

բ Փորձի՛ր ուրիշ վերնագիր դնել այս պատմվածքին:

գ Տուն կառուցելու վերաբերյալ պատմվածքում տրված ո՞ր ցանկությունն ես առավել կարևորում. դու ի՞նչ ցանկություն կհայտնեիր:

Բ

ա Բառարանի օգնությամբ բացատրի՛ր գավիք, գլխատուն, նախասենյակ, պատշգամբ, շքամուտք, օթյակ բառերը՝ յուրաքանչյուրի դիմաց նշելով դրանց ռուսերեն կամ քո իմացած օտարլեզվյան տարբերակը:

բ Բառարանի օգնությամբ բացատրի՛ր տրված բառերի՝ բազրիք, հեծան, ամրան, ծխնի, ծխնեյույզ, կղմինդր, ձեղուն, որմածք, շրիշակ, քիվ, իմաստները. ուրիշ ի՞նչ բառեր կավելացնեիր, որոնք տան որոշակի հատված են անվանում կամ տան կառուցման անհրաժեշտ պարագաներ են:

Հովհ. Թումանյան

Ամենից լավ տունը

(փոխադրություն)

Էնտեղ, ուր հովր խաղում է ագաստ,
Ու ջուրն աղմրկում, անվերջ փրրփրրում,
Էնտեղ իր բարի, իր սիրող մոր հետ
Սի շատ անհանգիստ տղա էր ապրում,
Սի գորշ խրրճիթում,
Սի հին խրրճիթում,
Գետի եզերքին,
Ծառերի տակին:

Սի օր էլ եկավ անհանգիստ տրդան,
Կանգնեց իր բարի, իր սիրող մոր դեմ.
«Սայրի՛կ, էստեղից պետք է հեռանամ.

Նկար

**Խրճիթ գետի
ափին**

Միակ ձանձրալի տեղը, որ գիտեմ,
 Էս գորշ խրրճիթն է,
 Էս հին խրրճիթն է,
 Գետի եզերքին,
 Ծառերի տակին:
 Թո՛ղ զընամ շրջեմ աշխարհից աշխարհ,
 Ճամփորդեմ՝ լավ-լավ տղներ տեսնելու,
 Ամենից լավը ընտրեմ մեզ համար,
 Գամ քեզ էլ առնեմ, ու փախչենք հեռու
 Էս գորշ խրրճիթից,
 Էս հին խրրճիթից,
 Գետի եզերքին,
 Ծառերի տակին»:
 Ու զնաց, երկար քափառեց տղան,
 Մեծ ու հոյակապ շատ տղներ տեսավ,
 Բայց միշտ, ամեն տեղ պակաս էր մի քան...
 Ու հառաչելով ետ վերադարձավ
 Էն գորշ խրրճիթը,
 Էն հին խրրճիթը,
 Գետի եզերքին,
 Ծառերի տակին:
 «Գըռա՞ր, զավակըս»,– հարցրեց մայրը՝
 Ուրախ նայելով իր տղի վրա:
 «Ման եկա, մայրի՛կ, աշխարհից աշխարհ,
 Ամենից սիրուն, լավ տունը, որ կա,
 Էս գորշ խրրճիթն է,
 Էս հին խրրճիթն է,
 Գետի եզերքին,
 Ծառերի տակին»:

Հ ա Ր Գ Ե Ր Լ ա ն ա ջ ա դ Ր ա ն Գ ն Ե Ր

ա Անգի՛ր արտասանի՛ր այս բանաստեղծությունը:

բ Ի՞նչ են սովորեցնում քեզ այս երկու նյութերը. ո՞րը քեզ առավել դուր եկավ. հիմնավորի՛ր՝ ինչո՞ւ:

գ Նմանատիպ բովանդակությամբ ուրիշ ի՞նչ ստեղծագործություններ կարող ես հիշել:

դ Բանաստեղծությունից դո՛ւրս գրի՛ր բոլոր բարբառային ու խոսակցական բառերն ու բառաձևերը՝ դրանց դիմաց նշելով գրական համարժեքը:

Ս Տ Ե Ղ Ծ Վ Ա Ղ Ո Ր Ծ Ա Կ Ա Մ Ա Շ Խ Ա Տ Ա Մ Ֆ

ա Համոզվա՞ծ ես, որ Ձեր տունն ամենալավն է. հիմնավորի՛ր:

բ Գրի՛ր շարադրություն՝ «Իմ երազանքի տունը» վերնագրով՝ գործածելով որոշիչ, հատկացուցիչ, ուղիղ խնդիր, միջոցի անուղղակի խնդիր, տեղի և նպատակի պարագա լրացումներ:

գ Նկարի՛ր քո երազանքի տունը:

Խ Մ Բ Ա Յ Ի Ն Ա Շ Խ Ա Տ Ա Մ Ֆ

Դասարանում անցկացրեք բանավեճ-գրույց. «Զարանձավից ու քարայրից մինչև մերօրյա շքեղ առանձնատուն»:



Կ Ր Կ Ն Ո Ղ Ա Կ Ա Ն

Հ Ա Ր Գ Ե Ր Լ Ա Ա Ռ Ա Ջ Ա Ղ Ր Ա Մ Ն Ի Ն Ե Ր

ա Թվարկի՛ր չթեքվող խոսքի մասերը:

բ Խոսքի մասերի ո՞ր խմբի մեջ է մտնում մակրայը և ինչո՞ւ:

գ Որո՞նք են մակրայների տեսակները. ին՞չ պաշտոն են կատարում նախադասության մեջ:

դ Ի՞նչ են ցույց տալիս վերաբերականները և ի՞նչ տեսակների են բաժանվում:

ե Ինչո՞վ են տարբերվում վերաբերականները մակրայներից:

զ Որո՞նք են ձայնարկությունների արտասանական կամ հնչերանգային առանձնահատկությունները:

Վ Ե Ր Ի Խ Ե Ի՛Ր

Մակրայների մի մասը կազմված է քերականական ձևերից, **ինչպես՝**
հայցական հոլովից – *դուրս, ներս, ցմահ, ցարդ, ցտեսություն*,

բացառական հոլովից – *հանպատրաստից, հնուց, ի սկզբանե, իհարկե, ի ծնե, ի սրտե, մանկուց, նորից, միանգամից, վաղուց,*

գործիական հոլովից – *անձամբ, բարով, դիտմամբ, խստիվ, հագիվ, սակավ, մասամբ, նախօրոք, պատահմամբ, փութով, շուտով,*

ներգոյական հոլովից – *հնում, հիմնականում, հետագայում, ներկայումս:*

Մի շարք մակբայներ կազմված են երկու բաղադրիչից, **ինչպես՝ ամենից առաջ, վերին աստիճանի, ծայր աստիճան, չափից ավելի, մեծ մասամբ, ժամ առաջ:**

Ա ռ ա ջ ա դ Ր ա ն գ ն ե Ր

ա Դուրս գրի՛ր տրված տեքստերից մակբայները, որոշի՛ր նրանց տեսակն ու կազմությունը:

բ Վեհիշի՛ր մակբայակերտ ածանցները և դրանցով կազմի՛ր մակբայներ:

Վերաբերմունքային իմաստ արտահայտող խոսքի մասեր

Խոսքի մասերի երկրորդ խումբը արտահայտում է **վերաբերմունքային իմաստ**, այսինքն՝ այս բառերը սոսկ եղանակավորում են խոսքը, **դատողական** կամ **զգացական վերաբերմունք** են արտահայտում: Դրանք են **վերաբերականներն ու ձայնարկությունները:**

Խոսքի մասերի երրորդ խումբը արտահայտում է **քերականական իմաստ**, այսինքն՝ այս բառերը ցույց են տալիս հարաբերություններ: Դրանք են **կապերն ու շաղկապները:**

գ Վերևում տրված տեքստերից դո՛ւրս գրի՛ր վերաբերականներն ու ձայնարկությունները, կապերն ու շաղկապները առանձին սյունակներով և բնութագրի՛ր:

Հիշի՛ր

Շարահյուսության ուսումնասիրման միավորներն են՝

բառը – որպես նախադասության անդամ

բառակապակցությունը – իր անվանողական արժեքով,

նախադասությունը – իր հաղորդակցական արժեքով,

տեքստը – իբրև կապակցված խոսք:

Հ ա Ր Գ Ն Ե Ր և ա ռ ա ջ ա դ Ր ա ն գ ն ե Ր

ա Բացատրի՛ր երկու խոսք իրար կապել դարձվածքի իմաստը և գործածի՛ր այն նախադասության մեջ:

բ *Խոսք* բառով ուրիշ ի՞նչ դարձվածքներ գիտես. օգտվելով դարձվածաբանական բառարանից՝ գրի՛ր դրանցից մի քանիսը քո տետրում:

Բառակապակցություն

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ց ն ե ր

ա «Տունը» և «Ամենից լավ տունը» տեքստերից դո՛ւրս գրի՛ր հինգական գոյականական և բայական բառակապակցություններ, դրանցից մի քանիսով կազմի՛ր նախադասություններ:

բ «Տունը» պատմվածքի ընդգծված ածականները դարձրո՛ւ բառակապակցության գերադաս անդամ և դրանցով կազմի՛ր նախադասություններ:

Օրինակ՝ հոգով անկեղծ

գ Տրված բառակապակցությունները բնութագրի՛ր ըստ բաղադրիչների կապակցման սերտության և ըստ բառակապակցության գերադաս անդամի խոսքիմասային պատկանելության. բառակապակցությունների իմաստը արտահայտի՛ր մեկ բառով:

Արջի ծառայություն մատուցել, միտքը զբաղված, միտքը պայծառ, շահը սիրող, մարդկանցից խուսափող, ծայրը մեկուսացնող, ձեռքը թեթև, խաղաղություն պահող, Գողգոթայի ճանապարհ անցնել, գիտական վեճ, քաղաքականությամբ զբաղվող, համայնքի ղեկավար, հուշերի մատյան, մարզական աշխարհ, շարժվող սանդուղք, սիրտը ելնել, սպիտակ ագռավ, ուղեղով սթափ, քամի անել:

Նախադասություն

Բառերի այն կապակցությունը, որն ունի հաղորդակցական արժեք, կոչվում է նախադասություն:

Նախադասության կարևոր բնութագրիչներն են՝

ստորոգյալը

միտքը կամ բովանդակությունը

հնչերանգը

Մեկ ստորոգյալ ունեցող նախադասությունը կոչվում է պարզ նախադասություն:

Միայն ենթակայից և ստորոգյալից կամ միայն ստորոգյալից կազմված

նախադասությունը կոչվում է պարզ համառոտ նախադասություն:

Ենթակա, ստորոգյալ և լրացում(ներ) ունեցող նախադասությունը կոչվում է պարզ ընդարձակ նախադասություն:

Պարզ նախադասության քերականական հիմքը ենթական ու ստորոգյալն են կամ միայն՝ ստորոգյալը:

1. Նախադասության գլխավոր անդամներ

2. Գոյականական անդամի լրացումներ

3. Բայական անդամի լրացումներ

Հ ա Ր Գ Ե Ր և ա ռ ա ջ ա դ Ր ա Ն Գ Ն Ե Ր

ա Տրված հատվածներում քանի՞ պարզ նախադասություն կա. ի՞նչ նախադասություններ են դրանք ըստ նպատակադրման:

Իմ մորեղբայր Մելիքը թերևս ամենաձախորդ ֆերմերն է ամբողջ աշխարհում: Նա չափից ավելի մեծ երազող էր ու պոետ: Այնպես որ նա իր շահի մասին չէր մտածում: Գեղեցկություն: Ահա թե ինչի էր նա ձգտում: Նա կուզեմար գեղեցկություն ցանել ծաղկի պես և հիանալ՝ նրա աճը տեսնելով: Պոեզիայի և պատանեկության վաղուց անցած այն հիանալի օրերին ես ինքս հարյուրից ավելի նոճենի տնկեցի նրա համար: Հորեղբորս հրապուրում էր հենց միայն ծառեր տնկելու և նրանց աճով հիանալու գաղափարը:

Միայն թե ծառերը չէին ուզում աճել (*Վ. Մ.*):

Այն, ինչ որ անել չկարողացան
Արշակ-Վաղարշակ,
Մուշեղ ու Մուշե,
Սա՛րքեց միայն՝ անգնն ու անգործ.
Մեզանից խլված մեր պետության տեղ
Ստեղծեց մի նոր,
Չեղյա՛լ պետություն,
Թագավորություն մի հզորագոր՝
Ո՛չ թե մեզանից խլված հողերի,
Մեր բաժան-բաժան հայրենու վրա,
Այլ մեր անբաժան,

Մեր անկիսելի՛,
 Երբե՛ք չխլվող հոգիների մեջ:
 Եվ այնուհետև անվախճան եղավ
 Թագավորական Նրա տունը մեծ,
 Եվ մեր հոգևոր թագավորության
 Գահին բարձրացող ամե՛ն թագավոր
 Ծնվեց նո՛ւյն տնից,
 Նո՛ւյն ցեղից սերեց
 Եվ պատվով-փառքով-վեհությամբ կրեց
 Նո՛ւյն տոհմանունը՝ Մեսրոպ-Մաշտոցյա՛նք... (Գ. Ա.)

բ Դո՛ւրս գրիր տրված նախադասությունների բոլոր ենթակաները՝ նշելով նրանց արտահայտությունը, ու ստորոգյալները՝ նշելով տեսակը:

գ Դո՛ւրս գրիր գոյականական և բայական անդամի լրացումները՝ բնութագրելով դրանք շարահյուսորեն:

դ Ինչո՞վ են տարբերվում այդ անդամները միմյանցից:

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն գ ն ե Ր

ա Շարահյուսորեն վերլուծի՛ր տրված տեքստի նախադասությունների բոլոր անդամները՝ նշելով, թե դրանք ինչով են արտահայտված:

Քարե այդ եկեղեցու քարաշեն զմբեթի պատերի վրա դրսից քանդակել է նաիրցի վարպետը տասներկու առաքյալների դեմքերը մեկ-մեկ, կողք կողքի: Նրանք հիմա էլ պարզ նայում են դիտողին զմբեթի հնաբույր, մամռոտ պատերից. կարծր, չոր նաիրյան լեռնաքարի մեջ փորած հրաշալի դեմքեր: Եվ այն էլ կնկատի ուշադիր դիտողը, որ առաքյալներից մեկի բոլոր դիմագծերը փորփրած են անխնամ. քիթը չկա, իսկ աչքերի փոխարեն վերևից նայում են երկու սև ու ալյանդակ խոռոչներ (Լ. Զ):

Երանի ես միշտ բարի մնայի,
 Բարի լինեի մայրիկիս մման,
 Մորս՝ ինձ տվածն աշխարհին տայի,
 Որ մի բուռ սիրտս բացվեր անսահման...

Իմ լավն ու բարին իմ Մասիսն է մեծ,
 Իմ Վանա ծովն է իմ լավն ու բարին,
 Իմ լավն ու բարին իմ հողն է անեղծ,
 Իմ Հայաստանն է իմ լավն ու բարին (Հ. Ծ.):

Ա Մ ա կ Օ կ ա լ հ ա Ր Գ

Ի՞նչ է խորհրդանշում Արարատ լեռը յուրաքանչյուր հայի համար և ի՞նչ՝ քեզ համար:

Բ Կազմիր պարզ ընդարձակ նախադասություններ հետևյալ կադապարներով.

1. Հատկացուցիչ – որոշիչ – ենթակա – տեղի պարագա – ձևի պարագա – ստորոգյալ – ուղիղ խնդիր:
2. Որոշիչ – հատկացուցիչ – որոշիչ – տեղի պարագա – ձևի պարագա – ստորոգյալ – որոշիչ – ենթակա:
3. Որոշիչ – ենթակա – բացահայտիչ – ժամանակի պարագա – ստորոգյալ – անուղղակի խնդիր:

***Գ** Քո տետրում կազմիր պարզ համառոտ և ընդարձակ նախադասության անդամների հինգ գծապատկեր և կազմիր դրանց համապատասխանող նախադասություններ:

Բ առ եր հ շ ե մ ա Ր ա ն

Տ ու ն

Շինություն – շենք

Հյուղ - հյուղակ, հովիկ, քողտիկ, խրճիթ

Կացարան- բնակարան, կացավայր

Բնակավայր – 1.բնակատեղ, ապրելավայր, ապրելատեղի, նստավայր, 2. շեն, ավան, շենավան

Ընտանիք- 1.գերդաստան, տուն, տունտեղ, 2.մարդուկին, 3.ծուխ, երդ, օջախ

Ծուխ - 1. /եկղց./ընտանիք, տնտեսություն, 2.օջախ, շառավիղ, 3.սերունդ, 4.համայնք

Ազգատոհմ - 1.ազգ,ազգություն, 2.սերունդ, զարմ, 3.գերդաստան

Թագավորություն - 1.կայսրություն, արքայություն, միապետություն, ինքնակալություն, 2.իշխանություն, պետություն

Երկիր - 1.երկրագունդ, հողագունդ, աշխարհ, 2.հայրենիք,

3.բնակավայր, 4.ցամաք, 5.Արևմտյան Հայաստան

Հայրենիք – բնաշխարհ, բնօրրան, օրրան, ծննդավայր, երկիր,

ավետյաց երկիր, հայրենի հող, մայր երկիր, մայր հայրենիք

Հ ա Ր Գ Ե Ր և ա ռ ա ջ ա դ Ր ա Ո Ւ Ն Ե Ր

ա **Քառարանի** օգնությամբ սովորի՛ր ընտանիք, տուն, հայրենիք բառերի փոխաբերական իմաստները և այդ իմաստներով կազմի՛ր նախադասություններ:

բ *Տուն* բառով ի՞նչ դարձվածքներ գիտես. օգտվի՛ր դարձվածաբանական բառարանից և քեզ դուր եկած դարձվածքները գրի՛ր քո տետրում:

Լսենք մեծերին

Տունը սյունն է պահում:

Մորուքաբան



ՄԱՍ ՀԱՄԱՐԻՇՈՒՆՅԱՆ, «ԿԵՍՈՐԸ ԽԱՉԻՎ ԳՅՈՒՐՈՒՄ»

ՇԱՐԱՀՅՈՒՍՈՒԹՅՈՒՆ

ԴԵՐԲԱՅԱԿԱՆ ԴԱՐՁՎԱԾ

Նրա համար ամենից մեծ հաճույքը այգին ու արտերը ջրելն էր:

Առվի ջուրը կապելիս նա ջրի հետ էլ գնում էր: **Արևից չորացած** հողը, **տեղ-տեղ ճաքճած**, ազահուքյամբ ծծում էր ջուրը (Ակ. Բ.):

Տրված օրինակներում ընդգծված կապակցությունները բայական բառակապակցություններ են, որոնց գերադաս անդամը անկախ դերբայ է՝ **ջրել, կապելիս, չորացած, ճաքճած**, որոնցից յուրաքանչյուրը ունի իրեն լրացնող ստորադաս անդամ՝ **այգին ու արտերը, ջուրը, արևից, տեղ-տեղ**:

Նախադասության մեջ գործածված դերբայն իր լրացումներով կոչվում է դերբայական դարձված:

Դերբայական դարձվածի գերադաս անդամը դերբայն է, որն արտահայտվում է՝

1. **անտրոշ դերբայի տարբեր հոլովներով**՝ անթարթ **նայել/ը/**, ուսին **նստելով**, այգին **մշակելու**
2. **հարակատար դերբայով**՝ ուսապարկը մի կողմ **դրած**, մեքենան **բարձած**, ծանր աշխատանքից **խոնջացած**
3. **ենթակայական դերբայով**՝ բարձունքից **գահավիժող**, օր օրի **կռացող**, գիշերուզօր **սպասող**
4. **համակատար դերբայով**՝ փողոցն **անցնելիս**, մանկությունը **հիշելիս**, հանձնարարությունը **կատարելիս**

Գ ի Շ ի ՚ Ր

Դերբայական դարձվածը նախադասության մեջ մեկ անդամ է:

Որպես նախադասության անդամ՝ դերբայական դարձվածը նախադասության մեջ կատարում է **ենթակայի, ստորոգելիի, գոյականական և բայական անդամի լրացումների** պաշտոններ, **ինչպես**՝

Ճանփորդների դադար առնելը (ենթակա) ճակատագրական եղավ:

Ձախողման պատճառը **այդ մարդուն վատահելն** (ստորոգելի) էր:

Նա միանգամից որոշեց, որ **գործի անցնելու** (որոշիչ) ժամանակն է:

Անակնկալ վեր կենալով (ձևի պարագա)՝ տանտերը դուրս եկավ **ծխով լցված** (որոշիչ) սենյակից:

Տղամարդը երագում էր, որ կինը նրան դիմավորի **որսից վերադառնալիս** (ժամանակի պարագա):

Դերբայական դարձվածի գերադաս անդամը՝ դերբայը, ունենում է իրեն լրացնող, իր հետ կապված չորս լրացում:

ենթակա.

Օրինակներ՝ Անահիտի (կողմնակի ենթակա) **գրածը** ոչ ոք չկարողացավ կարդալ:

Ուսուցչի՝ (կողմնակի ենթակա) մեր պատմության այդ հերոսական էջը **ներկայացնելը** դեռ երկար կհիշվի աշակերտների կողմից:

ստորոգելի կամ **վերադիր.**

Օրինակներ՝ Փորձառու **որսորդ** (ստորոգելի) **համարվող** Համո քեռին անսպասելի հիվանդացավ:

Հնուտ **մասնագետ** (ստորոգելի) **դարձած** ընկերս մեկնեց գյուղ՝ աշխատելու:

խնդիր.

Օրինակներ՝ Նրան այդպես էլ չհաջողվեց որևէ **ստաջադրանք** (ուղիղ խնդիր) **կատարել:**

Շատերին դուր չէր գալիս ծերունու՝ ամեն մի **մանրուք** (ուղիղ խնդիր) **տեսնելը:**

պարագա.

Օրինակներ՝ Իրիկնապահին (ժամանակի պարագա) **պատի տակ** (տեղի պարագա) **նստելը** պապիս հին սովորությունն էր:

Աշխատանքը շոգ **կեսօրին** (ժամանակի պարագա) **ավարտելուց հետո** նա **դանդաղ** (ձևի պարագա) **քայլելով** վերադարձավ գյուղ:

Այս լրացումները կոչվում են **կողմնակի**, որովհետև սրանք ոչ թե նախադասության ստորոգյալի, այլ դերբայի լրացումներ են: Դերբայի լրացումներն իրենց հերթին կարող են ունենալ լրացումներ, որոնք այլևս կողմնակի չեն:

Դերբայ գերադաս անդամը կարող է ունենալ մաս իրեն լրացնող երկրորդական նախադասություն, **ինչպես՝**

Թագուհին շտապեց դուրս՝ **տեսնելու, թե ովքեր մտան ամրոց:**

Ծառուղով միայնակ քայլում էր՝ **մտածելով, թե որն է ստեղծված իրավիճակից դուրս գալու ելքը:**

Տ Ե Բ Մ Ս Ա Յ ի Ն ա Շ Խ Ա Տ Ա Ո Ւ Մ

Համո Սահյան

Համո Սահյանի
նկարը

Դեռ չփորձած մրրիկ ու հով,
Դեռ չտված ու չստացած՝
Ճախրում էի դաշտերի մեջ՝
Երազներով, երազներով
Հարստացած:

Աշխարհի հետ զրուցելով,
Աչքերիս մեջ՝ ժպիտ ու լաց՝
Նայում էի գազաթների՝
Սիրով, սիրով ու հույսերով

Հարստացած:
Ոտքս ժայռ ու քարին տալով,
Ճակատս բաց ու սիրտս բաց՝

Գնում էի վերելքն ի վեր՝
Հոգոցներով ու հոգսերով
Հարստացած:

Հոգնած աչքերս փակելով,
Փափագելով օրերն անդարձ՝
Կանգնել էի լեռան գլխին՝
Խռովքներով ու պարտքերով
Հարստացած:

Ամեն ծառի տակ մստելով,
Կարծես մի քիչ հանգստացած՝
Ձորն եմ իջնում՝ անդառնալի
Կորուստներով, կորուստներով
Հարստացած:

Ա Ռ Ա Ջ Ա Դ Ր Ա Ո Ւ Մ

Արտասանի՛ր այս բանաստեղծությունը՝ ուշադրություն դարձնելով
հնչեղանգին:

Վ ա Ր Ժ ո լ Թ յ ո լ Ն Ն Ե Ր և ա Ռ Ա Ջ Ա Դ Ր Ա Ո Ւ Մ Բ Ն Ե Ր

ա Արտագրի՛ր Համո Սահյանի բանաստեղծությունը՝ ընդգծելով դերբայա-
կան դարձվածները և որոշելով դրանց շարահյուսական պաշտոնը.

#բ Դե՛րս գրի՛ր տասը բառ՝ որոշելով դրանց շարահյուսական պաշտոնը:

#գ Բանաստեղծության վերջին հնգատողը ենթարկի՛ր հնչյունական և բա-
ռակազմական վերլուծության:

դ Ստորև տրված տեքստից դո՛րս գրի՛ր դերբայական դարձվածները՝
առանձնացնելով գերադաս անդամը:

Առատ լույսից շլացած՝ անընդմեջ այս ու այն կողմ էին ցատկում խայ-
տացող ձկներ:

Եկան երկու նավաստի՝ ձեռքներին տախտակներ բռնած:

Վաղ առավոտյան՝ ժամը վեցին, նա գնաց գետափ՝ աշխատելու այնտեղ գտնվող արհեստանոցում:

Նա հիշեց Հռոմի կայսր Ներոնին, որը, իր իսկ աթոռանիստ քաղաքն այրելով, կամենում էր բանաստեղծական ներշնչանք ստանալ դրանից:

Սմբատը, ակամա գրավված Շուշանիկի պայծառ աչքերով, համակրելի դեմքով, դիտում էր նրան:

Բոլորը նայեցին իրար՝ ապարդյուն փորձելով կռահել՝ ինչ կարող է պատահած լինել:

Ամեն անգամ կարոտով, երբ դաշտերն են ես մտնում,

Ասես սարերն են ելնում սիրտս բանսող մութ ձորից,

Քաղաքներում ինձ կորցրած՝ դաշտերում են ինձ գտնում,

Հավք ու ծաղկանց սրբությամբ մարդանում են ես նորից (Հ. Ծ.):

Ա ն ա կ ն կ ա լ հ ա Ր Գ

Որտե՞ղ ես դու բնակվում: Համաձայ՞ն ես բանաստեղծի ասածին:

Ե Դ՛ռ՛քս գրիր և որոշի՛ր դերբայի լրացումները՝ նշելով դրանց պաշտոնը:

***գ** Տրված նախադասություններում տարբերակի՛ր տրոհված հատկացուցիչը կողմնակի ենթակայից և հարկ եղած դեպքում կետադրի՛ր. հիմնավորի՛ր:

Եկեղեցու ձյան հաստ շերտի տակ թաքնված խաչը մինչև գարուն չէր նկատվում:

Ամպի գոռալը անձրևի նշան է:

Ոչ ոք չէր հասկանում քահանայի հագիվ լսվող աղոթքի ձայնը:

Արմենի տնից այդքան երկար բացակայելը ոստիկանության ուշադրությունից չվրիպեց:

Նրիտասարդի ծնողներին գրած նամակը խիստ անհանգստացրեց բոլորին:

Ուսուցիչը շատ էր ցանկանում իր սաների ուսման մեջ առաջադիմելը:

Տան կտուրի տևական անձրևներից քանդվելը պարտադրում էր անհապաղ սկսել վերանորոգումը:

Հարևաններին արդեն ձանձրացրել էր նրանց առավոտից իրիկուն լսվող գոռգոռոցը:

Դերբայական դարձվածի Շարահասությունը և կետադրությունը

Դերբայական դարձվածը նախադասության մեջ ունի ազատ շարահասություն, այն կարող է հանդես գալ նախադաս, միջադաս և վերջադաս:

Դերբայական դարձվածները լինում են կետադրվող (տրոհվող) և չկետադրվող (չտրոհվող):

Կետադրվող դերբայական դարձված

Կետադրվող առաջադաս և վերջադաս դերբայական դարձվածները նախադասությունից տրոհվում են բութով, իսկ միջադասը՝ երկու կողմից ստորակետով:

Կետադրվող են համարվում **անորոշ** և **հարակատար** դերբայներով կազմված դերբայական դարձվածները, որոնցում իրենք հանդես են գալիս որպես գերադաս անդամ:

Անորոշ դերբայի գործիական հոլովով արտահայտված դերբայական դարձվածները կետադրվում են բոլոր դիրքերում ժամանակի, պատճառի և ձևի պարագայի պաշտոն կատարելիս:

Օրինակ՝

Առաջադաս

Ցանկանալով փոքր-ինչ կտրվել առօրյա հոգսերից՝ ես մտնում եմ ճամփեզրի՝ մեծ-մեծ փեղկերով սրճարանը:

Ժամեր շարունակ վիճելով՝ նրանք չհասան ոչ մի արդյունքի:

Վերջադաս

Ես մտնում եմ ճամփեզրի՝ մեծ-մեծ փեղկերով սրճարանը՝ ցանկանալով փոքր-ինչ կտրվել առօրյա հոգսերից:

Հեծյալները դանդաղեցրին ձիերի ընթացքը՝ **մոտենալով բնակավայրին:**

Միջադաս

Ես, ցանկանալով փոքր-ինչ կտրվել առօրյա հոգսերից, մտնում եմ ճամփեզրի՝ մեծ-մեծ փեղկերով սրճարանը:

Ձյունը մաքրող մեքենաները, **ճանապարհները քացելով,** առաջ էին շարժվում:

Կետադրվում են նաև՝

զիջման պարագա դերբայական դարձվածը բոլոր դիրքերում:

Օրինակ՝

Չնայած բավականաչափ միջոցներ ունենալուն՝ իրեն շատ համեստ էր պահում:

Նպատակի պարագան վերջադաս դիրքում, **ինչպես՝**

Տղաներն անմիջապես դուրս թափվեցին բակերից՝ **հեռվից ժամանող իրենց հյուրերին դիմավորելու:**

Հետադաս որոշիչ դերբայական դարձվածք, **ինչպես՝**

Աղջնակը՝ **բարձր ու զիլ ձայնով երգող**, միանգամից լռեց:

Իմացի՛ր

*Եթե կետադրվող դերբայական դարձվածից առաջ կա նախադասության որևէ այլ անդամ, ապա դերբայական դարձվածք համարվում է միջադաս:

Օրինակ՝

Սեղանի տակ, **փափուկ բարձր գրկած**, քնել էր փոքրիկը:

*Եթե դերբայական դարձվածք հաջորդում է շաղկապին, կարող է կետադրվել թե՛ բութով (առաջադաս), թե՛ ստորակետերով (միջադաս):

Օրինակ՝

Անցավ ու **տեսնելով փթթող երկիրը՝** նախանձից քարացրեց այն:

Անցավ ու, **տեսնելով փթթող երկիրը**, նախանձից քարացրեց այն:

Հիշի՛ր

Եթե դերբայական դարձվածը գտնվում է բարդ նախադասության կազմում, ապա կարևորվում է այն, թե բաղադրիչ որ նախադասության մեջ է այն հանդես եկել և ինչ դիրքում:

Օրինակ՝

Գլխարկը հանելով՝ Արամը շտապ տուն մտավ և ողջունեց ներկաներին:

Արամը, **գլխարկը հանելով**, շտապ տուն մտավ և ողջունեց ներկաներին:

Արամը շտապ տուն մտավ՝ **գլխարկը հանելով**, և ողջունեց ներկաներին:

Արամը շտապ տուն մտավ և **գլխարկը հանելով՝** ողջունեց ներկաներին:

Արամը շտապ տուն մտավ և ողջունեց ներկաներին՝ **գլխարկը հանելով**:

Արամը շտապ տուն մտավ և, **գլխարկը հանելով**, ողջունեց ներկաներին:

Առաջադրանք

Դազմի՛ր նախադասություններ՝ առաջադաս, միջադաս և վերջադաս դերբայական դարձվածներով, և կետադրի՛ր:

Չկետադրվող դերբայական դարձված

Դերբայական դարձվածը չի կետադրվում, եթե այն կատարում է

ենթակայի, ստորոգելիի, հատկացուցչի, նախադաս որոշչի, խնդիրների պաշտոն:

Օրինակներ՝

Ամբողջ օրը այգիներում քափառելը նրան հաճույք էր պատճառում:

Արամի պարտականությունը **տան կարգուկանոնին հետևելն** էր:

Խոսելու չափ ու կշիռը պահողի հարգանքը անչափ մեծ է:

Վարդի **հազիվ նոր բացված** թերթիկները արևից թռչնեցին:

Անահիտն ուզում էր **անվերջ բղավել**:

Ընդհանրապես չի կետադրվում համակատար դերբայով արտահայտված դերբայական դարձվածը, որն արտահայտում է ժամանակի պարագայի պաշտոն:

Օրինակ՝

Եկեղեցի գնալիս հանդիպել էր իր հին ընկերներին:

Բայց՝ Վաղ առավոտյան՝ **եկեղեցի գնալիս/մասն**. բացահայտիչ/, հանդիպեց հին ընկերներին:

Իմացի՛ր

Եթե առաջադաս կամ միջադաս դերբայական դարձվածին հաջորդում է օժանդակ բայը՝ **եմ**, ապա դերբայական դարձվածը չի տրոհվում:

Օրինակ՝

Ամանները լվանալով էր անցկացրել իր առաջին օրը հյուրանոցի խոհանոցում:

Ձինվորների **դեռ լույսը չբացված էին** հեռացել գյուղից:

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ց ւ ն ե ռ

#ա Լրացրո՛ւ բաց թողած տառերը ըստ անհրաժեշտության:

բ **Գտի՛ր դերբայական դարձվածները, որոշի՛ր նրանց պաշտոնը:**

Ընդար-ակ քարե սանդու-քով վեր բարձրանալով նրանք մտան մի մութ մի-անցք:

Այդ մտքից անհանգստացած ու փոքր-ինչ երկյուղած շուռ եկավ դեպի խորհրդավոր ուղ-որը կարծես պաշտպանվելու նրանից:

Տեսնելով նրանց կյանքի փոր-ից բխած իմաստությունը մտա խիտ թփուտների տակ ու լավ քա-նվեցի:

Գուցե փրփրահոս Բասուտա գետը խառնվելով մի ուրիշ կարկաչ-ուն գետի հասնում է այն լագուր ծովին որի ափին գույնզգույն ավազի վրա մի օր նստել էին կինը և նկարիչը ան-ացած լի-ովին ու կտրված առօրյա-ից:

Վարպետ Սար-իսն էր այդ որը ճակատի ք-տիները սրբելով հողոտ բա-կոնը մեջքին գցելով նստեց մի քարի ծխելու իր մա-շագարդ ծխամոր-ը:

Լիլիթը ականակի- աղբյուրի մոտ նստած ականջ դրած նրա բյուրեղյա նվագին ան-ացած նայում էր աստղազար- երկնքին:

Գ Կետաղիի՜ր տրված նախադասությունները:

Կ Ր Կ Ն Ո Ղ Ա Կ Ա Ն

Ամփոփիչ հարցեր

- Ո՞րն է կոչվում դերբայական դարձված:
- Որո՞նք են դերբայական դարձված կազմող դերբայները:
- Ի՞նչ է կոչվում դերբայական դարձվածի դերբայը և ի՞նչ՝ նրան լրացնող անդամները:
- Շարահյուսական ի՞նչ պաշտոններ է կատարում դերբայական դարձվածը:

Առաջադրանքներ

ա Բացատրի՜ր դերբայական դարձվածի կետաղիությունը:

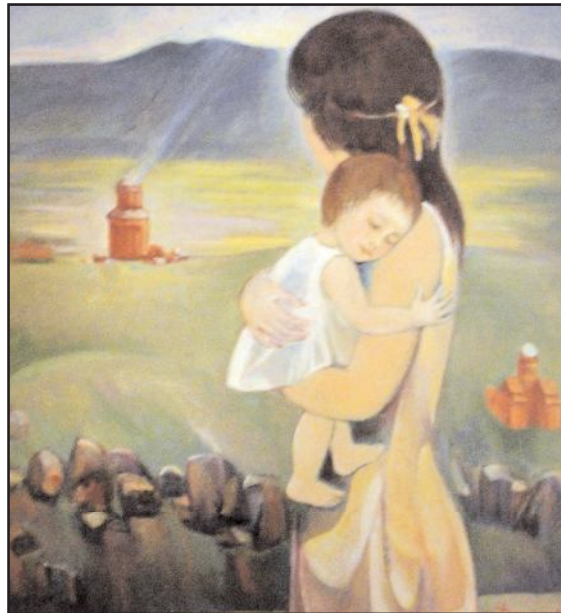
բ Կազմի՜ր կամ գեղարվեստական գրականությունից դո՛ւրս գրի՜ր դերբայական դարձվածների օրինակներ՝ նշելով անդամների քանակը և պաշտոնը:

գ Կազմի՜ր նախադասություններ՝ զործածելով հետևյալ դերբայական կապակցությունները.

արևն առած իր թիկունքին, բարձունքից գահավեժ ցած թափվելով, ապագայի վառ հույսերով տարված, գործից անտեղյակ լինելով, ձեռքերը վեր կարկառած

Ստեղծագործական աշխատանք

Տրված նկարին նայելով՝ կազմի՜ր դերբայական դարձվածներով հագեցած կապակցված խոսք: Վերնագրի՜ր ինքդ:



«ՏԱՄԻՒ» ՂԱԶԱՐԱՐՎԵՍՏԱՆԻ ՈՍԿԱՐԻ

Վ ա Ր Ժ ո լ Թ յ ո լ Ն Ո Ս Ե Ր

ա Կենտադրությունից ելնելով՝ բաց թողած տեղերում տեղադրի՜ր տրված բայերի դերբայական այն ձևը, որը քերականորեն և տրամաբանորեն կհամապատասխանի նախադասությանը.

տեղավորել, շրջապատվել, հասնել, նայել, հեռանալ, հայտարարել, կանգ առնել, օժտվել, մեկուսանալ

Սմբատ Բագրատունին, Դվինից -----, առանց որևէ տեղ -----, գնաց հայրական կավածքը, ուր նրա եղբայրներն էին՝ իր պես անվեհեր ռազմավարի հմտություններով -----: Տեղ ----- պես նրան պատշաճ ընդունելության արժանացրին՝ ----- ամենաշքեղ սենյակում:

Ամբոցը հին էր, ----- ամրակուռ պարիսպներով, բարձր աշտարակներով՝ արթուն աչքի նման շուրջը ----- դիտանցքերով:

Նրեկոյան, իր սենյակում -----, զորավարը խորհում էր, որ մայրաքաղաքում կարող էին արքայի ականջը լցնել, թե ինքը թողել է Դվինը՝ բացելիքաց ----- իր դժգոհությունը նոր գահ բարձրացած արքայի թագադրման առթիվ (Մ. Զ.):

բ Գտի՜ր դերբայական դարձվածները, որոշի՜ր նրանց պաշտոնը:

գ Որոշի՜ր դերբայի լրացումների պաշտոնը:

դ Գործածի՜ր ստորև տրված դարձվածքները նախադասությունների մեջ:

Կադակցությունների շարան

Ասած խոսքից բռնել – ասածից կառչելով՝ ստիպել խոսքը կատարել

Ասածս քամին տանի – Աստված մի արասցե

Բառերը քամուն տալ – դատարկախոսել

Բառի համար գրպանը չխառնել – սրախոս, ճարտարախոս լինել

Բերանին մածուն քսել – մեկին քծնել, շողոքորթել

Բերանին կողպեք (փակ) դնել – արգելել խոսել

Անակնկալ հարց

Կարո՞ղ ես այս կապակցությունները գործածել ուղիղ իմաստով:

Լսենք մեծերին

Ով չի սիրում իր երկիրը, նա ոչինչ սիրել չի կարող:

Տ. Քայրակ

ԲԱՐԴ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅՈՒՆ

Արևի տակ ժպտում էր վերջին արևածաղիկը և օրորում դեղին գլուխը...

Աշնան արևը ջերմացնում էր նրան. ձորի խաղաղությունը դուրեկան էր: Ծառերին փաթաթված վագերն օրորվում էին քամուց, Դիլան դայու միտքն էլ տարտուրեր էր լինում, ինչպես քամիների բերանն ընկած չոր տերև:

Քամուց հնձանի դռնակը մեղմ ճռնչում էր, և մաշված դուռը դողդոջ երգում էր մի հին երգ: Եթե արևը չխոնարհվեր դեպի մայրամուտ, նա առանց հոգնության երկար կմնար այդ դիրքով և չէր հագենա մրգերը քաղած և արդեն դեղնող ծառերի սոսափից (Վ. Ք.):



Տրված հասկանալիությունները կազմությամբ բարդ են. ինչո՞ւ, որովհետև դրանցից յուրաքանչյուրը իր կազմում ունի երկու կամ ավելի պարզ նախադասություններ, որոնք միմյանց կապակցված են համադասական կամ ստորադասական շաղկապներով և կամ միայն կետադրությամբ: Այդ նախադասություններն ունեն նաև հնչերանգային միասնություն:

Ա ռ ա ջ ա դ ռ ա ն ի

Առանձնացրո՛ւ յուրաքանչյուր նախադասության մեջ մտնող պարզ նախադասությունները:

Սեկից ավելի պարզ նախադասություններից կազմված նախադասությունը կոչվում է բարդ նախադասություն:

Վերցնենք հետևյալ նախադասությունները.

1. Անահիտը չէր բարկանում:
2. Անահիտը երեխաների չարաճիությունները տեսնելիս չէր բարկանում:
3. Անահիտը, երբ տեսնում էր երեխաների չարաճիությունները, չէր բարկանում:

Առաջին նախադասությունը պարզ համառոտ է. կազմված է ենթակայից և ստորոգյալից, այսինքն՝ ունի մեկ ստորոգյալ:

Երկրորդում՝ համառոտ նախադասությունը համալրվել է դերբայական դարձվածով, և նախադասությունը դարձել է ընդարձակ: Այդ երկու նախադասություններն էլ պարզ են, որովհետև ունեն մեկ ստորոգյալ՝ **չէր բարկանում**:

Երրորդ նախադասության մեջ ունենք երկու ստորոգյալ՝ **տեսնում էր** և **չէր բարկանում**, ինչն էլ էական դեր է կատարում բարդ նախադասություն ձևավորելիս: Այդ նախադասությունը փաստորեն կազմված է երկու պարզ նախադասություններից՝ **Անահիտը չէր բարկանում** և **եքք տեսնում էր երեխաների չարածիությունները**:

Բարդ նախադասությունը ևս պարզ նախադասության պես արտահայտում է մեկ ամփոփ միտք:

Ի մ ա ց ի՛ր

Մեկ և մեկից ավելի միտք արտահայտելը պարզ և բարդ նախադասությունների տարբերություններից մեկն է, բայց ոչ հիմնականը, քանի որ բարդ նախադասության արտահայտած միտքը հաճախ կարելի է արտահայտել պարզ նախադասությամբ և հակառակը:

Օրինակ՝

Լույսը բացվելուն պես ծերունին դուրս էր գալիս տնից:

Հենց որ լույսը բացվում էր, ծերունին դուրս էր գալիս տնից:

Տրված օրինակներից առաջինը՝ պարզ, իսկ երկրորդը՝ բարդ նախադասություն է, չնայած երկուսն էլ բացարձակապես նույն միտքն են արտահայտում: Կնշանակի՝ մի քանի միտք արտահայտելի բնութագրիչ հատկանիշներից մեկն է, բայց ոչ միակը բարդ նախադասության համար:

Հ ի ռ ի՛ր

Պարզ և բարդ նախադասությունները իրարից տարբերվում են կառուցվածքով:

Պարզ նախադասությունը ունի մեկ ստորոգյալ, բարդը՝ մեկից ավելի:

Ի մ ա ց ի՛ր

Պարզ նախադասության քերականական հիմքը ենթական ու ստորոգյալն են կամ միայն ստորոգյալը, իսկ բարդ նախադասության քերականական հիմքը բաղադրիչ նախադասություններն են:

Բարդ նախադասությունը կազմված է նվազագույնը երկու նախադասությունից: Ըստ այդմ էլ բարդ նախադասությունները կառուցվածքով լինում են **երկբադադրիչ** (երկու նախադասություն) և **բազմաբադադրիչ** կամ **բազմաբարդ** (երկուսից ավելի):

Օրինակներ՝

երկբադադրիչ՝

- 1) Այդ ժամանակ Ծովանը գլխով հրեց դուռը և 2) մտավ ներս:
- 1) Երբ անտառից դուրս եկան, 2) հեռվից լսվեց շների հաչոց (*Ար. Զ.*):

բազմաբադադրիչ՝

- 1) Երբ հասան մի մեծ գյուղ, 2) անձանորթ Ծովանին ծախեց մի երկար մարդու, 3) նրանից ինչ-որ թղթեր առավ ու 4) էլ չերևաց (Ստ. Զ.):
- 1) Թվում էր, 2) թե մինչև մահ կապրի այդ ժայռերի վրա, ինչպես իր պապերը, 3) կցանի կորեկ, 4) աշնանը կիջնի ձորերը, 5) կհավաքի միրգ և ցախ, 6) ձմեռը կլսի հին գրույցներ... (*ԼՃ. ՊՁ.*):

Բարդ նախադասության բադադրիչ նախադասությունները իրար կապակցվում են՝

- ա) **համադասական և ստորադասական շաղկապներով,**
- բ) **հարաբերական դերանուններով,**
- գ) **շարահարությամբ (անշաղկապ):**

Առաջադրանք

Վերհիշիր շաղկապները, նրանց տեսակները և կազմությունը:

Վարժողություններ

ա Տրված տեքստում առանձնացրո՛ւ պարզ և բարդ նախադասությունները. յուրաքանչյուրի դեպքում հիմնավորիր:

բ Բարդ նախադասությունների բադադրիչ նախադասություններն արտագրի՛ր առանձին- առանձին:

Ուղտապանը ծնկի եկավ ուղտի առաջ և խորը հուսահատությամբ սկսեց լաց լինել առաջին ան-ամ:

Մենք կանգնած ենք մոտը, հաց ենք տալիս նրան:

Անապատի քաղցած մարդը այլևս հացին էլ ուշք չի դար-նում: Ար-ունք-ները, **հակառակ ձյան փաթիլներին**, այրում են նրա կոպերը, գլորվում են վար: Ուղտը նայում է ուղտապանին, նրա ար-ունքներին. ուղտապանի նայվա-քն էլ **ար-ունքների միջից** րնկել է ուղտի խորունկ **աչքերի մեջ**, ար-ունքները գլորվում են, այրվում են նրա կոպերը:

Ձյունի փաթիլներից ստեղծված մեր հ-ճվանքին խառնվում է անապատի մարդու ող-ը:

Հանկարծ ուղտը երկարեց վիզը, աղերսագին ձայնեց մի քանի ան-ամ, հ-աց և սկսեց բարձրանալ:

Մենք ճչացինք.

– Դեք ելա՛վ, դեք ելա՛վ...

Ուղտապանը սրբեց իր ար-ունքները, հավա-եց մեր բերած հացը, ճանկեց ուղտի թա-րը, մագլցեց վեր ու ճա-նապարհի ընկավ դեպի անա-պատը՝ ժպտո՛ւմ և ուրա՛խ:

Փողոցի երկու կողմերում մարդիկ կանգ էին առնում և դիտում համառ ուղտին, որ օր-րվելով քայլում էր՝ աչքերը հեռո՛ւ հեռուն հառած:

Ուղտապանը ող-ունում էր փողոցում կանգնած մարդկանց, հավա-ում նրանց նետած դրամները, հացի կտորները լցնում **տոպրակի մեջ** և հեռանում քաղաքից **դեպի ավազները, դեպի հարա-ի արեգակը** (*վ. Պ.*):

զ Ի՞նչ խոսքի մաս են հետևյալ բառերը՝ ըստ տրված տեքստում գործածության՝ *ծնկի գալ, առաջ, քաղցած, այլևս, հակառակ, միջից, էլ, վեր:*

#դ Վերլուծի՛ր տրված տեքստում ընդգծված կապային կապակցությունները. որոշի՛ր կապերի հոլովառությունը:

#ե Լրացրո՛ւ տեքստում բաց թողած տառերը:

Կ Ր Կ Ն Ո Ղ Ա Կ Ա Ն

Ա մ փ ո փ ի չ հ ա ռ ց ե ռ

Ո՞րն է կոչվում պարզ նախադասություն, և ո՞րն է նրա քերականական հիմքը:

Որո՞նք են պարզ նախադասության հիմնական հատկանիշները:

Ո՞րն է կոչվում բարդ մախադասություն, և ո՞րն է նրա քերականական հիմքը:

Ո՞ր հատկանիշներն են ընդհանուր պարզ և բարդ մախադասությունների համար:

Հ ի Շ ի ՚ Ր

Բարդ մախադասությունը կազմված է՝

- պարզ մախադասություններից,
- ունի մեկից ավելի ստորոգյալ,
- արտահայտում է մեկ ամփոփ միտք,
- ունի ավարտուն հնչերանգ:

Վ ա Ր Ժ ո Ւ Թ յ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր և ա Ռ ա Ջ ա դ Ր ա Ն Բ Ն Ե Ր

ա Գտի՛ր բարդ մախադասությունները և որոշի՛ր՝ դրանք երկբաղադրի՞չ, թե՞ բազմաբաղադրիչ են:

բ Որոշի՛ր բաղադրիչ մախադասությունների կապակցման միջոցները:

***գ** Որոշի՛ր յուրաքանչյուր բարդ մախադասության և բաղադրիչ մախադասության քերականական հիմքը:

Մի գիշեր սարերից անսանձ փչում էր քամին, դուռն ու պատուհանները ծեծում ու ծեծում: Պարզ լսվում էր, որ այնտեղ՝ անտառում, դարավոր կադնիներն ու վայրի ընկուզենիները ճակատում էին հողմի դեմ, աղմկում և գոռում: Եվ քամին բերում էր անընդհատ անտառի այդ լիակուրծք խշշոցն ու մոռունչը, ու թվում էր, թե հենց մեր դռան առջև է աղմկահույզ, հողմածեծ անտառը:

Երեխաներս վախից կուչ էին եկել, մինչդեռ եղնիկը դողում էր մի խենթ սարսուռով:

Աչքերը կայծակին էին տալիս: Անթարթ, **ամբողջովին** լսելիք դառած՝ ականջ էր դնում նա անտառի **հուժկու** շառաչին, որ խոսում էր նրա **հետ** մայրենի լեզվով:

«Անտառը կանչում է նրան, ընկերների ազատ



վազքն է տեսնում նա մթին թավուտների մացառուտ ժայռերն ի վեր», – մտածում էի ես:

Սի փոքր **հետո** ավելի սաստկացավ քամին՝ **վերածվելով** իսկական փոթորիկի . **մեկ էլ** աղմուկով բացվեցին լուսամուտի փեղկերը, և մի ուժգին շանաչ **միանգամից** ներս խուժեց: Եղնիկը հանկարծակի մի ոստյունով ցատկեց լուսամուտի **գոգը**՝ աչքերը **սուզելով շառաչում** խավարի մեջ: Ես **խսկույն վրա** վազեցի՝ բռնելու նրան, սակայն նա մի ակնթարթի մեջ թռավ լուսամուտից պարտեզը և **ծածկվեց** խավարների մեջ...

Դեհ, հիմա զնա՛ ու **գտի՛ր** նրան իր **հայրենի** անձայր անտառներում... (Ա./Քս.)

#դ Ի՞նչ խոսքի մաս են ընդգծված բառերը. արտագրի՛ր դրանք քո տետրում առանձին՝ ըստ արտահայտած ընդհանուր իմաստի:

Ե Կազմի՛ր երկբաղադրիչ և բազմաղադրիչ բարդ նախադասություններ:

Ա Մ ա կ ն կ ա լ հ ա ռ ց

Ի՞նչ կենդանի ես դու սիրում՝ ընտանի՞, թե՞ վայրի: Ի՞նչ տնային կենդանի ես պահում դու:

Ս ս ե ղ ծ ա գ ո ռ ծ ա կ ա մ ա ռ խ ա ս ա ն ֆ

ա Նկարի՛ր քո սիրած կենդանին և կազմի՛ր կապակցված խոսք միայն պարզ նախադասություններով:

բ Գրի՛ր շարադրություն՝ «Ես ուզում եմ ինքնուրույն լինել» վերնագրով՝ օգտագործելով տրված բառերն ու բառակապակցությունները.

անձնական կարծիք, հոգու թելադրանք, բախում, ճգնել, կողմնորոշվել, խորհրդածություն, ինքնաբույիս, հակամեռ, ներհակ, սաստող հայացք, վարքագիծ, պահվածք, արդարանալ, ավելորդ ինքնավստահություն, հետևողականություն, հոգատար, համացանց, աշխատանքային փորձ:

Նկար -
Ինքնավստահ
տղա

Կառակցությունների շարան

Սովորի՛ր և գործածի՛ր նախադասություններում

լույս

լույս կաթել – բարություն իջնել

լույս սփռել – լուսարանել, ինչ որ հարց պարզարանել

լույս քեզ տեսնողին – բարեմաղթանք վաղուց չտեսած ցանկալի մարդու մասին

լույսի բաժին դառնա – բարի խոսք լավ համբավ թողած հանգուցյալի մասին

լույսի կտոր – շատ գեղեցիկ

լույս արարել – բարի, նվիրական գործ կատարել

Լսենք մեծերին

Հայաստանը քարոտ է, քար է, և նրա զավակն էլ՝ հայն էլ քարի պես ամուր է, դիմացկուն, պինդ ժողովուրդ:

Ալ. Քասաբյան

Նկար

Ա. ԲԱՐԴ ՀԱՄԱԴԱՍԱԿԱՆ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅՈՒՆ

Վահագն Դավթյան

Շաղոտ փեշք քամուն տված,
Ծամը նետած հետև,
Կանաչ-կանաչ դաշտի միջով
Վազում էր նա թեթև:

Քամին սուրում, քամին հասնում,
Ելնում հասակն ի վեր,
Բաց էր անում քնքուշ-քնքուշ
Ու մեղավոր ձևեր...

Եվ ձևերից այդ մեղավոր
Լո՛ւյս էր կաթում հողին...
Ասես վազում էր, որ ծուլվի
Արեգակի շողին:

Ա՛խ, դու քամի մեղսոտ ու չար,
Ա՛խ, մեղավոր ձևեր...
Ո՞ր է աղջիկն, ո՞ր է քամին,
Ո՞ր էն, ո՞ր էն թևել...

Նկար

Աղջիկ

Առաջադրանք

ա Անգիր արտասանիր այս բանաստեղծությունը:

բ Որոշիր, թե տրված բանաստեղծության մեջ քանի նախադասություն կա, և ինչով են նրանք կապակցված միմյանց հետ:

Այն բարդ նախադասությունները, որոնց կազմի մեջ մտնող պարզ նախադասությունները համագոր են կամ համադաս, կոչվում են բարդ համադասական նախադասություններ:

Օրինակներ՝

Քամին օրորում էր ճյուղերը, և թթենին ճերմակ արցունքներ էր թափում
($P. V_{\infty}$):

**Քամին սրբում է դեմքը աշխարհի,
Սև փաթիլներով իջնում է մութը (Մ. Մ.):**

Բերված նախադասություններից յուրաքանչյուրը կազմված է երկու պարզ նախադասություններից՝ քամին օրորում էր ճյուղերը, թթենին ճերմակ արցունքներ էր թափում և Քամին սրբում է դեմքը աշխարհի, Սև փաթիլներով իջնում է մութը, որոնք իրար համազոր, հավասարազոր են:

Բարդ համադասական նախադասության բաղադրիչ նախադասությունները կոչվում են **համադաս նախադասություններ**:

Օրինակներ

- 1) Արևը արդեն բաժրացել է քիչ,
- 2) Ժպտում է օրը ինչպես երգեհոն (Լ. Ջ.):

- 1) Առաջին սերս ձնծաղիկի պես
Ձնհալի միջից մի անգամ ժպտաց,
- 2) Ինձ ոտից գլուխ ի անգամ չափեց
- 3) Եվ իսկույն փակեց աչիկները թաց (Հ. Մ.):

1) Ջևար հոնքերը կիտեց ահեղորեն, 2) գլխի մազերը կանգնեցին, 3) և ողջ Օլիմպոսը ցնցվեց հիմնիվեր (թրգմ.):

Ա ռ ա ջ ա դ Ր ա ն Ի ն Ե Ր

ա Վահագն Դավթյանի տրված բանաստեղծության յուրաքանչյուր քառատողում բնութագրի՞ր յուրաքանչյուր նախադասություն. առանձնացրո՞ւ համադաս բաղադրիչ նախադասությունները:

#բ Նույն բանաստեղծությունից գտի՞ր և դո՞ւրս գրի՞ր դերբայական դարձվածները՝ որոշելով նրանց պաշտոնը:

գ Քո ընտրած գեղարվեստական որևէ արձակ ստեղծագործությունից դո՞ւրս գրի՞ր հինգ բարդ համադասական նախադասություն՝ համարակալելով բաղադրիչ նախադասությունները:

**Բարդ համադասական նախադասություններում
բաղադրիչ համադաս նախադասությունների հարաբերությունը**

Բարդ համադասական նախադասության համադաս նախադասությունները կարող են լինել **երկկազմ**, այսինքն՝ բաղադրիչ համազոր բոլոր նախադասություններն ունեն ենթակա և ստորոգյալ, **ինչպես՝**

Եվ դառնագին լալիս էր Անանդան՝ անհույս ու հոգեմաշ, և լալիս առանց արցունքի (Ալվ. Քու.):

Տրված օրինակում երկրորդ համադաս նախադասության ենթական զեղչված է ամբողջովին, ստորոգյալը՝ մասամբ, բայց, միևնույնն է, ունենք բարդ համադասական նախադասություն, որի երկու բաղադրիչ նախադասություններն էլ երկկազմ են՝ **Անանդան լալիս էր**:

Բարդ համադասական նախադասության բոլոր բաղադրիչ նախադասությունները կարող են լինել **միակազմ**, այսինքն՝ բաղադրիչ համագոր բոլոր նախադասությունները կա՛ն անենթակա են, կա՛ն անդեմ բայական, կա՛ն անվանական անդեմ, **ինչպես՝**

Նորից անձրև, մշուշ, ամպ,

Թախիծ անհուն, տխրանք հեզ... (Վ. Տ.):

Տրված օրինակը կազմված է հինգ համագոր նախադասություններից, որոնք բոլորն էլ անվանական անդեմ նախադասություններ են:

Կամ՝

Մռաճա՛լ, մռաճա՛լ ամեն ինչ,

Ամենին մռաճալ.

Չըսիրել, չըխորհել, չափստալ –

Հեռաճա՛լ... (Վ. Տ.):

Այս օրինակում արդեն բարդ նախադասությունը կազմված է բայական անդեմ համագոր նախադասություններից:

Եվ, վերջապես, բարդ համադասական նախադասության բաղադրիչ նախադասություններից մեկը կարող է լինել միակազմ, մյուսը կամ մյուսները՝ երկկազմ, **ինչպես՝**

Նորից աղմուկ ու վեճ, և հարևանները դիմեցին ոստիկանություն:

Առաջին նախադասությունը միակազմ է՝ անվանական անդեմ, երկրորդը՝ երկկազմ:

Կամ՝

Իսկ դուրսը մշուշ էր, արևը խեղդվել էր ամպերի ծալքերում:

Ցուրտ էր, աչքերի առաջ ավելի խոր, անհատակ էր թվում անդունդը (Բ. Վ.):

Առաջին նախադասությունները դիմավոր են՝ անենթակա, երկրորդները՝ երկկազմ:

– Բարդ համադասական նախադասության բաղադրիչ նախադասությունները կարող են ունենալ որոշակի ինքնուրույնություն, **ինչպես՝**

Հովիվում մութ էր, ու Նահապետի քունը չէր տանում (Հր. Բ.):

Այս բարդ համադասական նախադասության համագործակցություններն այնքան ինքնուրույն են ու անկախ, որ առանձին գործածվելիս մտքի որևէ շփոթ չի առաջանում, **ինչպես՝**

Հողիկում մութ էր: Նահապետի քունը չէր տանում (—ա. է.):

— Կան այնպիսի բարդ համադասական նախադասություններ, որոնց համադաս նախադասությունները միևնույն ինքնուրույնությունն ու անկախությունը չունեն, **ինչպես՝**

Մի անգամ հարևան ծերունի Մովսեսը Նահապետի տուն գնաց ու մութն ընկնելուց հետո մինչև կեսգիշեր նստեց նրա կողքին (Հր. Բ.):

Այս օրինակում արդեն համադաս նախադասություններից երկրորդը չի կարող առանձին հանդես գալ, որովհետև զեղչված է ենթական.

Մի անգամ հարևան ծերունի Մովսեսը Նահապետի տուն գնաց:

Մութն ընկնելուց հետո (նա) մինչև կեսգիշեր նստեց նրա կողքին:

Լինելով համադաս առաջին նախադասությանը՝ երկրորդ համադաս նախադասությունը նրա ինքնուրույնությունը չունի, քանի որ ենթական զեղչված է, և **Նահապետի** փոխարեն գործածված է **նրա** բառը:

Երկրորդ համադասը անկախ կիրառություն չի ունենում սովորաբար այն դեպքերում, եթե՝

ա) զեղչվում է ենթական.

Օրինակ՝

Անտառապահը ուշ գիշերով միայն մտավ խրճիթ, **հոգնած մոտեցավ վառարանին:**

բ) հատկապես երկրորդ նախադասության մեջ զեղչվում է ստորոգյալը՝ ամբողջովին կամ մասնակիորեն, հաճախ զեղչվում է ենթակայի հետ.

Օրինակ՝

Ծերունին մեզ հյուրասիրում էր, **զանազան դեպքեր պատմում:**

Ծիրանենու ծաղիկները սպիտակ են, **դեղձենունը՝ վարդագույն:**

գ) երկրորդ համադասում հանդես են գալիս դերանուններ, որոնք փոխարինում են առաջին համադասի որևէ անդամի կամ անդամների:

Օրինակ՝

Ես տեսա Արմենին և **դրանից հետո նրան այլևս չտեսա:**

Պոկոտի՛ր և դե՛ն նետի՛ր անիծյալ կոծոճները, **դրանից մայր բույսը միայն երախտապարտ կմնա քեզ:**

Ա ճ ա ջ ա դ ր ա Ո Ւ Ն Ե Ր

ա Որոշի՛ր համադաս նախադասությունների քանակը տրված նախադասություններում:

բ Որոշի՛ր, թե այդ համադաս նախադասություններն ինչ կազմություն ունեն. միակա՞զմ են, թե՞ երկկազմ:

Թրվանդա մայրիկը որքա՛ն է լացել մեռած թռռների համար, որքա՛ն է լացել սպանված որդու և անհայտ կորած հարսի համար: Ողջ են թռռները, աստված է պահել... Աղեկտուր ճիչ, գետակից ելնող ողբ, լեռների չափ ողբ, և սրտակեղեք, սրտաճմլիկ ողբի մեջ մի քիչ, շատ քիչ, ցորենի հատիկի չափ ուրախություն: Չեն որոնում իրար, չեն զննում, արյան կանչը, աչքերի կանչը մագնիսի պես քաշում է նրանց իրար մոտ (*Մղ. Այ.*):

Գետափին մենակ նստել է տղան,
Ջուրը գույնզգույն մտքերն է տանում,
Հստակ անդունդ է երազանքների,
Որ պատկեր չունի և չունի անուն (*Մ. Պ.*):

Մաշտո՛ց...

Այսինքն՝ Այր մի, որ եկավ ապացուցելու,
Թե մի տեղ վերջը դառնում է Սկիզբ...
Այսինքն՝ Այր մի, որ ապացուցեց
Թե հրաշք չկա՛,
Այլ կա լուկ կարի՛ք (*Պ. Ս.*):

Վ ա Ր Ժ ո լ թ յ ո Ւ Ն Ն Ե Ր

ա Գտի՛ր բարդ համադասական նախադասությունները և ցո՛յց տուր, թե որ համադաս նախադասությունները կարելի է գործածել առանձին՝ իբրև ինքնուրույն նախադասություն, որոնք՝ ոչ:

Վազերից հյութ էր ծորում, ապրիլյան մաքուր լույսի մեջ շողար-ակում էր ծիրանենու խեժը, իսկ թաղն ավերող մորեխամպը բնավ էլ մորեխամպ չէր, վազող տղաների խումբ էր:

Խիտ եղեգնու-ներից աղմուկով վեր են բարձրանում սուգահավերը, **հպարտորեն պատվում** լճակի հայելու վրա (*Մ. Հ.*):

Յանկապատի վրա թռչնել էր **վարունգի թաղը**, դեղին ծաղիկները կ-կվել էին այտերի վրա **չորացած ար-ունքի նման**: Պապակած շուրթերով



հողը **ջուր էր ծծում**, կանաչը խշշում էր ճանապարհին (*Մ. Վ.*):

Մթնածոր տանող միակ արահետն **առաջին ձյունի** հետ փակվում է, մինչև գարուն ոչ մի մարդ ոտք չի դնում անտառներում:

Սակայն Մթնածորում **այժմ էլ թավտա անտառներ** կան, ուր ոչ ոք չի եղել:

Ծառերն ընկնում են, փտում, ընկած ծառերի տեղ, սակայն, նորն է ծյում, արջերը պար են խաղում, սուլում են չոբանի պես, **ռոնում են գայլերը**՝ դունչը լուսնյակին մեկնած, **վարազները ժանիքով** փորում են սև հողը, **աշունքվա փտած** կաղիքներ ժողովում (*Վ. Մ.*):

Բ Ընդգծվածներից որո՞նք են բառակապակցություններ:

#գ Առանձնացրու տրված բառերը՝ ըստ նյութական, քերականական և վերաբերմունքային խմատների. *ապրիլյան, ծիրանենու, բնավ էլ, խիտ, իսկ, ավերող, վրա, ոչ մի, սակայն, մեկնած, ժանիքով, ժողովում, մինչև:*

#դ Լրացրո՛ւ բաց թողած տառերն ըստ անհրաժեշտության:

Կադակցությունների շարան

Սովորի՛ր և գործածի՛ր նախադասություններում

քամի

քամի անել – մեծախոսել, սուտ խոսել, պարծենալ

քամի ցանես, փոթորիկ կհնձես – չարիք գործողը ավելի մեծ չարիքի մեջ կընկնի

քամին գլխից հանել – երազանքների գիրկը չընկնել

քամու բերածը քամին կտանի – հեշտությամբ ձեռք բերվածը հեշտ էլ կկորչի

քամու բերանն ընկնել – փչանալ, փտնվել, կորչել

քամի ծեծել – զուր ջանք թափել, շատախոսել, գործ չանել

Լսենք մեծերին

Որպեսզի մարդիկ սովորեն սիրել արդարությունը, հարկավոր է նրանց ցույց տալ անարդարության հետևանքները:

Վ. Միկր

Համադաս նախադասությունների կապակցումը և կետադրությունը

Բարդ համադասական նախադասություններում բաղադրիչ համադաս նախադասություններն իրար կապակցվում են երկու ձևով՝

- **համադասական շաղկապներով**
- **շարահարությամբ (առանց շաղկապի):**

Իսկ **հնչերանգը** կապակցման համընդհանուր միջոց է այս երկուսի համար էլ:

Շաղկապական կապակցում

Հ ա Ր Գ Ե Ր ա ն ց ա ծ ի ց

- Որո՞նք են կոչվում շաղկապներ:
- Ի՞նչ իմաստ են արտահայտում շաղկապները՝ նյութակա՞ն, քերականակա՞ն, թե՞ վերաբերմունքային:
- Քանի՞ տեսակ են լինում շաղկապները:
- Որո՞նք են կոչվում համադասական շաղկապներ:

Շաղկապները կատարում են սոսկ կապակցական դեր՝ ցույց տալով նախադասությունների ու նախադասության անդամների հարաբերությունն ու կապ:

Բարդ համադասական նախադասության բաղադրիչ նախադասությունները միմյանց կապակցվում են համադասական շաղկապներով:

Հ ի Շ ի ՚ Ր

Համադասական շաղկապներ են՝ և, ու, բայց, իսկ, սակայն, այլ, կամ, էլ, նաև, այլև, ապա, այսինքն, ուստի, ուրեմն, ինչպես նաև՝ բայց և, բայց և այնպես, այն էլ, ինչպես և, ուստի և, մինչև իսկ, կամ թե, և կամ, ապա թե ոչ, և՛...և՛, թե՛...թե՛, կա՛ն...կա՛ն, ոչ...ոչ:

Համադասական շաղկապները լինում են՝

Մեմադիր – միայնակ շաղկապում են համադաս նախադասություններ: Այդ շաղկապներն են՝ **և, ու, բայց, իսկ, սակայն, այլ, այլև, այնինչ,**

այսինքն /թե/, այն է /թե/, ասել է /թե/, կամ, էլ, նաև, այլև, ևս, ուստի, ուրեմն, **ինչպես նաև՝** բայց և, բայց և այնպես, այն էլ, ինչպես և, մինչև իսկ, կամ թե, և կամ, ապա թե ոչ, միայն, միայն թե:

Օրինակներ՝

Ինչքա՞ն ժամանակ էր անցել այն օրից, և մի՞թե հնարավոր է այդքան մեծան երկու դեմք (Ակ. Բ.):

Չանգր հնչեց, **բայց** ձայնը կորավ այդ ահասարսուռ գոռոցի մեջ (*ԲՁ. Վ.*):

Կրկնադիր – յուրաքանչյուր համադաս նախադասության մեջ շաղկապը կրկնվում է.

և՛..., և՛

Օրինակ՝

Տառապանքում կա ձայն,

եվ ձայնի մեջ կա լույս,

եվ լույսի մեջ՝ ոգի,

եվ ոգու մեջ ահա դու կանգնած ես մենակ՝

Որպես տրուբադուրը չթվարկված գորքի (*Պ. Պ.*):

թե՛..., թե՛

Օրինակ՝

Թե՛ ընկերուհին էր բացատրում, **թե՛** ընկերներն էին հասկացնում այդ ձեռնարկման անիմաստ լինելը:

ոչ..., ոչ

Օրինակ՝

Ոչ կարգին քնել եմ աշխարհում,

Ոչ կարգին արթուն եմ մնացել,

Ոչ տուն եմ ունեցել մի կարգին,

Ոչ կարգին անտուն եմ մնացել (*Հ. Ս.*):

էլ..., էլ

Օրինակ՝

Մայրը ճաշն էլ էր պատրաստում, ամաններն էլ էր լվանում, դեռ աշխատանքի էլ էր գնում:

Արդեն վաղուց կորցրել եմ նրա հասցեն էլ, չունեմ նրա ընկերների հեռախոսահամարներն էլ:

կա՛ն..., կա՛ն

Օրինակ՝

Կա՛ն մա ինձ չհասկացավ, **կա՛ն** ցույց տվեց, թե չի հասկանում:

Այս նախադասության մեջ շեշտեր դնելն ավելորդ է:

Լեղապատառ փայտահատին մնում էր **կա՛ն** հեռապառ փախչել, **կա՛ն** օձի պես կծկվել **Պանինի** մտրակի շառաչում հարվածների տակ (*Աղ. Բ.*):

Պետք է նկատի ունենալ, որ կրկնադիր **և՛...և՛, թե՛...թե՛, ո՛չ...ո՛չ, է՛լ...է՛լ, կա՛ն..., կա՛ն** շաղկապների վրա դրվում է շեշտ, սակայն երբեմն կարող են ըստ հնչերանգի շեշտ չկրել:

Զուգադիր - շաղկապի մի եզրը առաջին համադասում է, մյուս եզրը՝ հաջորդում.

ոչ թե..., այլ

Օրինակ՝

Ոչ թե Կատերինան էր կորցրել բանալին, **այլ** ընկերուհին էր այն աննկատ վերցրել:

Անահիտը **ոչ թե** այդ հարցը լուծել էր, **այլ** փորձել էր խանգարել մյուսներին::

ոչ միայն..., այլև

Օրինակ՝

Ոչ միայն դասը չէր սովորել, **այլև** չէր հաճախել պարապմունքներին:

Ոչ միայն երեխաներն էին դուրս թափվել տներից, **այլև** ծնողներն էին միացել նրանց ցնծությանը:

Հ ի Շ ի ՚ ր

Ճիշտ

Ոչ միայն ինքը չէր եկել, **այլև** քրոջն էր արգելել գալ մեր տուն:
Նա **ոչ թե** քեզ է փորձում, **այլ** ուզում է բոլորիս ստուգել:

Սխալ

Ոչ միայն ինքը չէր եկել, **այլ** քրոջն էր արգելել գալ մեր տուն:
Նա **ոչ թե** քեզ է փորձում, **այլև** ուզում է բոլորիս ստուգել:

Ի մ ա ց ի ՚ ր

Որոշ բառեր՝ **այլ, այն/ս/ուամենայնիվ, այն/ս/ուհանդերձ, էլ, համենայն-դեպս, միայն, միայն թե, մինչև իսկ, սակայն** և **այլև**, երկարժեք խոսքի մաս են. դրանք կարող են հանդես գալ թե՛ իբրև համադասական շաղկապներ, թե՛ որպես վերաբերականներ:

Օրինակներ՝

Ինձ **միայն**(վերաբ.) մի հույս էր մնացել:

Կանեմ քո ասածը, **միայն** (շաղկապ) դու լավ սովորես:

Այսուհանդերձ (վերաբ.) ես մնում եմ իմ կարծիքին:

Մենք ամեն ինչ արեցինք, **այսուհանդերձ** (շաղկապ) ոչինչ չստացվեց:

Համեմայնդեալս (վերաբ.) նա վատ մարդ չէ:

Ուսուցչին երկար բացատրեցին իրավիճակը, **համեմայնդեալս** (շաղկապ) արեցին ամեն ինչ իրենց ընկերոջ համար:

Այնինչ-ը և՛ անորոշ դերանուն է, և՛ համադասական շաղկապ:

Օրինակ՝

Հայրը խոսում ու բացատրում էր, **այնինչ** (շաղկապ) որդին վաղուց քնել էր:

Դու քո ձախողումը մի՛ կապիր **այնինչ** մարդու **այնինչ**(դերանուն)քայլերի հետ:

Համադասական շաղկապների դերը համադաս անդամների ու նախադասությունների կապակցումն է:

Սակայն համադասական շաղկապները, բացի կապակցման դեր կատարելուց, նաև իմաստային երանգ են հաղորդում նախադասությանը, ըստ որի լինում են՝

ա) միավորիչ - և, ու, էլ, այլև, նաև, թե՛..., թե՛, և՛..., և՛, ոչ միայն..., այլև, ո՛չ..., ո՛չ, ինչպես և, ինչպես նաև և այլն:

բ) հակադրական /ներհակական/ - բայց, իսկ, սակայն, մինչ, մինչդեռ, այնինչ, ոչ թե...այլ, այլ ոչ թե, մինչդեռ, եթե...ապա, և ոչ թե, եթե ոչ և այլն:

գ) տրոհական - կամ, և կամ, կա՛մ...կա՛մ, կամ թե և այլն:

դ) մեկնական - այն է, այն է թե, այսինքն, ասել է թե և այլն:

Ա ն ա ջ ա դ ր ա ն ք ն ե ռ

ա Անգիր իմացիր համադասական շաղկապները:

բ Կազմիր կամ գեղարվեստական գրականությունից դո՛ւր գրիր նախադասություններ, որոնք կապակցված են մեմադիր, կրկնադիր և զուգադիր համադասական շաղկապներով:

Գ Կազմի՛ր նախադասություններ, որոնցում *այլ, էլ, սակայն* բառերը հանդես գան թե՛ որպես շաղկապ, թե՛ որպես այլ խոսքի մաս:

Վ ա Ր Ժ ո Ւ Թ յ ո Ւ Ն

Կապակցի՛ր տրված բաղադրիչ նախադասությունները համադասական շաղկապներով. *բայց և այնպես, թե, մինչդեռ, սակայն, ուստի և, ոչ...ոչ, ուստի:*

- 1) Ծնողները տարբերություն չէին դնում զավակների միջև, ... երեխաները դա գնահատում էին:
- 2) Եղանակը դեռ չէր փոխվել... հովիվն շտապում էր իջնել սարից:
- 3) Դասը դարձյալ չէր սովորել... փորձեց արդարանալ:
- 4) Գիշերը ծյունը չէր դադարել, ... ճանապարհները մաքրվել էին:
- 5) Արա՞նն արեց առաջին քայլը, ... եղբայրը սպասում էր այդ խոսքերին. նրանք վերջապես հաշտվեցին:
- 6) ... հայրը դա նկատեց, ...մայրը ավելորդ բառեր ասաց. այդ պահին խոսքերն ավելորդ էին:
- 7) Արսենը չգնաց այդ միջոցառմանը, ...ոչ ոք նրա այդ քայլը չներեց:

Հնչերանգ

Բարդ համադասական նախադասություններում հնչերանգը արտահայտում է **թվարկում** և **հակադրություն**:

Թվարկման հնչերանգը դրսևորվում է միավորիչ հարաբերություն արտահայտող շաղկապներով՝ *և, ու, կամ, էլ, մասև* և այլն, ինչպես նաև անշաղկապ կապակցության դեպքում:

Օրինակներ՝

Ծաղկողը հենց քիչ առաջ մի կողմ էր դրել վրձինը և մտախռի հայացքը հառել հեռավոր դաշտերին (թվարկման) (Հ. Պ.):

Հանկարծ մի անօրինակ լռություն տիրեց, պարսպի տակ կանգ առավ ամեն մի շարժում (Հ. Պ.):

Հակադրության հնչերանգը դրսևորվում է հակադրական, ժխտական հարաբերություն արտահայտող շաղկապներով կապակցության դեպքում՝ *բայց, իսկ, սակայն, ոչ թե..., այլ* և այլն:

Օրինակ՝

Պերսևսը մահացու վերք կհասցներ Փինևին, բայց սա թաքնվել էր գոհասեղանի հետևում (թրգմ.):

Բազմաբաղադրիչ նախադասություններում կարող են դրսևորվել թե՛ թվարկման, թե՛ հակադրման հնչերանգները, **ինչպես՝**

Անուններում երեք հոգու,
Եվ դո՛ւ կաս միշտ, և ե՛ս միշտ կամ.
Քո անունն եմ ես միշտ պոկում,
Իսկ դու իմը՝ ոչ մի անգամ (^{Գ. Մ.}):

Նկար
ծաղկի
պոկող աղջիկ
թերթիկ

Վ ա Ր Ժ ո Ւ Թ յ ո Ւ Ը Ն Ե Ր

ա Տրված հատվածներում բաղադրիչ քանի՞ նախադասությունից է կազմված յուրաքանչյուր բարդ նախադասություն:

բ Ընդգծի՛ր կապակցման միջոցները:

գ Տրված նախադասություններում որոշի՛ր հնչերանգի տեսակը:

Գյուղում Ավին լավ որսորդի համբավ ուներ: Բացատներում միրհավ էր որսում, արտերի մոտ՝ կաքավ ու լոր, քակարդ էր լարում աղվեսի համար, երբեմն էլ Սքնաձորի խորքերն էր գնում, ժամերով նստում քարին, մինչև վարազը գար: Ավին նշանը ճիշտ էր բռնում. բերդանի գնդակը վարազի ճարպոտ կողին մեծ վերք էր բացում: Վարազը թավալգլոր էր լինում, ցավից ժանիքներով հողը փորում, արմատներ պոկում, հետո խռոցով գետին ընկնում (^{Մ. Բ.}):

Հոգնել եմ ես ցավոտ, դավոտ սերերից,
Անենքի դեմ սիրտս բացած, աչքս՝ փակ,
քար է եղել նրանց շեղ կրծքի տակ,
Իսկ ես, ավա՛ղ, սիրտ եմ կարծել, սիրելի՛ս (^{Մ. Գ.}):

Ես հարուստ էի: Ես կարող էի
Իմ անհատնելի երազանքներով
Գնել յոթ երկինք ու տալ քեզ նվեր:,
Բայց դու երկնքի կարիք չունեիր,
Քեզ լոկ մի կապույտ թաշկինակ էր պետք
Իմ կապույտ-կապույտ
Արտասուքները մաքրելու համար:
Ես հարուստ էի: Ես կարող էի
Իմ վերհուշերի անհուն պաշարով

Գնել աշխարհի ծովերը բոլոր
Ու տալ քեզ նվեր,
Բայց դու ծովերի կարիք չունեիր... (Հ. Մ.):

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ք

Համադասական շաղկապներով կապակցի՞ր համադաս անդամներ և համադաս նախադասություններ:

Անշաղկապ կապակցում

Համադաս նախադասություններն իրար կապակցվում են առանց շաղկապի՝ շարահարությամբ, **ինչպես՝**

Մորս համբույրի ջերմությունն ուներ,
Անապակ շողեր ոսկյա արևի,
Դուք իմ կարոտով վառվել աշխարհում,
Այդպես կրակ եք դարձել երևի (Հ. Մ.):

Մոր նկար

Հ ի ռ ի ՚ ռ

Առանց շաղկապի կապակցման դեպքում կարևորվում է հնչերանգի դերը:

Առանց շաղկապի կապակցման դեպքում համադաս նախադասությունները միմյանցից բաժանվում են՝

ա) ստորակետով, ինչպես՝

Ձյուն է իջնում, կուտակվում
Մորս վրա վերևից,
Ասես փետուր է քափվում
Հրեշտակի քներից (Հ. Շ.):

բ) միջակետով, ինչպես՝

Գեղարվեստը ազգի հոգու դրսևորումն է. մի՛ քանդեք, մի՛ ոչնչացրեք այն (Ալ. Մու.):

Բժշկուհին իսկույն գործի անցավ. դեղ դրեց ու վիրակապեց հիվանդի ոտքը:

Անշաղկապ նախադասություններն առավել բնորոշ են խոսակցական լեզվին:

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ը ֆ ը ե ր

ա Կազմի՛ր բարդ համադասական նախադասություններ մենադիր *և, ու, էլ* և գուգադիր *ոչ միայն...այլև* շաղկապներով և ուշադրություն դարձրու համադաս նախադասությունների իմաստային հարաբերությանը:

բ Կազմի՛ր բարդ համադասական նախադասություններ մենադիր *քայց, իսկ, սակայն* և գուգադիր *ոչ թե...այլ* շաղկապներով և ուշադրություն դարձրու համադաս նախադասությունների իմաստային հարաբերությանը:

գ Կետադրի՛ր տրված նախադասությունները և բացատրի՛ր:

Այս վայրերում գրեթե հող չկա ողջ օրը քայլում եմ քարերի ու խճի վրայով:

Կածանները ճշում են այնտեղ
Ջրվեժները լռում են
Ծաղիկները թռչում են այնտեղ
Թիթեռները բուրում են (Հ. Մ.):

— Բա էն ոչխարներն **ի՞նչ** եղան գողացած չլինե՞ն:

Խոսքի վրա **ակամա** աչքերս ոչխարներ են որոնում քայց հայացքս թեքում եմ Գոմերի քարից մեկ է այս **ամուլ** լեռը ոչխար **ապաստանող չէ** և մայրում եմ Հանարկուտ լեռան կողմը: Բացատր մորից պայծառ ժպտում է բացատը Այգեժձորի հնոց այրերն են արարել **Բաբունց** տոհմը:

Երեկ նույն այս ժամն էր Բաբունց տոհմի **երեց** Թունի ապոր մոտ էի:

Բաբունց Թունին պառկած էր անկողնում գլխաշորով փաթաթվել էր վերմակը քաշել գլխին գրիպ էր: Ծեր ոսկորները մրսում էին (*Մ. Գ.*):

Այգում **երիտասարդ** կեռասենիները մրսում էին քամուց խշշում: Սիմինդրի երկար տերևները թրերի մնան քավում էին **իրար**, պողպատի ձայն հանում: Կարծես ձիավորներ էին արշավում իրար դեմ և սիմինդրի տերևը որպես **քեկված** սուսեր ընկնում էր քամո առաջ (*Ալ. Բ.*):

#դ Որոշի՛ր ընդգծված բառերի շարահյուսական պաշտոնը և խոսքիմասային պատկանելությունը:

Ա մ ա կ ն կ ա լ հ ա ր ց

Ի՞նչ է նշանակում *սիմինդր*. հացահատիկազգի ուրիշ ի՞նչ բույսերի անուններ կարող ես թվարկել:

Վ ա Ր Ժ Ո Լ Ք Յ Ո Լ Ո

Կազմի՛ր բարդ համադասական մախադասություններ հետևյալ շաղկապական և անշաղկապ կադապարներով.

աև /ու/.....բայց.....և /ու/.....:

բ Ե՛վ-----և՛-----և՛-----բայց-----:

գ -----այսինքն-----և-----:

դ -----,-----,-----,-----:

ե Ոչ թե-----այլ-----և /ու/-----:

զ Կա՛ն-----կա՛ն-----բայց-----:

Ս ս ե ղ ծ ա գ ո Ր ծ ա կ ա մ ա ռ խ ա ս ա մ ք

Կազմի՛ր կապակցված խոսք՝ «Կփորձեմ ներողություն խնդրել» թեմայով՝ գործածելով կրկնադիր և գուգադիր շաղկապներ:

Վ ա Ր Ժ Ո Լ Ք Յ Ո Լ Ո Ն Ն Ե Ր

ա Տրված մախադասությունների կապակցման համար ո՞ր շաղկապը հնարավոր է կիրառել:

Ձեր այգին հիսաքանչ է, ... այն չափազանց մշակված է. դա ինձ չի գոհացնում:

(այսինքն, բայց, մաև)

Ամբողջ կյանքում մենք ուրախացել ենք նրա հետ միասին, ... չենք կարող այս ձևով հրաժեշտ տալ նրան:

(սակայն, այնինչ, ասել է թե)

Բոլորը հայացքները հառել էին քաշկինակին, ... ոչ ոք ոչինչ չէր տեսնում, բացի մետաքսյա քաշկինակից:

(իսկ, կամ, ու)

բ Տրված մախադասություններում գտի՛ր և դո՛րս գրի՛ր մենադիր, կրկնադիր և գուգադիր շաղկապները. ի՞նչ են շաղկապում նրանք՝ համադաս անդամնե՞ր, թե՞ համադաս մախադասություններ:

Ոչի՛նչ, ոչի՛նչ ես չտեսա Ռիալտոյի կամուրջին,

Ո՛չ մրահոն աղջիկ տեսա, ո՛չ ջրերը կապտաջինջ (Ղ. Վ.):

Իր կյանքում Մարգարը երկու անգամ էր ծեծ կերել. մեկ երբ տղա էր, ու շան պոչից ցախավել էր կապել, մեկ էլ պառավի գերեզմանին քար դնելուց հետո (Ա. Վ.):

Ա՛խ, եթե վերադառնար **իմ կորած** պատանեկությունը, ապա նրա մեջ կամփոփեի այսօրվա սիրտս, և այլևս ոչ մի գնդակ չէի արձակի ոչ մի **արարածի վրա** (Մ. Մ.):

Ոչ թե ես եմ **ստեղծող**, այլ սրինգն եմ աստծո,
Աստվածային մատների տակ եմ երգերս գեղգեղում... (Հ. Շ.):

Եկե՛ք մենք էլ վերև նայենք
Ոչ թե կույրի, այլ ծառի՝ պես,
Որպեսզի մենք **երբեմն** զգանք
Քիչ ավելի մոտիկ օդին, քան թե հողին...
(Պ. Մ.)

Ո՛չ տրտունջ, ո՛չ մրմունջ սգավոր,
Հեռացի՛ր, մոռացի՛ր ինձ հավետ...

Ե՛վ տանջանք, և՛ բեկում, և՛ թախիծ-
Սև օրեր ես դեռ շատ կտեսնեմ.
Անունդ թող **փարոս լինի** ինձ
Սուտ կյանքի և դառը մահու դեմ:
Այսօր դու քաղցր ես նայում, առավոտ,
Եվ **դյութական է** համբույրը քո զով,
Եվ լայն է բացված հեռուն արևոտ,
Ու **զինով եմ** ես մի նոր երագով (Մ. Տ.):



Առաջ նա այգին ու տունը կառավարում էր կնոջ՝ Սաբեթ նանի հետ, սակայն մի տարի առաջ՝ քաղից հետո, պառավը մեռավ՝ **թողնելով Մարտին ապորը մեն-մենակ**: Ճիշտ է, նրա պահակը՝ Սահակը, թե՛ տան բանն էր անում և թե՛ գնումներ կատարում, կամ աղջիկներն էին շուտ-շուտ գալիս, սուրճ կարգի բերում, բայց Մարտին ապորը միշտ թվում էր, թե գործն **առաջ** չէր գնում: Չմեռն ու գարունը անցան մի կերպ, բայց հիմա, երբ խնձորները հասել էին, հարկավոր էր **ժամանակին** քաղել, հավաքել, ծախել... (Մկ. Ջ.):

Վերլուծի՛ր շարահյուսորեն ընդգծված անդամները:

Կադակցությունների շարան

Սովորիր և գործածիր նախադասություններում

աստղ

աստղային ժամ – որևէ անձի համար շատ հիշարժան օր, պահ

աստղի խավարել – գործերը ձախողվել, հաջողությունը կորչել

աստղերը հաշվել – ասվում է հպարտ ու գոռոզ մարդու մասին

աստղերից իջնել – ասվում է անտեղյակ միամիտ մարդու վերաբերյալ

աստղերը ուղի են րնկել – ուր որ է լույսը կբացվի

աստղը բաց – բախտավոր, երջանիկ մարդու մասին

Ա Ն Ա Կ Ն Կ Ա Լ Ի Ա Ր Գ

Աստղ բառով դու՞ ինչ դարձվածքներ կարող ես հիշել:

Լսենք մեծերին

Շունչդ տո՛ւր, հոգի՛դ, բայց հայրենիքդ մի՛ տուր թշնամյաց:

ԴՄ.Աբովյան:

Համադասական շաղկապների գործածության հետ կապված կետադրական կանոնները

* Համադասական շաղկապներից առաջ դրվում է ստորակետ:

Օրինակներ՝

Ու օրերում բազմագույն ու բազմազան

Վառվեց, վառվեց ողջակիզվող սիրտը մեր,

Բայց աչքերը մեր արևներ չտեսան,

Եվ մեր սրտերը՝ լուսավոր հեռուներ (Լ. Չ.) :

Գյուղացիների մի մասը բողոքեց, **բայց** հուսախաբ եղավ:

Նա զմենց սենյակը, **սակայն** այդպես էլ ոչինչ չգտավ:

Հիշիր

Սակայն-ը, նաև վերաբերական լինելով, նախադասության մեջ կարող է հանդես գալ իբրև միջանկյալ բառ. այդ դեպքում այն կկետադրվի երկու կողմից ստորակետով, **ինչպես՝**

Տիգրանին, **սակայն**, ոչ ոք չներեց:

Բույսերը, **սակայն**, բնակլիմայական այդ պայմաններին չընտելացան:

* **և, ու, կամ** շաղկապներից առաջ դրվում է ստորակետ, եթե դրանք կապում են տարբեր ենթակայով նախադասություններ:

Օրինակներ՝

Դռվանցը արևի գույն ուներ, արևի պես համատարած էր, **և** օրը պոնկեպոունկ լցված էր դեղին զրնգոցով (*Մ. Գ.*):

Ջութակը հարմարեցնում էր ձախ ծնկանը, **ու** քաղաքային այգին լցվում էր գնչուական մեղեդիներով (*Է. Ն.*):

* **և, ու, կամ** շաղկապներից առաջ դրվում է ստորակետ, եթե համադաս նախադասություններում կրկնվում է նույն ենթական:

Օրինակներ՝

Դու միշտ իմ կողքին ես, ու, անկասկած, **դու** ես իմ հավատարիմ բարեկամը:

Ավագը կմտնի պայքարի մեջ, **և Ավագը** կանի ամեն ինչ հաղթանակի համար:

* **և, ու, կամ** շաղկապներից առաջ ստորակետ չի դրվում, եթե դրանք կապում են ընդհանուր ենթակայով նախադասություններ:

Օրինակներ՝

Ծերունին կողքանց նայեց **ու** տեսավ ջահելների խումբը:

Տղան ավարտեց երգը **և** նայեց Սողոմոնին:

* **և, ու, կամ** շաղկապներից առաջ ստորակետ չի դրվում, եթե դրանք կապում են համագոր լրացումներ:

Օրինակներ՝

Լուսանկարը պատկերում էր հաստաբուն **ու** ճյուղավորված մի ընկուզենի **և** ծառի տակ խմբված տղաների մի խումբ:

Արմենը **կամ** Կարենը պետք է պատասխան տար կատարվածի համար:

Առաջադրանքներ

ա Կետադրի՛ր տրված նախադասությունները:

Երգը ծավալվում էր **և** զարման երկնքի տակ կացարանի այգում դատարկվում էր մշեցի մանչի կարոտը:

Նա կուպերը վրա բերեց ու աշխարհը քողարկվեց **վեղարով**:

Կարծես թե մի մահաբեր **շունչ** անցել էր այդ սքանչելի դաշտի վրայով և մարդկային ամեն արարած ոչնչացրել էր:

Փողոցի **շրջադարձից** ելավ մի կառք ոսկեգույն ծուպերով զարդարուն և փողոցը լցվեց բոժոժների տաք **զնգոցով**:

Դեռատի կնոջ **աչքերում** բողբոջ կար և հույսը լացի պես կախվել էր **շուրթերից** ու դողում էր:

Աշնան օր էր և ճեմարանի բակում ծիրանենիները ճոճում էին իրենց դեղին **մեղեդին**:

Հին էր ընկուզենին այրված ու դեպի ձորը թեքված բնով և տարածուն ճյուղերը **ձորի գլխին կուտակված** ամպերն էին քշում:

Նրանց ընտանիքը **մեծ էր** հոր աշխատավարձը քիչ և ծնողները **դժվարությամբ** էին ծայրը ծայրին հասցնում:

#Բ Որոշի՛ր ընդգծված անդամների շարահյուսական պաշտոնը:

*** Ա՛..., Ա՛, թե՛..., թե՛, ո՛չ..., ո՛չ, է՛լ..., է՛լ, կա՛մ..., կա՛մ** կրկնադիր շաղկապները հիմնականում շեշտվում են և դրանցից առաջ դրվում է ստորակետ:

Օրինակներ՝

Այրին **Ա՛** լալիս էր, **Ա՛** արտասավախառն ձայնով պատմում հանգուցյալի տանջանքները (Ծ.):

Կա՛մ մա ինձ չէր հասկանում, **կա՛մ** ես ինչ-որ բան այնպես չէի բացատրում:

Աշնան խաղաղ օրին նրան հաճելի էր **Ա՛** սիմֆոնիկ տերևների խշշոցը, **Ա՛** վազերի օրորը, **Ա՛** հնձանի դռնակի երգը:

Ո՛չ դու ես անտարբեր գործի նկատմամբ, **ո՛չ էլ** ես ինչ-որ բան այնպես չեմ արել:

Առաջադրանքներ

ա Կետադրի՛ր տրված նախադասությունները և անհրաժեշտության դեպքում շեշտադրի՛ր:

բ Որոշի՛ր՝ շաղկապները նախադասության անդամնե՞ր, թե՞ նախադասություններ են կապակցել:

Ես մատներով տրորում եմ կավը ամենահին նյութը որ կա այս տափարակում: Քանի ոտքեր քանի սմբակներ և քանի անիվներ են անցել այս կավի վրայով ինչքան է ծեծել ձյունը և հողմը և արևը և անձրևը (ԼՍ. Գ.):

Ոչ ես չեմ տխրում ոչ **անցած մանկությանս** ոչ տխուր ձորի ոչ էլ աղբյուրի այլ տխրում եմ Բենիամինի համար:

Սակայն Հովհաննեսը ոչ շփոթվում է ոչ սրտոգում ոչ էլ հանկարծակիի գալիս այլ **իրեն հատուկ զվարճախոսությամբ** զբաղեցնում է **ապշած հյուրերին**:

Հայը լաց է լինում և կնունքին և պսակին և թաղմանը:

Այնպիսի **լուսավոր գորշ քար** է որ և խստաոճ է և ոչ մռայլ:

Ունեն ամեն ինչ թե սեղան թե լուսամփոփ թե ներկեր ու վրձին (Վ.Պ.):

Իմ գերեզմանին դուք չմոտենաք

Հարկավոր չէ ինձ ոչ ծաղիկ ոչ սուգ

Հանկարծ կզարթնի ջերմ լալու փափագ

Սիրտս չի գտնի ոչ մի արտասուք (Վ. Տ.):

Գ Վերլուծի՜ր ընդգծված բառակապակցությունները:

Ստորոգյալի լրիվ կամ մասնակի գեղչումը և կեսադրումը բարդ համադասական նախադասություններում

Բարդ համադասական նախադասության **ստորոգյալը** գեղչվում է **ամբողջովին կամ մասամբ**:

Քամին ուժգնանում է, **ծովը՝ փոթորկվում**:

Քույրս շատ խելացի է, **եղբայրս՝ ճարպիկ**:

Տրված բարդ համադասական նախադասություններից առաջինում երկրորդ բաղադրիչ նախադասության մեջ գեղչվել է **է** օժանդակ բայը, երկրորդ համադասում՝ բաղադրյալ ստորոգյալի հանգույցը:

Այսինքն՝ այս օրինակներում մենք ունենք ստորոգյալի մասնակի գեղչում:

Մայրը ամեն առավոտ շտապում է գործի, իսկ քույրը՝ դասի:

Այս օրինակում երկրորդ համադաս նախադասության մեջ ստորոգյալը՝ **շտապում է**, գեղչվել է ամբողջովին:

Ամբողջովին գեղչվում է **պարզ ստորոգյալը**:

Օրինակ՝ *Հայրը գիշեր ու զօր աշխատում էր դաշտում, որդիները՝ տանը*, բայց էլի չէին կարողանում օրվա ապրուստը հոգալ:

Ամբողջովին կամ մասամբ գեղչված ստորոգյալի փոխարեն դրվում է բութ:

Սովորաբար զեղչվում է երկրորդ կամ երրորդ նախադասության ստորոգյալը:

Օրինակ՝ *Ծովը գետերին է սպասում, գետերը՝ վտակներին, վտակները՝ աղբյուրներին*, և նրանցից ոչ մեկը հուսախաբ չի լինում (հուն. ասացվածք):

Բայց չի բացառվում, որ զեղչումը կատարվի մաս առաջին բաղադրիչ նախադասության մեջ:

Օրինակ՝ *Անահիտը՝ տուն*, իսկ ես դպրոց եմ գնում:

Մասամբ զեղչվում է բաղադրյալ, ինչպես մաս պարզ ստորոգյալը:

Օրինակ՝ Նրա զինվորական զգեստը սեղմ էր, գոտին՝ ձիգ, անդրավարտիքի փողքերը՝ արդուկված:

Եթե համադաս նախադասությունների ենթակաները տարբեր են, ապա զեղչված օժանդակ բայի փոխարեն դրվում է բութ:

Օրինակ՝ *Հայրը բարկանում է, մայրը՝ պաշտպանում:*

Հիւ ի՛ր

Նույն ենթակայի առկայության դեպքում պարզ ստորոգյալը մասամբ զեղչելիս կարելի է մաս չտրոհել:

Օրինակ՝ *Ցերեկն աշխատում էր, երեկոները այցելում մտերիմ ընկերոջը:*

Հ ա մ ե մ ա ս ի՛ր

Մի տեղ պարում էին, մեկ այլ տեղ՝ երգում:

Ինչպես տեսնում ենք, առաջին օրինակում ունենք մույն ենթական, որը զեղչված է երկրորդ համադասում, ուստի օժանդակ բայի զեղչումը տրոհում չի պահանջում: Մինչդեռ երկրորդ օրինակում առկա են արդեն տարբեր ենթականեր, որոնք դարձյալ զեղչված են, ուստի ստորոգյալի մասամբ զեղչումը պահանջում է տրոհում:

Եթե երկրորդ նախադասության ստորոգյալը արտահայտում է ժխտում, ապա մույն ստորոգյալի զեղչման դեպքում գործածվում է **ոչ** բառը:

Օրինակ՝ *Ծնողները ջանասեր են, երեխաները՝ ոչ:*

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա մ Ի Ն Ե Ր

ա Համապատասխանեցրո՛ւ առածների բաղադրիչ կապակցությունները.

Հասկացողին մին	Էժան ծախեցի
Լեռը երկնեց	թե՞ չլինել
Գարուն կգա	լեզվի կտրածը չի լավանա
Սի՛ ձեռքով աստված տալիս է.	Ավետարանը դու ես կարդում
Թանկ առա	առվույտ կքուսնի
Թրի կտրածը կլավանա	չհասկացողին՝ հազար ու մին
Ժամից ես եմ գալիս	մյուսով առնում
Լինե՞լ	ծնեց մուկ

**Նկարներ -
առակների համարժեք**

բ Որոշի՛ր ստացված նախադասությունների բնույթը և կետադրի՛ր:

Կ Ր Կ Ն Ո Ղ Ա Կ Ա Ն

Ա մ փ ո փ ի չ հ ա r g ե r Ա
ա ռ ա ջ ա դ r ա մ f ո ե r

- Ո՞րն է կոչվում բարդ համադասական նախադասություն:
- Ինչպե՞ս են կապակցվում բարդ համադասական նախադասությունները:
- Անգիր իմացիր համադասական շաղկապները:
- Ինչպիսի՞ն են բարդ համադասական նախադասության մեջ մտնող բաղադրիչ նախադասությունների հարաբերությունները:

S ե f u s ա յ ի մ ա ռ խ ա s ա մ f

Պարույր Սևակ

Տունը

Ա

Եվ Եփրատի ափին իմ տնակը այրվեց,
Մի բուռ մոխիր դարձավ հիմքի վրա,
Նրա միակ սյունը ծնկի մման ծալվեց
Եվ գերանը ջարդվեց մեջքի մման:

Ձեռունը՝ Եփրատի եղեգներից անթիվ,
Իբրև սև սուգ՝ մնաց սևին փարված,
Լոկ մի ելուն մնաց կիսակործան պատից՝
Աղոթող ձեռքի պես վեր կարկառված:

Շունը, չիմանալով այլևս ինչ անի,
Ռռնա՛ց քիմով, հաչեց երկնքի դեմ,
Որտեղից նայում էր մի արյունոտ մահիկ
Հրաշքով սպասվող փրկության տեղ:

Շունը ռռնա՛ց դեռ տաք մոխիրների վրա,
Եվ Եփրատի ծանոթ եղեգնուտում,
Իմ հայրենի քամին ցավով սուլե՛ց, նվա՛ց
Աստանդական կյանքի կրգը տրտում:

Բ

Հետո ես փորձեցի տունս շինել դարձյալ
Իմ հրդեհված հոգու մի բուռ մոխրով,-
Մերթ Նեղոսի ափին՝ սֆինքսի աչքերի տակ,
Ում գաղտնիքից անգամ իմ վիշտն էր խոր:

Մերթ հեռավոր Հիմդում, Մեռյալ ծովի հանդեպ,
Ամեն մի ցամաքի, կղզու վրա -
Դամասկոսից Բեյրութ և Բեյրութից Աթենք
Ու Աթենքից մինչև Կալիֆոռնիա:

Նկար

Ես փորձեցի կրկին տունս վերաշինել,
Բայց... հայրենի հողից, ջրից հեռու:
Ողջն անապատ թվաց... Չո՛ւր էր տան հիմք դնել
Անապատի փխրուն ավազներում:

Իսկ ես մի մարդ էի անտուն, անանձնագիր,
Անանձնագիր մի մարդ, պանդուխտ մի հայ,
Իր մարմնից զատված մի ղեգերում հոգի՝
Անկարող իր մարմնին կրկին հետ դառնալու...

Գ

Դադարել էր հոգիս հավատալուց վաղուց
Ամեն մի հրաշքի՝ այն օրից դեռ,
Երբ սեփական տան մեջ՝ իր հայրենի հողում
Ամբողջ մի ժողովուրդ սրով մորթվեց:

Բայց... արդ տուն եմ շինում փեշերի տակ Մասյաց,
Հրազդանի ափին, Արտաշատում...
Նա հառնում է իբրև պատանեկան հասակ,
Իբրև վերադարձած երջանկություն:

Նա հառնում է այստեղ- պապերիս այն հողում,
Ուր ամեն ինչ այնքան մո՛ր է, անմախաղե՛լ,
Որի վրա բախտի արեգակն է շողում
Հին աշխարհի մթան ու խավարի հանդեպ:

Նկար

Հ ա Ր Գ Ե Ր և առաջադրանքներ

Ա

ա Վերնագրի՞ր բանաստեղծությունը հատվածաբար:

բ Ամբողջ բանաստեղծությունից ընտրի՞ր հինգ քառատող և սովորի՞ր անգիր. հիմնավորի՞ր՝ ինչու հենց այդ հատվածները ընտրեցիր:

գ Ինչպե՞ս կբացատրես Ողջն անապատ թվաց... Ջո՛րի էր տան հիմք դնել Անապատի փխրուն ավազներում տողերի իմաստը:

Բ

ա Որոշի՞ր տրված բանաստեղծության մեջ երկրադարիչ բարդ համադասական նախադասությունները:

բ Որոշի՞ր բազմաբաղադրիչ նախադասություններում համադաս բաղադրիչ նախադասությունների քանակը:

դ Որոշի՞ր, թե բանաստեղծության մեջ կապակցման ո՞ր կաղապարն է գերակշռում՝ շաղկապակա՞ն, թե՞ անշաղկապ:

բ Դուրս գրի՞ր բանաստեղծության մեջ գործածված բոլոր շաղկապները՝ որոշելով յուրաքանչյուրի տեսակը:

Գ

ա Բանաստեղծությունից դո՛րս գրի՞ր դերբայական դարձվածները՝ որոշելով յուրաքանչյուրի շարահյուսական պաշտոնը:

բ Բանաստեղծությունից դո՛րս գրի՞ր հինգ գոյականական և հինգ բայական անդամի լրացումներ՝ նշելով նրանց շարահյուսական պաշտոնը:

գ Դո՛րս գրի՞ր հինգը բառ, որոնք գործածված են փոխաբերական իմաստով և բացատրի՞ր:

Խ մ ք ա յ ի ն ա ռ խ ա ս ա ն ք

Բաժանվելով երկու կամ երեք խմբի՝ դասարանում անցկացրե՛ք մրցույթ՝ «Ի՞նչ գիտեմ ես 20-րդ դարասկզբի հայ ժողովրդի Մեծ եղեռնի մասին» թեմայով՝ նախապես օգտվելով հանրագիտարաններից, համացանցից:

Ուսուցիչը գնահատում է յուրաքանչյուր խմբի տեղեկացված լինելը՝ հավաքած փաստացի նյութը՝ նկարներ, անգիր սովորած բանաստեղծություններ, բանավոր խոսք:

Առաջադրանքներ

ա Լրացրո՛ւ բաց թողած տառերը:

բ Կետադրիի տրված նախադասությունները՝ նշելով կետադրման քո անցած կանոնները:

գ Վերականգնի՛ր զեղչված ստորոգյալները:

Քո երգերի մեջ քա-ծության միբաժ
 Քո ձեռքերի մեջ սա-սուռի որոտ
 Անուշ մխանք կա քո շրթունքներին
 Եվ քո ձայնի մեջ լույս կա վեհերոտ:
 Քո ծիծաղի մեջ թռչող մանուկներ
 Քո հայացքի մեջ կրկին քա-ծություն
 Որ թե կուր-րեն թար-մանենք բառով,
 Պիտի որ հնչի Սիրաբաղձություն (ՄԷ. ՊԷ):

Օդն այստեղ խոնավ էր ու ցու-տ հողմի շունչը ավելի զգալի իսկ գետի-նը արևի պակասության պատճառով կանաչագուրկ և տամու-:

Գիտունին մեկ անգետին հագար (Ժող):

Հանճարեղ է եղել այն բանաստեղծը որն առաջին անգամ նկատել է և տող դար-րել վարդն ու նրա փուշը գետը մմանեցրել է օձի հասակը նոճու կանացի քայլվա-քը բոցի լուսինը մերժված սիրահարի կյանքը օվկ-անի (Պ. Մ):

Այստեղ կծկծան մաճառ են վաճառում այնտեղ կեռ պոչերով կծու տա-դեղ բո-կ շա-գամ ճակնդեղ:

Առաջին կապոցում ինչ-որ թղթակցությունների պատճեններ էին անդո-ագրեր ու բոլորն էլ անգլերեն: Երկ-որյակ եղբայրներ էին նրանք Սեթ և Ար-թուր Անդր-ասյանները: Մեկը Երևանի պետական համալսարանի մեխմա-ն էր ավարտել մյուսը բանասիրականը (մամ.):

Ժողովուրդն անհամբեր սպասում էր նրա խաղին: Եկել էին ամենքն անխտիր և նրանք որ երբե- տեսել էին նրան և նրանք որ առաջին անգամ էին տեսնելու (Գ. Մ):

Գիշեր-ցերեկ վայում է քամին ավերակների մեջ ունայն դեգերում ճրա-գալույ-ին տների ճրա-ներն հանգցնում փակ դռների լուսամուտների փե-կերը ծխնիններով պոկում շպ-տում ծառերի թավշյա սաղարթները պոկում ցանուցիք շպ-տում (ՂԿ. ԳԿ):

Վ ա Ր Ժ ո Ւ Լ թ յ ո Ւ Ն Ո Ն Ե Ր

ա Կարդա՛, առանձնացրո՛ւ համադաս նախադասությունները և որոշի՛ր՝ համադաս նախադասությունների կապակցման եղանակը՝ շաղկապա-կա՞ն, թե՞ անշաղկապ (շարահարական):

Քամին սուլում էր դրսում, խնձորենիների տակ կռացած ճուղքերն օրորվում էին, հասած խնձորները թափվում էին ցած: Առավոտները գետինը կարմրած էր լինում ծառերի տակ, իսկ ծովափի պարտեզներից քամին խնձորը ծովի մեջ էր թափում, ու ալիքների վրա հեռվից հագարավոր կարմիր գնդակներ էին երևում, որ մեկ իջնում էին ծովի խորքը, կորչում հայացքից, մեկ բարձրանում էին բարձրացող ալիքների կատարներին: Ու այդպես գնում էին, գնում մինչև մյուս ափը... Աղի ջրի մեջ չէին աղիանում համեղ խնձորները, և նրանց բույրը ծովի մեջ շնչում էին նույնիսկ այն ավերին լողացող ջահելները:

Արծկե քաղաքի թիկունքին Միսիանն էր հպարտ կանգնած..., իր ամբողջ հասակով երևում էր **Արտամեռի պարտեզներից**:

Խոսեց, պատմություններ պատմեց, առակներ ու առածներ ասաց, դեպքեր հիշեց, **գյուղի անցողաբճի** մասին տեղեկացրեց, բայց դարձյալ ու կրկին Նահապետը լուռ մնաց՝ երբեմն միայն գլխի թեթև, հազիվ նշմարելի շարժումով հավանության կամ զարմանքի նշան ցույց տալով (*Հր. Բ.*):



#բ Վերլուծիր ընդգծված բառակապակցությունները՝ ըստ կազմության և ըստ գերադաս անդամի խոսքիմասային պատկանելության:

#գ Ի՞նչ խոսքի մաս են հետևյալ բառերը՝ ըստ տրված տեքստում գործածության՝ տակ, վրա, այդպես, բարձրացող, մինչև, մյուս, դարձյալ, լուռ:

Ս Ս Ե Ղ Ծ Վ Ա Ղ Ո Ր Ծ Վ Կ Ա Մ Ա Շ Խ Ա Տ Ա Մ Բ

Գրի՛ր շարադրություն՝ «Նամակ սփյուռքում ապրող իմ քարեկամներին» վերնագրով՝ հնարավորինս զործածելով բարդ համադասական նախադասություններ:

Ա Ռ Վ Ջ Վ Ա Ղ Ր Ա Մ Բ Ն Ե Ր

ա Կետադրի՛ր տրված առածներն ու ասացվածքները:

բ Որոշի՛ր տրված նախադասությունների բնույթը՝ պա՞րզ, թե՞ բարդ, համադասական, թե՞ ստորադասական:

գ Որոշի՛ր այդ նախադասություններում կապակցության միջոցները:

Քիչ ուտելը մարմնին է օգուտ քիչ խոսելը հոգուն: Խելքը մեծ ու փոքր չի հարցնում: Թրի կտրածը կլավանա լեզվի կտրածը չի լավանա: Ծիշտ խոսողի ձին թամբած պիտի լինի: Կրթությունը հյուր է իսկ խելքը տանտեր: Շատ ման եկողը շատ բան կիմանա: Շիտակ մարդը ծուռը չի սիրի և շիտակին էլ ծուռ չի ասի: Իմաստունի հետ քար քաշիր բայց տգետի հետ մեղր մի կեր: Բարեկամի հետ կերուխում արա բայց առևտուր մի արա: Մերը սովորը կուտի թանը մոլորը: Արտը խախտուտ մահանան կարկուտ: Նախ ասեղդ քեզ խփի՛ր ապա մախաքը՝ հարևանիդ:

դ Մեկնաբանի՛ր ասացվածքների բովանդակությունը:

Կ աղ ա կ ց ու թ յ ու ն ն Ե Ր Ի Շ Ե մ ա Ր ա ն

Անունը կա, ամանում չկա - Ասվում է այն դեպքում, երբ խոսվում է մի բանի մասին, որը միայն անունով գոյություն ունի:

Անունը տո՛ւր, փայտը վերցրո՛ւ ձեռք - Ասվում է այն մարդու մասին, որին չես ուզում տեսնել, բայց նա անսպասելի հայտնվում է:

Մի ձեռքը լվանում է ձեռք, երկու ձեռքը՝ երես - Ասվում է այն մասին, որ շատ մարդիկ մասին կարող են շատ ավելին անել

Ա Մ Ա Կ Ն Կ Ա Լ Ի Վ Ա Ր Գ

Սիրում ես միայնա՞կ, թե՞ ընկերովի գործել:

Ե Կազմությանը ինչպիսի՞ միավորներ են կապակցությունների շարանում տրված դարձվածքները՝ բառակապակցությո՞ւն, պա՞րզ, թե՞ բարդ նախադասություն:

Լ ս ե ն ք մ ե ծ եր ի ն

Ինչպես ապրել չի կարելի առանց հացի, այնպես էլ անհնարին է ապրել առանց հայրենիքի:

Հյուսիս

Բ. ԲԱՐԴ ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅՈՒՆ

ԳԵՐԱԴԱՍ ԵՎ ՍՏՈՐԱԴԱՍ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Կա աշխարհում բանձրիկ մի Հայաստան աշխարհ,
Որն իր լաջվարդ, լագուր լեռներն ունի,
Եվ իր դաշտերն ունի ասես նշխար (Ռ. Գ.):

Այն բարդ նախադասությունները, որոնց կազմի մեջ մտնող պարզ նախադասություններից մեկը գերադաս է գլխավոր, իսկ մյուսը կամ մյուսները լրացնում կամ պարզաբանում են գլխավորի միտքը, կոչվում են բարդ ստորադասական նախադասություններ:

Օրինակ՝

Մի ժամանակ կարծում էի, թե արագիլներն են գարուն բերում (Մ. Հ.):

Տրված բարդ նախադասության մեջ մի բաղադրիչ նախադասությունը արտահայտում է հիմնական, գլխավոր միտքը՝ **մի ժամանակ կարծում էի**, իսկ մյուս նախադասությունը՝ **թե արագիլներն են գարուն բերում**, լրացնում է առաջինի միտքը:

Նրա զարմանքը շատ եղավ, երբ Արշակի մեքենան չտեսավ իր դռանը (Մ. Դ.):

Տրված օրինակում **Նրա զարմանքը շատ եղավ** նախադասությունը գլխավորն է, իսկ **երբ Արշակի մեքենան չտեսավ իր դռանը** նախադասությունը՝ երկրորդականը, քանի որ լրացնում է գլխավորին:

Այն նախադասությունը, որի որևէ անդամը արտահայտված է մեկ ուրիշ նախադասությամբ, կոչվում է գլխավոր կամ գերադաս նախադասություն:

Այն նախադասությունը, որը փոխարինում կամ լրացնում է գլխավորի որևէ անդամին և կամ ամբողջ գլխավորին, կոչվում է երկրորդական կամ ստորադաս նախադասություն:

Ստորադաս նախադասությունը գերադասին կապակցվում է ստորադասական շաղկապներով կամ հարաբերական դերանուններով:

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ք

Որոշի՛ր տրված նախադասություններում գերադաս և ստորադաս բաղադրիչ նախադասությունները:

1. Մենք արդեն գիտենք, որ մա անգլիական հետախուզության գործակալ է:
2. Հիմա գտնում են, որ կավե այդ սալիկը մարդկության պատմության մեջ հնագույն հանրագիտարանն է:
3. Երբ սեպագիրը վերծանվեց, գիտնականների ձեռքն ընկավ հին ժողովուրդների մասին մի անհատնում զանձարան:
4. Թվում էր, թե նրա կյանքն այդուհետ կընթանա գիտական աշխատասենյակի անդորրության մեջ, բայց ճակատագիրն այլ կերպ վարվեց:

Իմացի՛ր

Պարտադիր չէ, որ գերադաս նախադասությունը արտահայտի տվյալ նախադասության հիմնական միտքը:

Օրինակ՝

Լավ է, երբ ընկերներդ քեզ ճիշտ են հասկանում:

Այս նախադասության մեջ, ինչպես տեսնում ենք, հիմնական միտքը արտահայտված է երկրորդական նախադասության մեջ՝ **երբ ընկերներդ քեզ ճիշտ են հասկանում**: Բայց այդ հիմնական միտքը կախված է գլխավորից՝ **Լավ է**:

Բացի ստորոգյալից, գերադաս նախադասության մնացած բոլոր անդամները՝ ստորոգելին, ենթական, որոշիչը, հատկացուցիչը, բացահայտիչը, խնդիրներն ու պարագաները կարող են արտահայտվել երկրորդական նախադասությամբ:

Օրինակ՝

Այս տղան մա է, **ով օգնեց շինարարներին դպրոցի տանիքը վերանորոգելիս**

(ստորոգելի):

Ինձ թվաց, **թե մա բարձունքից ուր որ է կգահավիժի** (ենթակա):

Սողոմոնը ստածեց, **որ աղոթքի ծնկած մայրն ու մլմլացող մոմը մման են** (ուղիղ խնդիր) (*Մ. Գ.*):

Բարդ ստորադասական նախադասությունները լինում են՝

երկրադադրիչ, եթե կազմված են միայն մեկ գերադաս և մեկ ստորադաս նախադասություններից, **ինչպես՝**

1) Հերմեսը մի ակնթարթում սուրաց դեպի այն լեռան գագաթը, 2) ուր հարյուրակնյա Արգոսը հսկում էր Իռլին (թրգմ.):

Բազմաբաղադրիչ, եթե կազմված են մեկ գերադաս և մի քանի ստորադաս նախադասություններից, **ինչպես՝**

1) Երբ իր հաղթանակով հայարտ Ապոլոնը կանգնել էր նետերով խոցված հրեշի վրա, 2) իր կողքին կանգնած տեսավ սիրո պատանհի աստված Էրոսին, 3) որ լարում էր իր ոսկեղեն աղեղը (թրգմ.):

Երկրորդական նախադասությունը կարող է լրացնել գերադաս նախադասության որևէ անդամի:

Օրինակներ՝

Ես, որ կյանքում միշտ քեզ հետ հաշվի եմ մատել, այժմ դառը հիասթափություն եմ ապրում:

Բերված օրինակում **որ կյանքում միշտ քեզ հետ հաշվի եմ մատել երկրորդականը** լրացնում է գլխավոր նախադասության բացահայտյալին՝ **ես:**

Վերցնենք մեկ այլ **օրինակ՝**

Ես անկեղծորեն ուզում եմ ասել, որ այդ հարցը ինձ համար անչափ կարևոր է:

Երկրորդական նախադասությունը՝ **որ այդ հարցը ինձ համար անչափ կարևոր է**, լրացնում է գլխավորի **ուզում եմ ասել** կապակցությամբ:

Կամ մասն աշնայիսի երկրորդականներ, որոնք լրացնում են ամբողջ գլխավորին:

Օրինակ՝

Մարգիկը միանգամից շրջվեց դեպի հակառակորդը, որով անակնկալի բերեց թե՛ նրան, թե՛ դաեղիծում մատածներին:

Այս դեպքում արդեն երկրորդականը՝ **որով անակնկալի բերեց թե՛ նրան, թե՛ դաեղիծում մատածներին**, չի բխում գերադասի որևէ անդամից, այլ լրացնում է գերադասին իր ամբողջության մեջ:

Վ ա Ր Ժ ու Թ յ ու Լ Ե Գ Ե ր և ա Ռ ա ջ ա Ղ ր ա Գ Բ Ե ր

ա Համարակալի՜ր տրված բարդ նախադասությունների բաղադրիչ նախադասությունները, ընդգծի՜ր գերադաս նախադասությունները:

Այնտեղ, որտեղ հայր չի կարողացել հաղթել սրով, հաղթել է գրով՝ ծաղրելով ու ոչնչացնելով իր ոսոխներին և գալիք սերունդներին փոխանցելով իր երազը, հույսն ու հավատը:

Գրիչները մտածել ու գրել են **գրքի մասին** այնպես, ինչպես կգրեին կենդանի մարդու մասին:

Ձեռագրերից ամեն մեկի վրա կան **տեսանելի և անտես հետքերը** ա՛յն արյան, որ թափել է մեր ժողովուրդն իր ազատության ու անկախության համար:

Երբ կարդում ես գրիչների կցկտուր տողերը, քո առջև կանգնում է մեր աշխատավոր ժողովուրդն իր **առողջ բնագոյով**, իմաստությամբ, սրամտությամբ: **Ռամիկ մի գրիչ**, հոգ տանելով իր աղքատ համագյուղացիների մասին, որոնք ամբողջ բերքը ոստիկանին, վանքին ու իշխանին տալուց հետո վշտից ու **անգոր կատաղությունից** գինով հարբում էին, նրանց տասներկու խորհուրդ է տալիս «Պարբեցողության վնասների մասին»:

Գրիչների անձնվեր աշխատանքի շնորհիվ է, որ մեզ է հասել հայոց ամենամեծ գանձը՝ **Մատենադարանի հարստությունը**:

Եվ ես երագում եմ այն օրը, երբ Մատենադարանի շենքի առջև կամ նրա որևէ սրահում մյուս արձանների կողքին կկանգնեցվի **ձեռագիր արտագրողի** կամ գրչի արձանը...

Ձեռքս գնա՛, դառնա ի հող,

Գիրլս մնա հիշատակո՛ղ (Գ. Լ.):

Բ Գտի՛ր երկրորդական նախադասությունները և որոշի՛ր, թե գերադասի որ անդամին են փոխարինում:

#գ Ի՞նչ խոսքի մաս են հետևյալ բառերը՝ ըստ տրված տեքստում գործածության՝

այնտեղ, ծաղրելով, մասին, ամեն մեկը, առջև, շնորհիվ, որևէ:

#դ Վերլուծի՛ր տեքստի ընդգծված բառակապակցությունները:

Գերադաս և ստորադաս նախադասությունների կապակցումը

Բարդ ստորադասական նախադասություններում գերադաս և երկրորդական նախադասությունները միմյանց կապակցվում են՝

ա) ստորադասական շաղկապներով,

բ) հարաբերական դերանուններով ու հարաբերյալներով,

գ) շարահարությամբ:

1. Ստորադասական շաղկապներ

Հիօի՛ր

Որո՞նք են կոչվում շաղկապներ:

Ի՞նչ իմաստ են արտահայտում շաղկապները՝ նյութակա՞ն, քերականակա՞ն, թե՞ վերաբերմունքային:

Քանի՞ տեսակ են լինում շաղկապները:

Եթե արևը չխոնարհվեր դեպի մայրամուտ, նա առանց հոգնության երկար կմնար այդ դիրքով (*Ա. Բ.*):

Այստեղ **եթե** շաղկապը **արևը չխոնարհվեր մայրամուտ** ստորադաս (երկրորդական) նախադասությունը կապում է **նա առանց հոգնության երկար կմնար այդ դիրքով** գերադաս (գլխավոր) նախադասությանը:

Ստորադասական են այն շաղկապները, որոնք բարդ նախադասության մեջ ստորադաս (երկրորդական) նախադասությունը կապում են գերադաս (գլխավոր) նախադասությանը:

Օրինակ՝

Եկա, **որ** այստեղ ձեզ համար այսօր
Հրեղեն խոսքեր կռեն ու խնդում (*Վ. Տ.*):

Այս նախադասության մեջ **որ** շաղկապը ստորադաս նախադասությունը կապում է **եկա** գերադաս նախադասությանը:

Եթե, որ բառերը ստորադասական շաղկապներ են:

Ստորադասական շաղկապները լինում են՝

ա) մեմադիր

որ, թե, եթե, որպեսզի, որովհետև, թեև, թեկուզ, թեպետ, թեպետև, մինչ, մինչև, մինչդեռ, չնայած, քան, ինչպես մասև՝ **թե որ, թե չէ, թեկուզ և, քան թե, մինչև որ, հենց որ, եթե ոչ, քանի որ, քանի դեռ, չնայած որ** և այլն, որոնք դրվում են ստորադաս նախադասության կազմում:

Օրինակ՝

Արամին թվաց, **թե** եղբայրը ամաչում է մարդկանց ներկայությամբ խոսել:

Նա գայրացած մոտեցավ պատուհանին, **որովհետև** ականջ ծակող ճայթյունը կրկնվեց:

բ) գուգադիր

եթե... ապա, չնայած (որ)... բայց (սակայն), թեև... բայց, թեև... սակայն,

թեկուզ (և)... բայց, թեպետ... այնուամենայնիվ, որովհետև... ուստի, քանի որ... ուստի (ուրեմն) և այլն. սրանց դեպքում ստորադաս շաղկապը դրվում է ստորադաս (երկրորդական) նախադասության կազմում, իսկ համադաս բաղադրիչ շաղկապը՝ գերադասում:

Օրինակ՝

Թեկուզ երկար բանավիճեցին, **բայց** ընդհանուր հայտարարի չեկան:

Եթե խոստումներիդ գոնե փոքր մասը կատարես, **ապա** ես կփոխեմ իմ կարծիքը քո հանդեպ:

Մենադիր ստորադասական շաղկապները դրվում են երկրորդական նախադասության սկզբում, բացի **թե չէ** շաղկապից, որը միշտ դրվում է նախադասության վերջում:

Օրինակներ՝

Տիրիթին թվաց, **թե** երազը շարունակվում է:

Եթե չտեսնեի նրա մտաեռոգ դեմքը, ոչինչ չէի հասկանա:

Նախքան մատուռ կմտներ, մի քանի անգամ խաչակնքեց:

Ներսիկը եղբորս հետ ծանոթացավ **թե չէ**, վատ սովորություններին վերջ տվեց:

Հ ի ռ ի ' ռ

Շաղկապները նախադասության անդամ չեն լինում:

Օրինակ՝

Ես ի՛նչ անեմ, **որ** երկարի ջրերն ընկած կյանքդ փխրուն (*Մ. Ն.*):

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն գ ն ե ռ

ա Տրված բազմաբարդ նախադասություններում գտի՛ր և դո՛ւրս գրի՛ր երկրորդական նախադասությունները և որոշի՛ր, թե որանք գլխավորի ո՞ր անդամին են փոխարինում:

Դա արդեն նշան էր, որ նախարարներն այլևս անելիք չունեն այստեղ (*Պ. Զ.*):

Այս մի թասը՝ **նրանց** կենաց,

Ովքեր կյանքում ընդունում են

Ու տանում են **ամեն** հարված,

Բայց մնում են էլի՝ կյանքին սիրահարված (*Պ. Մ.*):

Մենք շարունակ կրկնում ենք նրանց խոսքերը, ովքեր տարիներ շարունակ մեզ անտրտունջ ու սիրով սովորեցրել են:

Նա կարծում եմ՝ չկա **որևէ** ամիթ, որ ինձ չվստահես ու կասկածես:

Ցուցահանդեսում ներկայացվեցին նրանց գործերը, ովքեր բացառապես ձեռքով էին աշխատել:

Ամեն առավուտ փողոցից լսվում էր **նրա** կանչը, ով կաթ ու մածուն էր վաճառում:

Բ Դժ՛րս գրիր ընդգծված անդամները՝ ենթարկելով ձևաբանական և շարահյուսական վերլուծության:

դ Կազմի՛ր նախադասություններ մենադիր և զուգադիր ստորադասական շաղկապներով:

Ի մ ա ց ի՛ր

Որոշ ստորադասական շաղկապներ կարող են կիրառվել նաև որպես համադասական շաղկապ:

Այդպիսի շաղկապներից են **թե, թե չէ, եթե...ապա, մինչդեռ** և այլն:

Հ ա մ ե մ ա ս ի՛ր

Եթե անձրևը դադարի, ապա դուրս կգանք զբոսնելու:

Եթե մայրը ներում էր նրա խենթությունները, ապա հայրը սաստիկ սրտնեղում էր:

Նա շարունակ հարցնում էր, **թե ինչ եմ անում:**

Եվ ծառե՞րն են շատ այս լեռնակղզում,

Թե՞ վեր ծառացած սուրբ խաչքարերը (*Պ. Ա.*):

Հ ի ց ի՛ր

Երբ **մինչդեռ**-ը գործածվում է բարդ նախադասության առաջին բաղադրիչ նախադասության մեջ, արտահայտում է ստորադասական շաղկապի իմաստ:

Օրինակ՝

Մինչդեռ մենք զբոսնում էինք, նրանք վաղուց մտել էին անկողին:

Երկրորդ բաղադրիչ նախադասության մեջ հանդես գալիս **մինչդեռ**-ը կապակցում է համադաս նախադասություններ:

Օրինակ՝

Նս մաքրեցի ողջ տունը, **մինչդեռ ընկերուհիս մատը մատին չխփեց:**

Եթե բարդ նախադասությունը արտահայտում է անուղղակի հարցում, ապա **թե**-ն կատարում է համադասական շաղկապի դեր:

Օրինակներ՝ Նա՞ է գրում ինձ, **թե՞ ես եմ գրում իմ հարազատին,** Ինքս էլ չգիտեմ (*Պ. Ա.*):

Մարդը ժպտա՞ց աղավնիների թալտոցի վրա, **թե՞** ջերմություն զգաց և հստակ ձայնով սկսեց իր պարզ զրույցը (*Ա. Մ.*):

Թե չէ -ն գործածվում է նաև իբրև համադասական շաղկապ, և որպես այդպիսին դրվում է երկրորդ համադաս նախադասության սկզբում:

Օրինակ՝

Լռի՛ր, **թե չէ** ես հիմա լաց կլինեմ:

Վ ա Ր Ժ ո լ Թ յ ո լ ն ն Ե Ր և ա Ռ ա Ջ ա դ Ր ա ն Գ ն Ե Ր

ա Որոշի՛ր՝ տրված նախադասություններում *թե* շաղկապը համադասական, թե՞ ստորադասական հարաբերություն է կապակցում:

Հա՞յրս է ինձ նման, **թե՞** ես իրեն, հաստատ չգիտեմ:

Մտքին **թե** մի բան դրեց, անպայման կանի:

Նրկու ընկեր վիճեցին. մի ընկերը չէր ուզում մեկնել այդ վայրից, մյուսը **թե՛** պիտի մեկնենք:

Թե աչքերս քեզ որոնեն, ես կփակեմ մութ կուպերով:

Ամառ **թե** ծմեռ, գիշեր **թե** ցերեկ նա միշտ իր այգում էր, իր ծառերի հետ:

Պատկերացնում եմ, **թե** ինչ հաջողություն ենք ունենալու:

Թե խոսքերս չլսես, քեզ մեծ վնաս կգա:

Հարցնում էին, **թե** ինչ եմ փնտրում այս վայրերում:

Թե՛ երեկ եմ նրան տեսել, **թե՛** այսօր եմ նորից նրան այցելելու, բայց չեմ կարծում, որ ինձ կլսի:

Չէի հասկանում՝ լսո՞ւմ էր ինձ, **թե՞** ցույց էր տալիս, որ լսում է:

բ Ծնողներս արագ կարգավորեցին իրենց բոլոր գործերը

գերադաս նախադասությամբ տարբեր դիրքերում ավելացրո՛ւ երկրորդական նախադասություններ՝ ստորադասական տարբեր շաղկապներով կապակցելով:

Ա Ռ ա Ջ ա դ Ր ա ն Գ ն Ե Ր

ա Կազմի՛ր մեմադիր շաղկապներով կապակցված հինգ բարդ ստորադասական նախադասություն:

բ Կազմի՛ր գուգադիր շաղկապներով կապակցված հինգ բարդ ստորադասական նախադասություն:

գ Կազմի՛ր նախադասություններ *թե չէ*, *եթե...ապա*, *մինչդեռ* շաղկապների՝ **թե՛** համադասական, **թե՛** ստորադասական նշանակությամբ:

Ի մ ա ց ի՛ր

Մի շարք բառեր հանդես են գալիս թե՛ իբրև կապ, թե՛ իբրև շաղկապ. դրանք են՝ **մինչ, մինչև, նախքան, չնայած, փոխանակ** և այլն:

Օրինակներ՝

Մինչ (կապ) քո գալը նրանք բոլոր հարցերը կարգավորել են:

Մինչ (շաղկապ) նա կգար, բոլոր հարցերը կարգավորվեցին:

Մինչև (կապ) հանդիպման ավարտը նա ոչ մի լուրջ քայլ չկատարեց:

Մինչև (շաղկապ) նա չեկավ, վեճը չդադարեց:

Չնայած (կապ) տրամադրություն չունենալուն՝ գնաց այդ միջոցառմանը:

Չնայած (շաղկապ) տրամադրություն չունեի, բայց գնաց այդ միջոցառմանը:

Նախքան (կապ) նրան տեսնելը մի լավ ծանրութեթև արեց իրադրությունը:

Նախքան (շաղկապ) նրան կտեսներ, մի լավ ծանրութեթև արեց իրադրությունը:

Փոխանակ (կապ) մի բան ասելու՝ լուռ նստել էր:

Փոխանակ (շաղկապ) մի բան ասել, լուռ նստել էր:

Վ ա Ր Ժ ո լ Թ յ ո լ Ն ն Ե Ր

ա Առանձնացրո՛ւ բարդ համադասական և բարդ ստորադասական նախադասությունները՝ ուշադրություն դարձնելով կապակցման միջոցներին:

բ Որոշի՛ր, թե երկրորդականը գլխավորի ո՞ր անդամին է փոխարինում:

Մենք հայ էինք ծնվել այս երկնի տակ, այստե՛ղ,

Մինչդեռ երկնքի տակ հայրենիքը հայի

Ամեն ծնվողի հետ ստանում էր նոր տեսք:

Եվ ցա՞վն է արդյոք վտանգավորը,

Թե՞ հենց այն դեղը,

Որով ձգտում ենք ցավը դարմանել:

Մաքրություն է պետք՝ ժպիտի՛ ձևով,

Որ մտնենք նրա տաք քաղցրության մեջ,

Ինչպես մեղում է փեթակն իր մտնում:

Ես խռովել եմ մառ աշխարհից,
Եկ ու վերստին հաշտեցրո՛ւ դու մեզ,
Թե չէ ես այսպես ապրել չեմ կարող
(Դ.Ս.):

Երազիս տեսա՝ օրո՛ր ու շորո՛ր
Քարվանս էր անցնում զնգալով անուշ...

Երբ բաց եղան գարնան կանաչ դռները,
Քնար դառան աղբյուրները Բինգյոլի...

Իմ ընկերները իմ վեհ մըտքերն են,
Որ վեհ թևերով անհունն են պատում (Ղ.Վ.
Մ.):

Նկար

Կառնակցությունների շարան

Սովորի՛ր և գործածի՛ր նախադասություններում:

օդ

օդային ամրոց կառուցել – անհրազործելի ծրագրերով ապրել

օդ ու ջրի պես – կենսականորեն անհրաժեշտ

օդով սնվել – ապրուստի միջոցներից զուրկ լինել

օդից կախված լինել – չիրագործվելու հեռանկար ունենալ

օդում կրակել – ապարդյուն, աննպատակ, զուր խոսքեր ասել

օդը մաքրել – ասվում է վատ մարդու համար, որ հեռանա, ազատի
բոլորին իր ներկայությունից

Լսենք մեծերին

Լինել լավ մարդ նշանակում է ոչ միայն չանել անարդար բաներ, այլև
այդ բանը չցանկանալ:

Մանկիր

Ստորադասական շաղկապների իմաստային հարաբերությունները

Ստորադասական շաղկապները ոչ միայն շաղկապում են, այլ նաև ճշտում են գերադաս և ստորադաս բաղադրիչ նախադասությունների միջև դրսևորվող իմաստային հարաբերությունները:

Գերադաս նախադասություններին ստորադաս բաղադրիչ նախադասությունների կապակցվում են տարբեր հարաբերություններով.

Ենթակայական, եթե գերադաս նախադասության ենթական արտահայտված է ստորադաս նախադասությամբ, **ինչպես՝**

Ինձ քվաց, քե հեռվից ձայներ եմ լսում:

Ստորոգելիական, եթե գերադաս նախադասության ստորոգելին արտահայտված է ստորադաս նախադասությամբ, **ինչպես՝**

Ծնողների ողջ մտահոգությունն այն էր, որ իրենց զավակը լավ ուսում ստանար:

Որոշչային, հատկացուցչային և բացահատչային, եթե գերադաս նախադասության այս անդամները արտահայտված են ստորադաս նախադասությամբ, **ինչպես՝**

Երիտասարդը, որ գրավել էր բոլորի ուշադրությունը, շատ աննկատ հեռացավ:

Ծերունին ուզում էր մտապահել նրա դեմքը, ով իրեն օգնեց տունդարձի ճանապարհին:

Մենք, որ միշտ կարևորում ենք քո խոսքը, անպայման հետազայում կառաջնորդվենք Ձեր խորհուրդներով:

Խնդրային, եթե գերադաս նախադասության խնդիրը արտահայտված է ստորադաս նախադասությամբ, **ինչպես՝**

Պառավ Մարանը ուզում էր, որ տան մաքրությունը լիներ անքերի:

Պարագայական, եթե գերադաս նախադասության պարագան արտահայտված է ստորադաս նախադասությամբ, **ինչպես՝**

Չնայած լույսը բացվել էր, բայց նա չէր շտապում աշխատանքի:

Այս բոլոր հարաբերություններն իրականացվում են

ա) ստորադասական շաղկապներով,

բ) հարաբերական դերանուններով ու հարաբերյալներով,

գ) շարահարություններ:

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ց ն ե Ր

ա Տրված բազմաբարդ նախադասություններում գտի՛ր և դո՛ւրս գրի՛ր երկ-
բորդական նախադասությունները՝ նշելով կապակցման միջոցները:

Եվ Հայր մարդպետը, որ կյանքում հազար ու մի բան էր տեսել մինչև
այս տարիքին հասնելը, մասնակցել հազար ու մի անազնիվ գործարքի,
նա, որ սովոր էր ոչնչով չզարմանալ, ոչնչից չապշել և ոչ մի բանից չխոր-
շել, հիմա մի տեսակ կեղտոտված համարեց իրեն (Պ. Ջ.):

Ալեքսանդրը, որ արդեն վերագտել էր նախկին անմարդկային դաժա-
նությունը, նկատելով իմ գուսպ մերժումը, անմիջապես գոռաց, թե հավա-
նորեն ես սիրում եմ միայն ռահատ-լոխում կամ ծիծեռնակի բույն (ԼՃ. Մ.):

Թվաց, թե վարունգի թաղի վրայից ժպտում էին դեղին ծաղիկները (Մ. Մ.):

Արամը, որ կանչել է տվել Փառենին, նստած է քարին՝ ծնկներն իրարից
հեռու, աջ ձեռքը դրել է սրի պատյանին և նայում է ընկերոջ՝ Կարոյի աչքե-
րին, որոնք կարող են լեռներ ընդգրկել (Մկ. ՆՃ.):

Ու նոքա, որ սիրեցին՝ սիրալուս նրանց չըտվի,

Գնացին ու չըդարձան, ու ինձ ոչինչ չըմնաց (Մ. Տ.):

Ես՝ որպես ծաղիկն Արագի ափին,
Նայում ջրերին, կարոտում եմ դեռ,
Դուք, որ հեռացաք այն սև օրերին,
Դուք չե՞ք կարոտում, իմ հեռավորներ,
Իմ պանդուխտ հայեր (Հ. Ծ.):

Ո՞ւր է Արարիչը,
Որ խեղդվելով մթից
Գոռաց.

«Եղիցի լույս...» (Պ. Պ.):

Այն, որ **ԵՍ Է՛ի**, որ ի՛մն էր առաջ,
Արդեն չի հառնի և ոչ մի գրքում... (Ե. Ջ.)

Ու ողջ դաշտի մեջ մի տուն կա միայն,

Նկար
Արաքսի
ափին

Եվ Հայաստանն է միակ տունը պերճ(Հ. Օ.):

բ Գլխավորի ո՞ր անդամին են լրացնում այդ երկրորդականները. փակագծում գրի՛ր հարցը:

բ Ի՞նչ պաշտոն են կատարում տրված նախադասություններում ընդգծված անդամները:

Ըստ իմաստի ստորադասական շաղկապները լինում են՝

ա) մենիմաստ

բ) բազմիմաստ

Սենիմաստ շաղկապները սովորաբար կապակցում են մեկ բնույթի երկրորդական նախադասություն, **ինչպես՝ քանի որ, թեև, որովհետև, նախքան** և այլն:

Բազմիմաստ շաղկապները կապակցում են տարբեր իմաստային հարաբերություններ, **ինչպես՝ որ** շաղկապը:

Օրինակ՝

Բոլոր անհանգստացնում էր այն, **որ** Արմենը խիստ անտարբեր էր դարձել ամեն ինչի նկատմամբ:

Դուք՝ **որ** այդ մասին տեղեկացրել էիք տնօրենին, հասա՞ք ինչ-որ արդյունքի:

Կարծում եմ, **որ** նա չի մասնակցի մեր քննարկումներին:

Բոլորովին կարիք չկա, **որ** դու անհանգստանաս այդ երիտասարդի համար:

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ք և հ ա ռ ց

ա Դ՛ուք գրի՛ր երկրորդական նախադասությունները, կապակցման միջոցները:

բ Գլխավորի ո՞ր անդամին են լրացնում կամ փոխարինում դրանք:

Հարևանները մտախոգ պատմում էին, որ գիշերը կասկածելի ձայներ են լսել:

Անվերջ հարցնում էր, թե իր հետ ինչպես կվարվեն այդ դեպքից հետո:

Ես շարունակում էի լսել այն, ինչ ինձ վաղուց արդեն չէր հետաքրքրում:

Ես հասկացա ու գիտեմ, որ աշխարհը մի

Երգ է հնչեղ, հրաշունչ- հրաշունչ քամի...

Բայց ես գիտեմ, որ սիրեցի քեզ մի օր,

Երբ հասկացա, որ աշխարհում դու չկաս,

Բայց երազի ուղիներով հեռավոր

Դու մի գիշեր պիտի իջնե՛ս, պիտի գաս (Դ. Օ.):

Ոստիկանները հարցում արին նաև նրանց մասին, թե ովքեր են վերջին անգամ գյուղից հեռացել:

Ամենից շատ խոսում էին նրանից, որ այդ տղան իրենց շատ էր մտահոգում:

Այն մասին, թե ինչպես են շարունակելու ապրել, հետաքրքրվում էին բոլորը:

Բոլորն էին պատմում այն մասին, թե ինչ սխրանքներ է կատարել նա կովի դաշտում:

Փորձի՛ր հիշել շաղկապական մի քանի կապակցական կադապար.

◆ Մինչ, մինչև (որ), թե չէ, մինչդեռ, նախքան, քանի, քանի դեռ

շաղկապներով կապակցվում են այն երկրորդական նախադասությունները, որոնք արտահայտում են գերադաս նախադասության ստորոգյալի գործողության ժամանակը:

◆ Հենց (որ)

Օրինակներ՝

Հենց որ արջի կհանդիպես, ուժգին բղավի՛ր:

Նստում էինք և սպասում

Մինչև պապը գար,

Մինչև բակում ծաղիկ եգան

Ջանգը ծլնգար (*Հ. Մ.*):

Մինչ, թե չէ, մինչդեռ շաղկապներով երկրորդականները գերադաս նախադասության կապակցվում են առաջադաս դիրքով, **ինչպես՝**

Արմենը Կարենի հետ ընկերացավ **թե չէ**, սկսեց այլ կերպ մտածել:

Մինչ դու այստեղ գուր ժամանակ ես վատնում, ընկերներդ ավարտին են հասցնում իրենց գործը:

Մինչդեռ մենք տոնում էինք մեր բոնցքամարտիկի հաղթանակը, նրա հակառակորդը լուրջ վնասվածք էր ստացել:

Հիշի՛ր

Եթե **մինչդեռ** շաղկապը հանդես գա երկրորդ բաղադրիչ նախադասության մեջ, կստացվի բարդ համադասական նախադասություն, **ինչպես՝**

Մենք տոնում էինք մեր բոնցքամարտիկի հաղթանակը, **մինչդեռ** նրա հակառակորդը լուրջ վնասվածք էր ստացել:

Առաջադրանքներ և վարժություններ
ա Կազմիր նախադասություններ մինչև որ, քանի, քանի դեռ, նախքան շաղկապներով:

բ Քո ընտրած թերթից կամ ամսագրից դուրս գրիր բարդ ստորադասական նախադասություններ՝ որոշելով կապակցման միջոցները:

գ Կետերի փոխարեն տեղադրիր համապատասխան կապակցման միջոցը՝

երբ, մինչ, մինչև, նախքան, հենց որ:

Բավական առաջացել էինք, ... քեռի Երանոսը ձեռնափայտի թեթև հարվածով ջորու գլուխը շրջեց:

Հացկերույթը մոտ էր վերջանալուն, սենյակ մտավ խուզած բեղերով, շարժուն աչքերով մի երիտասարդ:

... անցորդը կթեքվեր, նա շալը քաշեց երեսին ու կպավ մութ պատին:

Բայց ահա մի անգամ լուսադեմին, ... հերթական մորթի պետք է տեղի ունենար, ներին հրաժարվում է ոչխարի առաջն ընկնել:

.... սկսվում է անձրևը, և մարդիկ նրանից պաշտպանվելու համար ծածկերի տակ են վազում, ես դուրս եմ գալիս ու քայլում բաց երկնքի տակ:

Եվ ... հասել է մեր գյուղի թիկունքը փակող ցածր սարի կատարին, Դիլիջանի հովիտը նրա դեմ է ելել իր ողջ շքեղությամբ՝ անձրևից լվացված ոսկեգույն արտեր, հնձի հասած ծաղկուն մարգագետիններ:

Ս ս ե ղ ծ ա գ ո Ր ծ ա կ ա ն ա Շ խ ա ս ա ն Գ
Կազմիր կապակցված խոսք՝ «Ես չեմ ցանկանում ստել» վերնագրով՝ գործածելով ստորադասական շաղկապներ:

Քանի որ, որովհետև, քանզի, որովհետև...ուստի, այն պատճառով... որ շաղկապներով կապակցվում են այն երկրորդական նախադասությունները, որոնք արտահայտում են գերադաս նախադասության ստորոգյալի գործողության պատճառը:

Օրինակներ՝

Ես չեմ ցանկանում հանդիպել այդ մարդուն, քանի որ ներքին բնագրով զգում եմ նրա էությունը:

Առաջադրանքներ

ա Ընդգծիր երկրորդական նախադասությունը՝ փակագծում նշելով գլխավորի թելադրած հարցը:

Որովհետև վայրի ոչխարն ու այծը ինձնից ավելի սուր լսողություն ու հոտառություն ունեն, ուստի նրանք իմ ներկայությունը ավելի շուտ են զգում:

Սուլթանը ձգտում էր Մասունի հարցը օր առաջ լուծել, քանի որ օսման-
յան կայսրության տարածքում սպառնալից չափերով ծավալվում էին
րնդդիմադիր շարժումները:

Հենց դադարում էր փոթորիկը և արևը դուրս է մայում ամպերի տակից,
գոլորշին բարձրանում է մեր վրայից, արագ չորանում են մեր թրջված
շորերը:

Հայ առևտրականը իր ապրանքը սպառելու համար չէր կարող դրանք
գյուղեր տանել, որովհետև ճանապարհին կողոպտվելու վտանգ կար:

Սուլթանի զինվորները չէին կարողանում գորքի հետևից հասնել այն
պատճառով, որ ձիերը մինչև գավակները խրվում էին ձյան մեջ:

Մինչ դու գնացիր և երկիրն ամբողջ քեզ հետ տարար,

Ես ավերակներին ինչպե՞ս թագավորեմ (*ԳՇոր.*):

բ Առանձնացրու՝ կապակցման միջոցները և նշի՛ր՝ մենադի՞ր, թե՞
գուգադի՞ր են:

գ Կազմի՛ր կամ գեղարվեստական գրականությունից դո՛րս գրի՛ր նախա-
դասություններ պատճառի հարաբերությունն արտահայտող շաղկապնե-
րով:

❖ **Որպեսզի, որ** շաղկապներով կապակցվում են այն երկրորդական
նախադասությունները, որոնք արտահայտում են գերադաս նախադասու-
թյան ստորոգյալի գործողության նպատակը:

Օրինակներ՝

Կուգեմ ծաղկի պես բուսնել ձեր ափին,

Որ միշտ ձեզ նայեմ, հայրենի՛ ջրեր... (Հ. Ծ.):

Քույրը շրջեց գլուխը, **որպեսզի** եղբայրը չնկատի իր դառն արցունք-
ները:

Հ ի ռ ի ՚ ռ

Ճիշտ

Անհրաժեշտ է, **որ** իմանաք
այդ ամենը:

Ես ուզում եմ, **որ** դուք լավ
սովորեք:

Մենք ցանկանում ենք,
որ բերքը առատ լինի:

Սխալ

Անհրաժեշտ է, **որպեսզի**
իմանաք այդ ամենը:

Ես ուզում եմ, **որպեսզի** դուք լավ
սովորեք:

Մենք ցանկանում ենք, **որպեսզի**
բերքը առատ լինի:

Ա Ռ Ա Ջ Ա Ղ Ր Ա Ո Ւ Ն Ե Ր

Բ Կազմի՛ր կամ գեղարվեստական գրականությունից դո՛րս գրի՛ր նախադասություններ նպատակի հարաբերություն արտահայտող շաղկապներով:

Ա Որոշի՛ր երկրորդական նախադասությունները՝ ընդգծելով կապակցման միջոցները:

Ախր մենք ծնվեցինք, որ ավելի ազնիվ պահեինք մեր ազնիվ հողը: Մենք ծնվեցինք, որ մեր միջից հանեինք աղակալած զայրույթը: Մենք ծնվեցինք, որ մեր հիշատակներն զգան՝ մենք ծնվել ենք ու մենք էլ պիտի դառնանք բարի հիշատակներ...

Հիմա մորս հետ մեր հին գորգերը լցնում ենք լեռնային գետակն ու մահակով հարվածների տալիս, որպեսզի մաքրվի՝ շքրայ, շքրայ, շքրայ (Հրէ Մ.):

❖ **Եթե, եթե... ապա, եթե միայն, միայն թե, թե, թե որ, որ, այն պայմանով... որ** շաղկապներով կապակցվում են այն երկրորդական նախադասությունները, որոնք արտահայտում են գերադաս նախադասության ստորոգյալի գործողության պայմանը՝

Օրինակներ՝

Եթե աշխարհը նույնն էր մնալու

Եթե քո ջանքից

Նրա բեռը չէր թեթևանալու,

Էլ ո՞վ էր ասում,

Որ այնքան ծանր հոգսերը նրա

Առնեիր քո թույլ ուսերի վրա (Հ. Մ.):

Հաճախ **եթե**-ն ընկնում է **որ** շաղկապից հետո, **ինչպես՝**

Ես վախենում էի, **որ եթե** խուզարկվեմ, իմ փոսն էլ պատրաստել կտա (թրգմ.):

Նման կառույցներում **որ** շաղկապին անմիջապես միջադասվել է պայմանի պարագա երկրորդականը՝ **եթե խուզարկվեմ**, իսկ **որ**-ի շարունակությունն է՝ **իմ փոսն էլ պատրաստել կտա**, որի բնույթը պատճառի պարագա է:

Ա Ռ Ա Ջ Ա Ղ Ր Ա Ո Ւ Ն Ե Ր

Ա Կազմի՛ր կամ գեղարվեստական գրականությունից դո՛րս գրի՛ր նախադասություններ պայմանի հարաբերություն արտահայտող շաղկապներով:

Բ Տրված նախադասություններում ընդգծի՛ր կապակցման միջոցները՝ նշելով, թե իմաստային ինչ հարաբերություն են դրանք արտահայտում.

Եթե մեկն այդ պահին մոտենար նրա ափին և ուշադիր նայեր ջրերի խորքը, կտեսներ մեծ եռուզեռ՝ մի խառնիճադանջ իրարանցում:

Առյուծն ու վագրը, եթե ուզեման, մեկ-երկու օրում կոչնչացնեն անտառի բոլոր թույլ կենդանիներին:

Եթե քրդերին չհաջողվի հայերին ծնկի բերել, ապա մարտի մեջ կմտնի կանոնավոր բանակը:

Եթե մեկը տասր տարի օգտագործում էր մի արոտավայր, ապա այդ տարածքը այլևս դառնում էր նրա սեփականությունը:

Ու մինչ ներկաները կբոլորեին նրա շուրջը, ու մինչ բոլորը կապասեին նրա երգին, երգիկից ներս ընկած արևաշողի ոսկե խուրձի տակ աղաման-դի պես ճառագայթող քամանչան ասես սրտի խորքից մեղմիկ հառաչեց ու հառաչանքը տարածվեց շուրջբոլորը (Հ. Պ.):

◆ Թեև, թեպետ/և/, թեկուզ/և/, չնայած/որ/, փոխանակ

Այս շաղկապներով կապակցվում են այն երկրորդական նախադասությունները, որոնք արտահայտում են գերադաս գերադաս նախադասության ստորոգյալի գործողության կատարման հիմունքն ու հակառակ հիմունքը: Գերադաս և ստորադաս բաղադրիչ նախադասությունները իրար կապակցվում են ավելի հաճախ գուգադիր շաղկապներով:

Օրինակներ՝

Չնայած փռստրակը ծածկված էր թաց կանաչով, **սակայն** այնտեղ տաք էր, թմրելու աստիճան տաք ու հաճելի (Հ. Պ.):

Թեև օրվա չափաբաժին դեղն բնդունել էր, **բայց** իրեն դարձյալ լավ չէր զգում:

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն Ի ն ե Ր

ա Տրված նախադասություններում ընդգծի՛ր կապակցման միջոցները՝ նշելով, թե իմաստային ինչ հարաբերություն են դրանք արտահայտում.

Թեև հեռավոր սարերի գոգերում ձյունը դեռ մստած էր բամբակի մման, բայց ամենուրեք կանաչ էր ու ծաղիկ (Հ. Պ.):

Ես ձայն չէի հանում, թեև դա ինձ ցավ էր պատճառում:

Թեպետ ջրերը ցամաքել են, բայց աղբյուրի տեղը մինչև օրս էլ կա:

Չնայած որ սաստիկ հոգնած էր, Ներսիկը մեկ-մեկ գրավվում էր ճանապարհի երկու կողմերում երևացող ծաղիկներով:

Չնայած պառավն ինձ զգուշացրեց Շամիրամի «ուղտի քարերից», բայց ես մոլորվեցի Նեմրուքի ավազաբլուրների մեջ:

Բ Կազմի՛ր կամ գեղարվեստական գրականությունից դո՛ւքս գրիր նախադասություններ պայմանի հարաբերություն արտահայտող շաղկապներով:

Գ Տրված նախադասություններում գտի՛ր և որոշի՛ր՝ կապակցման միջոցները համադրա՞ն, թե՞ ստորադաս բաղադրիչներ են կապակցել:

Քարի՞ խփեցի, թե՞ հարվածս կպավ մի ծառի, չեմ հիշում: Հասկանում էի, որ դրանով քեռիս ինձ է պատժում: Եթե որսկան Վաչագը մի հրաշքով գլուխը վեր քաշեր ու տեսներ իր սիրած Խուստուփը վերակենդանացած այս կտավի վրա, կզղջար իր տված պատժի համար: Ասի՝ մի քիչ քնեմ, հետո շարունակեմ ճանապարհս: Աքլորը, շատ անհանգստացած լինելով հանդերձ, իրեն պահում էր վտանգի սահմաններից դուրս, մինչդեռ մայր բաղը մեզ զարմացրեց իր անձնագոհությամբ: Մինչ Հարությունը խոսում էր այդ ժայռերում մի ժամանակ պաշարված մեր նախնիների մասին, մեր մեքենան իջավ բերդի ստորոտը (Վ. Լ.):

Կաղակցությունների շարան

Սովորիր և գործածիր նախադասություններում:

արև

արև առնել մեկի վրա – որևէ անձի համար լավ, հաջող օրեր սկսվել

արև լինի՝ մարդու վրա չի ծագի – չկամ, անբարյացակամ մարդու մասին

արևը առնել – մեկին կյանքից զրկել

արևը բաշխել – մեկի կյանքը խնայել

արևը վատ տեղ է մայր մտել – խոսելու կամ գործելու համար աննպաստ պայմաններ լինել

արևդ ապրի – բարեմաղթանքի արտահայտություն, օրհնանք

Լսենք մեծերին

Եթե ինձ հարցնեին, թե մոլորակի վրա որտեղ կարելի է առավել շատ հրաշքների հանդիպել, ես առաջինը կտայի Հայաստանի անունը:

Մոխրակ Քեկեր

2. Հարաբերական դերանուններ և հարաբերյալներ



Երբ մանկությունս հավիտյան չվեց
Թիթեռների հետ իմ թրթիռ գարնան,
Երբ մանուկ կյանքիս կոկոնից բացվեց
Ծաղիկն իմ անհոգ պատանեկության,
Չգիտեմ ինչու պատանի ոգիս
Երանի տվեց մանուկ անցյալիս (Հ. Շ.):

Բարդ ստորադասական նախադասություններում գերադասը ստորադասին կապակցվում է նաև **հարաբերական դերանուններով**: Վերջինս հանդես է գալիս երկրորդական նախադասության մեջ:

Օրինակներ՝

Ով ներս էր մտնում, մեղքը գցում էր պատանու վրա:

Երբ նրան տեսնես, բարևներ հաղորդիր:

Իմ ձեռքն ընկան այն թղթերը, **որոնցով** կարող էի գործս շարունակել:

Հ ա Ր Գ

Որո՞նք են կոչվում հարաբերական դերանուններ և ի՞նչ են ցույց տալիս:

Հարաբերական դերանուններն են՝ **ով, ինչ, ինչպիսի, ինչքան, ինչչափ, ինչպես, որ, որքան, որպիսի, որերորդ, որտեղ, երբ, ուր, քանի, քանիսը, քանիերորդ**:

Հարաբերական դերանունները հաճախ հանդես են գալիս **որ** թարմատար շաղկապով, **ինչպես՝ ինչ որ, երբ որ, ինչպես որ, ուր որ** և այլն:

Գերադաս նախադասության մեջ հաճախ առկա է լինում **հարաբերյալ**, որը գլխավոր նախադասության մեջ կատարում է շարահյուսական պաշտոն: Այդ պաշտոնն էլ հենց արտահայտված է լինում երկրորդական նախադասությամբ:

Որպես հարաբերյալներ մեծ մասամբ հանդես են գալիս **այն, այնպիսի, այնտեղ, այնքան, այնչափ, այնպես, նա** ցուցական դերանունները, որոնք իրենց իմաստով փոխարինում են գոյականին, ածականին, թվականին, մակբային:

Ի մ ա ց ի՛ր

Եթե զլխավորում կա հարաբերյալ, ապա այդ հարաբերյալն ու երկրորդական նախադասությունը մույն պաշտոնն են կատարում:

Օրինակ՝

Վերջապես մենք կանգնեցինք **այն** բարձունքի գլխին, **որտեղից քացվում էր մի հետաքրքիր տեսարան:**

Տրված օրինակում գլխավոր նախադասության մեջ առկա **այն** ցուցական դերանունը հուշում է, որ երկրորդականը փոխարինում է գլխավորի որոշչին: Այս դեպքում արդեն ունենում ենք **հարաբերյալ-հարաբերական դերանուն** կապակցական կաղապար:

Գլխավորում հարաբերյալի առկայությունը գերադաս նախադասությանը զրկում է ինքնուրույնությունից.

Օրինակ՝

Սա **այն** ճանապարհն է, որն այդպես էլ չի վերանորոգվում:

Այնպիսի թախիծ տեսա կենդանու աչքերում, որ փշաքաղվեցի:

Իմացի՛ր

Առանց հարաբերյալի պարագայական հարաբերություն արտահայտելիս գերադասը լիարժեք անկախություն ունի:

Օրինակ՝

Մենք կգանք տուն, երբ մութը դեռ ընկած չի լինի:

Բերված օրինակներում՝ **Սա այն ճանապարհն է, Այնպիսի թախիծ տեսա կենդանու աչքերում**, գերադաս նախախաղասությունները չեն կարող ինքնուրույն ընկալվել, քանի որ նրանցում առկա են **այն, այնպիսի** հարաբերյալները, մինչդեռ երկրորդը՝ **Մենք կգանք տուն**, ունի հարաբերական անկախություն, երկրորդականը չի ենթադրվում:

Առաջադրանգ

ա Ընդգծի՛ր երկրորդական նախադասությունները և որոշի՛ր, թե գլխավորի որ անդամին են նրանք լրացնում:

բ Որոշի՛ր յուրաքանչյուր նախադասության կապակցական կաղապարը:

Երանի՛ նրան, ով իր անձը զոհաբերում է հանուն հայրենիքի:

Հազար ափսոս նրանց, ովքեր չապրեցին մինչև այս երջանիկ ժամանակները:

Իսկական բժիշկը գնահատվում է նրանցից, ովքեր նրա մեջ տեսնում են մվիրյալ ու անձնագոհ մարդուն:

Տիկին Հակոբյանը հարգված է նրանց կողմից, ովքեր քիչ թե շատ նրան ճանաչում են:

Խոսքս վերաբերում է հատկապես նրանց, ովքեր գործի հանդեպ հետաքրքրություն չեն ցուցաբերում:

Ծերունին իր ողջ կյանքն ապրեց նրանց հետ, ովքեր միշտ գնահատում էին իր փորձառությունն ու իմաստությունը:

Քայլի՛ր նրա հետ, ով դժվար պահին քեզ չի լքում:

Դու անմտորեն հեռացար նրանից, ով դժվար պահերին քեզ միշտ սատար էր կանգնել:

Փորձի՛ր հիշել հարաբերյալ-հարաբերական մի քանի կապակցական կաղապար.

◆ Այնտեղ... որտեղ, ուր

◆ Այնտեղից... որտեղից, որտեղ, ուր

◆ Այնտեղով... որտեղով

Այս կապակցական կաղապարով երկրորդական նախադասությունը արտահայտում է գերադաս գերադաս նախադասության ստորոգյալի գործողության **տեղը**:

Օրինակներ՝

Թաքնվեց **այնտեղ, ուր (որտեղ)** նրան ոչ ոք չէր կարող գտնել:

Հ ի Շ ի ՚ Ր

Ռուսերենի **где**-ին (նշում է բուն տեղի հարաբերություն) համարժեք է **և՛ որտեղ -ը, և՛ ուր-ը**, ռուսերենի **куда**-ին (նշում է ուղղություն) համարժեք է միայն **ուր-ը**:

Ա ռ ա ջ ա դ Ր ա ն ի

ա Տրված նախադասություններում ընդգծի՛ր կապակցման միջոցները՝ **նշելով, թե իմաստային ինչ հարաբերություն են դրանք արտահայտում.**

Տղաները պառկում էին այնտեղ, որտեղ արևի ճառագայթները հասցրել էի տաքացնել:

Ջրասաշրջիկները արշավը սկսեցին այնտեղից, որտեղ երեկ կանգ էին առել:

Ջորջը անցավ շրջափակման օղակը այնտեղով, ուր մարդկային ոտք, թվում էր, չէր դիպել:

Արշավախմբի անդամներն սահմանը հատեցին այնտեղով, որտեղով սովորաբար միայն փորձառու և մարզված լեռնարշավորդներն էին անցնում:

բ **Կազմի՛ր նախադասություններ տրված կապակցական կաղապարներով:**

այն ժամանակ...երբ, այնտեղ...ուր, այն դեպքում, երբ

◆ Այնպես... որ, թե

◆ Այնպես... ինչպես (որ), ինչ ձևով, ինչ կերպ, ոնց որ, ասես (թե), կարծես (թե)

Այս կապակցական կաղապարով երկրորդական նախադասությունը արտահայտում է գերադաս նախադասության ստորոգյալի գործողության ձևը:

Օրինակներ՝

Նա ամուսնում **այնպես** էր ցույց տալիս, թե ինքը ոչինչ չի իմացել, և վաղուց արդեն մոռացել է իրենց ընդհարումը:

Դա օգոստոսին էր, բայց **այնպես** ցուրտ էր մեր սարերում, **որ շներն անգամ դողում էին իրենց բներում:**

Սակայն Լևոնը այդ առավոտ ծովափ գնաց **այնպես** զգույշ, **որ ձկնորսներն իրեն չտեսնեն և չկանչեն՝ թոռ կարկատելու:**

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ք

Կազմի՛ր նախադասություններ տրված կապակցական կաղապարներով:

◆ Այնքան... որ,

◆ Այնքան... որքան, ինչքան, ինչչափ, մինչև/որ/

Այս կապակցական կաղապարներով երկրորդական նախադասությունը արտահայտում է գերադաս նախադասության ստորոգյալի գործողության **չափն ու քանակը:**

Վերցնենք հետևյալ օրինակը՝

Դու **այնքան** խմի՛ր, **որ** առյուծ հեծնես,

Որ առյուծ հեծնես, ուր ուզես, տանի,

Ա՛խ, ոչ թե **այնքան**, **որ** ձիդ կորցնես,

Եվ գինին մորդ էլ մտքիցդ հանի (Հ. Շ.):

Տրված օրինակում գերադաս նախադասությունները՝ **Դու այնքան խմի՛ր** և **Ա՛խ, ոչ թե այնքան**, ստորադասներին կապակցվել են **այնքան-որ** հարաբերյալ-շաղկապ կապակցական կաղապարով:

Որքան էլ մարդիկ աշխատում էին հանգցնել կրակը, այնքան այն բորբոքվելով ավելի էր տարածվում:

Այդ մարդիկ ինձ այնքան տարան ու բերեցին, **որ ես հոգնեցի քարափից քարափ գնալուց, մի հանդից մյուսը վազելուց:**

Որքան հեռացա Կարմիր ծառից և Ջանգալ սարից, այնքան Գուռգուռայի գոռոցը նվազեց:

Այնքան սրան-նրան խաբեց, **մինչև** բոլորը նրանից երես թեքեցին:
Հողը վարեց ողջ գիշեր **այնքան, մինչև որ** գործն ավարտին հասցրեց:

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ք

Կազմի՜ր նախադասություններ տրված կապակցական կաղապարներով:

Վ ա ռ ժ ու լ թ յ ու ն

ա **Տրված նախադասություններում գտի՜ր և ցո՛յց տուր՝ որն է հարաբերյալ, որը՝ ոչ:**

Գարունը այնքա՛ն ծաղիկ է վառել,
Գարունը այնպե՛ս պայծառ է կրկին.
Ուզում եմ մեկին քնքշորեն սիրել,
Ուզում եմ անոշ փայփայել մեկին:

Եվ իմ սրտի մեջ, այն խավարում էլ,
Մի քաղցր վիշտ է մեղմաբար խոսում.
Մեկը այնտեղ իր հեռուն է վառել,
Որպես երկինքը ջրի ալմաստում:

Այնպես անլույս է այսօր
Առավոտըս լուսացել,-
Միքտըս՝ հիվանդ ու անզոր,
Անլուսությամբ է լցվել (Մ. Տ.)



ՄԵՐ ԱՐԵՎՈՍԱՆ, «ԱՊՐԻԼԻ ԹՈՒՓ»

Բայց նրանք կյանքում միշտ էլ ծնվում են լոկ այն պատճառով,
Որ անչափ շատ են սպասել նրանց:

Նրանք ծնվում են, որ ապացուցեն,
Թե այնտեղ է լոկ սխրանքն սկսվում,
Ուր վերջանում է ամեն մի հնար:

Նա եկավ, որ մեզ վերադարձընի
Այն, ինչ խել էր մույն բախտը երեկ (Պ. Մ.):

Բայց շուրջս այնպես գունատ էր, տկար,
Խոսքեր չկային, ու արև չկար:

Պանդուխտների նման այն, որ հեռացել են վաղուց-
Տուն են դառնում մորից մոր-օրերս հին ու անցած:

Նստել ես լուռ ու տխուր, հին օրերն ես հիշում այն,
Որ եկել են ու անցել, մա՛յր իմ անուշ ու անգին (Է. Ջ.)

Բ Տարբերակի՛ր *որ* շաղկապի և *որ* հարաբերական դերանվան գործածությունները և որոշի՛ր ստորադաս նախադասությունների շարադասությունը:

Վերի գյուղի ուսուցիչն ասել է, որ պատերազմը շուտ չի վերջանա: Նա չգիտեի, որ իմ սրտի ծանրությունն այդ մռայլ ձորերն էին: Նա հավատում էր, որ երեկոյան զանգերի հետ երկնային մի օրհնություն թրթռալով ներս է մտնում ու քսվում հին տան սևացած քարերին, նրա այրվող օջախին (ԼՂ. Մ.):

Հարձակման պահին Սողոմոնը չհասցրեց տեսնել այն գնդացրորդին, որ ընկավ իր գնդակից (Բ. Վ.):

Գնահատելին այն էր, որ Վարդգեսը իր գործը կատարում էր ամենայն բժախնդրությամբ:

Մեզ բոլորիս անշուշտ մտահոգում էր, որ նա օրերով լուռ էր և բացարձակ ոչ մի բառ չէր արտասանում:

Տղան, որ կուշ էր եկել քախտի մի անկյունում, ուշադիր հետևում էր մեծերի խոսքին, որ հանկարծ մի բառ բաց չթողնի:

Կառակցությունների շարան

Սովորի՛ր և գործածի՛ր նախադասություններում

Երկինք

երկնքում սավառնել – երազներով ապրել

երկնքից աստղեր վայր բերել – շատ հնարագետ լինել

երկնքի աչքեր – աստղեր

երկնային ջահ – արև

երկնքի և երկրի միջև ապրել – օթևան, հանգրվան չունենալ

երկնային թագավոր – Աստված

երկնքից երկիր ընկնել – պատրանքներից ազատվել

Լսենք մեծերին

Չկա մարդ, որն ազատությունը չսիրի, սակայն արդարամիտն այն պահանջում է բոլորի համար, անարդարամիտը՝ միայն իր համար:

Քյոսև

3. Անշաղկապ կապակցում

Բարդ ստորադասական նախադասության բաղադրիչների կապակցման մյուս եղանակը անշաղկապ կապակցումն է՝ շարահարությունը: Այս կապակցություններում հիմնական ուղադրությունը պետք է դարձնել հնչերանգին և բայ-ստորոգյալների եղանակաժամանակային ձևերի հարաբերակցությանը:

Ձեղչված շաղկապով բարդ ստորադասական նախադասության կետադրությունը

Ասում են՝ ուռին

Աղջիկ էր ինձ պես... (Հ. Դժ.)

Բերված օրինակում բարդ ստորադասական նախադասության գերադասը՝ **Ասում են**, կապակցվել է ստորադաս նախադասությանը՝ **ուռին աղջիկ էր ինձ պես**, շարահարությամբ:

Շարահարությամբ կապակցված բարդ ստորադասական նախադասություններում էական դեր է կատարում հնչերանգը, որը լինում է՝

նախազգուշական, ինչպես՝

Գաս՝ կզնանք:

ստորադասման, ինչպես՝

Բացատրի՛ր՝ հասկանամ:

Բարդ ստորադասական նախադասություններում հաճախ զեղչվում են ստորադասական շաղկապները՝ **որ, քե, եթե**, հարաբերական ինչ դերանունը, և զեղչված շաղկապի փոխարեն դրվում է բութ:

Օրինակներ՝

Թվում էր՝ /թե/ չորացել էր հիշողության հորդաբուխ աղբյուրը:

Արդեն երեք շաբաթ էր՝ /ինչ/ գործ չկար:

Այս քանի օր է՝ /ինչ/ լարված հետևում ենք դեպքերի ընթացքին:

Ասում էին՝ /որ/ ոչ ոք իմ գոյության մասին չգիտեր, ու ոչ ոքի պետք չէր՝ /թե/ ես կամ , քե չկամ:

Հաճախ ստորադաս նախադասությունը գործածվում է առաջադաս, **ինչպես՝**

/Եթե/ Ծաղիկը, ծառը չլինեն՝ մարդը կխեղագարվի:

/Թե/ Խելացի՞ էր նա՝ չեմ կարող ասել:

Վ ա Ր Ժ ո լ Թ յ ո լ Ո Ս Ե Ր և ա ռ ա ջ ա դ Ր ա Ս Բ Ն Ե Ր

ա Կազմի՞ր անշաղկապ բարդ ստորադասական նախադասություններ, որոնցում զեղչված են ստորադասական շաղկապները:

բ Տրված նախադասություններում որոշի՞ր գերադաս և ստորադաս նախադասությունները, որոշի՞ր կապակցման միջոցները:

Տեր Հարությունը բացատրում էր, որ հայոց տառերը կարմիր են, քանզի սուրբ Մաշտոցը իր սրտից է հանել ի լույս: Եվ կարմիր են, քանզի սրբազան կռիվների են մասնակից եղել: Եվ ասեղնագործում էր հանդարտիկ, հեռվից ու մոտիկից ուշադիր զննելով, երբեմն այնպես վերացած, որ իրենց թվում էր, թե հայոց տառերը նոր-նոր հորինվում են, և տեր Հարությունն է ստեղծողը:

Գյուղում բոլորը գիտեին, որ տեր Հարությունը ճերմակ պաստառին կարմիր տառեր է ասեղնագործում՝ որպես հիշատակ այն ուսուցչի, որին սուրբանը կախաղան է հանել: **Մահապարտ այդ ուսուցիչն** է հայոց **այբուբենը հանգավորել** այսպես.

– Ա՛յբ, բե՛ն, գի՛ն, Ե՛լ, Հոժակիմ...

Ներդաշնակել է այնպես, որ երեխաները շուտ սովորեն այբուբենը և բոլորովին չմոռանան: Ասում էին նաև, որ տեր Հարությունը շուտով **Հնդու աշխարհ** պետք է գնա, և գրերը տանելու է Հնդու աշխարհի հայերին:

Եթե ուրիշները տառերն ասեղնագործում էին՝ աշխարհի ծայրը հասած մի պանդուխտ հայի ուղարկելու, ապա տեր Հարությունը գրերն ուղարկելու է սուրբանին նվեր: Այո՛, այո՛. նվեր սուրբանին՝ ի հեճուկս...

– Դու **մշեցի ուսուցչին** կախաղան հանեցիր, իսկ սուրբ Մաշտոցի գրին ի՞նչ կարող ես ասել:

Հետո մի մամիկ լուր տարածեց, թե տեր Հարությունը երազ է տեսել. երազում ճերմակ ձիավոր **Սուրբ Սարգիսը** հայտնվել է ու ասել՝ շուտով ջրհեղեղ է լինելու (*Մ. Գ.*):

Նկար - տառեր,
գորելեն

գ Ի՞նչ խոսքի մաս են հետևյալ բառերը՝ ըստ տրված տեքստում գործածության՝ բոլորը, քանզի, երբեմն, նոր-նոր, որպես, որին, այո՛, ի հեճուկս:

բ Վերլուծի՛ր ընդգծված բառակապակցությունները:

դ Կազմի՛ր բարդ ստորադասական նախադասություններ՝ զրո- հարաբերական դերանուն, հարաբերյալ-հարաբերական և հարաբերյալ- շաղկապ կապակցական կադապարներով:

ե Համապատասխանեցրո՛ւ տրված կապակցությունները և ստացի՛ր առածներ:

Սի թելը քաշես	խանձահոտ չի գա
Լուսն գլխից ընկնի	ոսկի ձվեր է ածում
Կալից ինչ խեր տեսանք	հազար կարկատան կթափվի
Կրակ տամ	հազար կտոր կլինի
Հավ չի դառել	կայատակից ինչ տեսնենք

զ Որոշի՛ր կապակցման միջոցները և կետադրի՛ր, վերականգնի՛ր համապատասխան շաղկապը:

Ս ս ե ղ ծ ա գ ո Ր ծ ա կ ա ն ա ռ խ ա ս ա ն ք

Ընտրի՛ր տրված թեմաներից որևէ մեկը և շարունակի՛ր իբրև կապակցված խոսք.

1. Ես սիրում եմ նորածն հագնվել, թեև մեծ հնարավորություններ չունեմ զգեստապահարանս շարունակ թարմացնելու: Ուստի...

2. Ինքն էլ չնկատեց, թե ինչպես հայտնվեց իրենից տարիքով մեծ այդ տղաների շրջապատում՝ շքեղ մեքենաներով ու թանկարժեք մի քանի հեռախոս գրպաններում: Սկզբում հաճելի էր, բայց կամաց-կամաց...

3. Տատիկը վատառողջ էր, փող չկար դեղ գնելու: Չնայած մայրը ողջ օրը վազքի մեջ էր, բայց շատ քան չէր հասցնում: Իսկ արտասահման մեկնած հայրիկից վաղուց լուր չկար: Պետք էր աշխատանք գտնել ու...

Կադակցությունների շարան

Սովորի՛ր և գործածի՛ր նախադասություններում:

սիրտ

սիրտը վկայել – նախազգալ, գուշակել

սիրտը դող ընկնել – ահաբեկվել, վախենալ

սիրտը ելնել – հուզվել, զգացվել, նաև՝ բարկանալ
 սիրտը կարծրանալ – անտարբեր դառնալ ցավի հանդեպ, նաև՝
 անխիղճ, չզիջող դառնալ
 սիրտը հովանալ – ցանկությունը կատարված տեսնելով՝
 բավարարություն զգալ
 սիրտը կուչ գալ – մեծ հուզմունք՝ ցավ զգալ

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ք

Դու ևս գրի՛ր դարձվածքներ սիրտ բառով և բացատրի՛ր:

Ա ն ա կ ց կ ա լ հ ա ռ ց

Իսկ դու կարո՞ղ ես մի փոքրիկ ստեղծագործություն հորինել սրտի մասին:

Ստորադաս նախադասության շարադասությունն ու կետադրությունը

Բարդ ստորադասական նախադասություններում երկրորդական նախադասությունը գերադասի նկատմամբ հանդես է գալիս՝

ա) առաջադաս՝

Եթե սեր չկա, ինչի՞^օ համար

Պիտի չարչարվեմ չար աշխարհում (Վ. Տ.):

Երբ նա ժպտում էր, նրա կապույտ աչքերը փոքրանում էին (Մկ. Մ.):

բ) միջադաս՝

Քիչ հետո, **երբ արևը կսկսի այրել, քրտնեցնել մինչև իսկ ավազները,** ձկները ջրերի խորքից վեր կբարձրանան ու կցատկոտեն՝ պսպղացնելով արծաթյա թեփուկները:

Այս բաժակը անշունչ, **որ լուռ նայում է ինձ,**

Մերթ ուրախ է լինում ու մերթ տխրաթախիծ (Գ. Մ.):

գ) վերջադաս՝

Ես սիրում եմ այնպես աննպատակ ու խենթ,

Ինչպես սիրած զրքի հերոսին եմ սիրում (Մ.Կ.):

Սահակը պարզամտությամբ պատմում էր այն, **ինչ լսել էր գյուղում՝
աղբյուրի մոտ** (Մկ. Ջ.):

Բարդ ստորադասական նախադասություններում կան կառույցներ, որոնք պարտադիր թելադրում են գլխավորի և երկրորդականի շարադասության տվյալ դիրքը:

Ասենք՝

ա) ստորոգելի երկրորդականները պարտադիր հաջորդում են գերադաս նախադասությանը և անմիջապես հաջորդում են գլխավորի ստորոգյալին:

Օրինակ՝

Մերոմու ժառանգները **նրանք էին, ովքեր գործել էին իրենց խղճի թելադրանքով:**

Քո ցանկացածը **այն է, որ ես չմիջամտեմ դեպքերի ընթացքին:**

բ) բացահայտիչ երկրորդականները միշտ հաջորդում են գլխավորում առկա բացահայտյալին՝ նայած թե գլխավորում որտեղ է այն տեղակայվում, **ինչպես՝**

Գևորգը, որը հմուտ դարբին է, շատ գեղեցիկ երկաթե դարպասներ է պատրաստում:

Շատ գեղեցիկ երկաթե դարպասներ է պատրաստում **Գևորգը, որը հմուտ դարբին է:**

գ) Երկրորդականը միշտ վերջադաս է դրվում, եթե լրացնում է գլխավորի ոչ թե մեկ անդամի, այլ ամբողջ նախադասությանը. մնան դեպքերում այն ունենում է **հետևանքի երանգ:**

Հիշի՛ր

Ստորադաս նախադասությունը գերադաս նախադասությանը միացնող շաղկապից կամ հարաբերական դերանունից առաջ անպայման դրվում է ստորակետ:

Բացառություն են կազմում այն դեպքերը, երբ գեղչված է ստորադասական շաղկապը:

Վ ա Ր Ժ Ո Ն Ը Ք Յ Ո Ւ Ն Ո Ս Ե Ր

ա Կետադրի՛ր տրված նախադասությունները և նշի՛ր կապակցման միջոցները:

բ Գտի՛ր գերադաս նախադասությունները և նրանցում տեղադրի՛ր երկրորդականին վերաբերող համապատասխան հարցը:

Ես չէի հիշում որ քեռի Նահապետը երբևէ այդպես երկար խոսեր և այդպիսի խոսքերով դիմեր հարազատներին... (Հր. Բ.)

Արդյոք գիտե՞ր նա որ ինքը դողանջուն անտառների ազատ երեխան է եղել որ իր մայրը այնտեղ է կաթ տվել իրեն որ այնտեղ է իր հայրը եղջյուրները խփել կաղնիներին: Արդյոք գիտե՞ր որ այդ խուլ շառաչը անո՜ւշ-ա-

նո՛ւշ օրորել է իրեն առաջին անգամ և ո՛վ գիտե գուցե երագներ է բերել իրեն սիրուն երագներ... (Ավ. Իս.)

Գարնան ջինջ երկնքի վրայով սահում էր մի սպիտակ ամպ ասես արար աշխարհին հպարտությամբ ցույց էր տալիս որ անհաս բարձունքում լողանում է արևի շողերի մեջ:

Ինձ թվում էր թե ես նրան էլ չեմ տեսնելու:

Լավ հիշում եմ Ճուտիկին որ միշտ դպրոց էր գալիս հոր մեծ փափախը գլխին և երկար հնամաշ տրեխներով: Որբ էր Ճուտիկը լռիկ-մնջիկ մի երեխա որին բոլորը սիրում էին... Ձիապանի կանչը ինձ հիշեցրեց որ ժամանակն է հրաժեշտ տալու... Ի՞նչ էր ասում նրա համար դժվա՞ր էր որ ես հեռանում եմ Ձորագյուղից... Երբ ընկերս լռեց ինձ թվաց գետակը նույն հանգով է պատմում, խոսում է նույն կերպ ինչպես նա որ մեջքին ընկած փակ աչքերը երկնքին անգիր ասում էր մի ծանոթ պատմություն... (Ակ. Բ.):

Կ Ր Կ Ն Ո Ղ Ա Կ Ա Ն

Ա մ փ ո փ ի չ հ ա Ր ց ե Ր

Ո՞րն է կոչվում բարդ նախադասություն:

Ո՞րն է կոչվում բարդ համադասական նախադասություն. որո՞նք են համադասական նախադասությունների կապակցման միջոցները:

Ո՞րն է կոչվում բարդ ստորադասական նախադասություն. որո՞նք են ստորադասական նախադասությունների կապակցման միջոցները:

Տ ե փ ս ա յ ի ն ա ռ խ ա ս ա ն ֆ ն ե Ր

1.

Մարգարիտն ու փրփուրը

Ծովի երեսն է փրփուրը ելնում
Փայլփլում մի պահ որպես մարգարիտ
Մինչ մարգարիտը խորքում է լինում
Խորքից է ծնվում գանձը ճշմարիտ:

Բայց այսպես խոսեց փրփուրն այդ մասին
– Ինչո՞ւ տեղ չունես ծովի երեսին
Թե մարգարիտ ես... Էլ ի՞նչ մարգարիտ
Ես եմ մայր ծովի գանձը ճշմարիտ
Որ միշտ ջրերի երեսն է ելնում

Նկար

Ու ես եմ փայլում
Կյանքը վայելում...

Բայց իր վայելքը երկար չտևեց
Մի քամի ելավ փրփուրը ցրվեց
Հետքն էլ չմնաց ծովի երեսին...
Մինչ մարգարիտը երբ խորքից հանվեց
Ձեռքեձեռք խլվեց Գանձ է գանձ ասին
Ահա՛ մայր ծովի միակ փառքը մեծ:
... Մարդիկ կան որոնք փրփուրի նման
Միշտ կյանքի ծովի երեսն են ելնում
Բայց խորքում որքա՛ն
Մարգարիտներ կան
Որոնց փառքը դեռ փրփուրն է խլում (Հ. Ծ.):

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն գ ն ե ռ

գ Սեկնաբանի՜ր առակի ենթատեքստը քո ընկալմամբ՝ օգտվելով բանաստեղծի հուշումից:

ա Կետադրի՜ր տրված առակը:

բ Գտի՜ր բարդ ստորադասական մախադասությունները և ընդգծի՜ր երկրորդականները:

գ Գտի՜ր բարդ համադասական մախադասությունները՝ նշելով բաղադրիչ մախադասությունների քանակը:

2.

Մի ժամանակ կարծում էի արագիլներն են գարուն բերում: Կանգնում էի մեր բակում ցեխոտ մատներով սուլում ու ող-ունում էի նրանց գալուստը... Մեր քաղաքում բա-բակագտիչ գործարան կար կարմիր-կարմիր տանիքով: Ահա հենց այդ կարմիր տանիքի վրա էր հյուսված արագիլների գա-բյուղածն բույնը: Ամեն գարնան սկզբին ուղիղ քաղաքի վերևում Աֆրիկայից թե մի այլ տեղից գալիս էին արագիլներն ու պտտվում: Սկզբում



պտույտների շրջանը մեծ էր կկոցում էի աչքերս գտնելու նրանց ամպերի ճերմակ փ-փուրների մեջ: Հետո շրջանը փոքրանում էր... Ասես ներ-կից մեկը անընդհատ փաթաթում կա-ճացնում էր նրանց ոտքերից կապված թելը: Եվ այս ան-ամ նրանք պտտվում էին լայն բնի շուրջը: Երբ արդեն կանգնում էին տանիքին թվում էր նրանք ոտքեր չունեն: Ոտքերը կամիր էին տանիքը նույնպես: Մայր արագիլը երկար կտուցով կսմթում էր ինքն իրեն հարդարում զգգզված կե-տից փոշոտված փետուրները: Իսկ արուն գործարար տղամարդկային հայացքով զննում էր շրջապատը որևէ փոփոխություն չի՞ եղել ձմեռվա ընթացքում: Այդ օրվանից ճերմակում էին ծիրանենիները կարճահասակ բալենիները հետո դեղձենիներն էին ներկոտվում նուր-թափանցիկ ծաղիկներով: Այդ օրվանից ես մի ծառից մյուսն էի թռչում խեժ գտնելու: Այդ օրվանից հար-ան աղջիկները կարմիր դեղին կապույտ գոգնոցները սպիտակ ոտքերի արանքներում խճճելով դաշտ էին գնում բանջար քաղելու իսկ ողջ գիշերները տանիքն էին ճանկ-ում մոմո կատուները: Եվ մեր խաղերն էին սկսվում գարնանային խաղերը: Այսպես էր գարունը գալիս: Արագիլներն էին բերում:

(ըստ Մ. Չոլոկոյանի)

Հ ա Ր Գ Ե Ր և ա ռ ա ջ ա դ Ր ա ն Գ ն Ե Ր

Ա

#ա Լրացրո՛ւ բաց թողած տառերը:

բ Վերնագրի՛ր տրված արձակ տեքստը:

դ Քանի՞ պարբերություն է հնարավոր առանձնացնել տեքստում:

Բ

ա Առանձին դո՛րս գրի՛ր պարզ և բարդ նախադասությունները:

ա Առանձնացրո՛ւ բարդ համադասական և բարդ ստորադասական նախադասությունները՝ նշելով կապակցման միջոցները:

բ Նշի՛ր երկրորդական նախադասությունների շարադասությունը:

գ Կետադրի՛ր տրված բնագիրը՝ նշելով կետադրական կանոնները:

դ Դո՛րս գրի՛ր դերբայական դարձվածները՝ նշելով նրանց շարահյուսական պաշտոնը:

Ա ռ ա ջ ա դ Ր ա ն Գ ն Ե Ր

ա Տրված առածներում տեղադրի՛ր համապատասխան շաղկապը:

... ցամաք առում ջուր գա, գորտի աչքը դուրս կգա: ... ոչխարներին խուզում են, գառների մարմնով դող է անցնում: ... գնում, կենացները քաղցրա-

նում են: ... երեխան լաց չլինի, մայրը նրան կուրծք չի տա: ... պատը կասի, նա էլ կլսի: ... աղը հասավ, մատաղը վերջացավ: ... սոխ չես կերել, սիրտդ ինչո՞ւ է մրմռում:

Բացատրի՛ր առածների ու ասացվածքների իմաստը:

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ք

Տրված կապակցական կադապարներով կազմի՛ր կամ դո՛րս գրի՛ր գեղարվեստական գրականությունից բարդ ստորադասական նախադասություններ:

Հ ա ղ ց ե Ր և վ ա ՐԺ ու Լ թ յ ու Լ ՈՍ ՈՍ Ե Ր

ա Տրված նախադասություններում գտի՛ր և դո՛րս գրի՛ր երկրորդական նախադասությունները:

բ Գլխավորի ո՞ր անդամին են փոխարինում այդ նախադասությունները:

գ Որոշի՛ր կապակցման միջոցները:

Թվում է՝ լեռների լռությունն է իջել, և Արամի նստած քարից լռություն է բարձրանում (*Ար. Այ.*)

Ծովանին թվաց, որ նրանք վազում են թռչունների հետևից, բայց **զարմանքով** նկատեց, որ մոտենում են իրենց (*Ար. Զ.*):

Պարզ լսվում էր, որ այնտեղ՝ անտառում, **դարավոր** կաղնիներն ու վայրի ընկուզենիները ճակատում էին հողմի դեմ, աղմկում և գոռում: Եվ քամին **անընդհատ** բերում էր անտառի այդ լիակուրծք **խշռոցն ու մռունչը**, ու թվում էր, թե հենց մեր դռան առջև է աղմկահույզ, հողմածեծ **անտառը** (*Այ. Բու.*):

Ու այն, ինչ չէր արել թուրքական փնթի հրետանին, արեց մեն մի բառ... (*Ք. Վ.*):

Թվում էր, թե ամեն ինչ ձայն էր արձակում (*Պ. Զ.*):

Բայց **հայտնի էր**, որ այդ հովիկի ներսում **թոնիկ** չէր եղել... Թվում էր, թե հսկայական ծաղկած մի այգի է շարժվում տեղից՝ **տարածվելու ամբողջ աշխարհով մեկ** (*Հր. Բ.*):

Թվում է՝ լսում եմ ես քո շունչը,
Թվում է՝ ինձ մոտ ես դու էլի,
Թվում է՝ քո ամեն մի շշուկը
Իջնում է խաղաղ այս **տողերին** (*Գ. Ա.*):

Եվ պարզ է հիմա, հստակ ու որոշ,
Որ չե՞մ էլ կարող քեզ **մեզնից** խլել,

Ինչպես չեն կարող խլել **մի դրոշ...** (Պ. Մ-ակ)

Եվ թվում է, որ **անեզր է** ամեն ինչ-
Որ ողջ կյանքդ է մի անասանման քաղցր նինջ...

Ու թվում է, թվում, որ դու չես
Արևող ժպիտով ակնարկում,
Որ ուրիշ **լույսով** եմ դյուքված ես,
Որ քեզ չեմ, ուրիշին եմ երգում... (Վ. Տ.)

Ով քաղաքից էր հեռավոր, ուր մառախուղ էր անորոշ,
Նա բերել էր թոքախտավոր սիրտը՝ որպես կարմիր դրոշ...
Ով եկել էր ստեպներից, ուր ապրում էր որպես գերի,
Բերել էր իր լուրթ աչքերում լայնությունը ստեպների...

Ինչ որ լավ է՝ վառվում է ու վառում,
Ինչ որ լավ է՝ միշտ վառ կմնա.
Այս արև, այս վառ աշխարհում
Քանի կաս՝ վառվի՛ր ու գնա՛ (Ե. Ջ.):

Վ ա Ր Ժ Ո Ւ Ք Յ Ո Ւ Ն

ա Լրացրո՛ւ տրված գլխավորները երկրորդականներով և ուշադրություն դարձրո՛ւ, թե դրանք գլխավորի որ անդամին են փոխարինում:

Ինձ շատ է անհանգստացնում այն, ...
Ծնողներին խիստ վշտացրեց այն, ...
Միանգամից պարզվեց, ...
Եվ կատարվեց այն, ...
.... երկու ոտքով փոսն է ընկնում:
Ամեն ինչից երևում էր, ...
Բոլորի համար էլ հաճելի է, ...
Հայտնի է, ...
Այս ամենից հետո ենթադրվում է, ...

բ Մովորի՛ր կապակցական մի քանի կադապար, որոնք փոխարինում են գերադաս մախադասության ստորոգելիին:

❖ **հարաբերյալ-շաղկապ**

Ծնողի միակ ցանկությունն **այն է, որ իր զավակը կյանքում լավ մարդ դառնա:**

◆ հարաբերյալ-հարաբերական

Մեր ուսուցիչները **նրանք են, որոնք սովորեցնելու հետ մեկտեղ մաև մեզ ընկեր են:**

Եվ վերջապես Արամը դարձավ այն, ինչ նրա համար նախատեսել էր ճակատագիրը:

Հայրենասիրությունը այն է, որ հայերը ամենուր իրար պատկանեն և միասին՝ հայրենիքին (*Ազ. Մ.*):

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա մ ք

Տրված կապակցական կադապարներով կազմիր կամ դո՛րս գրիր գեղարվեստական գրականությունից բարդ ստորադասական նախադասություններ:

Վ ա ռ ժ ու լ թ յ ու լ ն

ա Տրված նախադասություններում գտիր և դո՛րս գրիր երկրորդական նախադասությունները:

բ Նշիր կապակցման միջոցները:

Տառերերի ուզածն էլ հենց այն էր, որ մենք ազատեինք այդ **քնակարանը**, որը նրանք հավանաբար վարձով էին տալու ավելի թանկ ամսական վճարով: Նրա տխրությունը այնպիսին էր, որ ականա վարակում էր բոլորին ու ստիպում մատնվել անգործության: Երիտասարդը, որը վաղուց ապրում էր մեր բակում, կարճ ժամանակում դարձել էր այնպիսին, որ հարևանները օրինակ էին քերում միմիայն նրան: Բայց ամենից արտասովորը այն էր, որ նա ոչ մի քայլով չէր հիշեցնում այն մարդուն, որից բոլորը խուսափում էին:

Ես **այն** եմ եղել, ինչ որ եղել եմ,
Չեմ հասել երբեք քո **որոնածին**... (*Հ. Ա.*)

Քո օրորանն այն է, ուր որ
Հողմերից է լսում օրոր
Արծվաձագն **իդ** քարափին,
Ուր ձյունների թագն է արփին (*Հ. Ծ.*):

Եվ եթե մենք այսօր կոտրատում ենք այն մերթ,
Այդ նրանից է, որ ուզում ենք **մեր**
Նոր խոհերի վրա ժանգ չչոքի (*Ն. Զ.*):

Արտերի մեջ նրանք էին, որ գողացել էին խաչքարը, մարել էին օջախները (*Մ. Մ.*):

Փառենք նա է, ով իսկույն ցույց կտա Բաշալենց Սեթի գերեզմանաքարը (*Մ. Մ.*):

#գ **Դո՛ւրս գրիր ընդգծված անդամները և որոշի՛ր՝ ինչ պաշտոն են կատարում:**

#դ **Ձևաքանդորեն վերլուծի՛ր ազատեինք, հավանաբար, միմիայն բառերը:**

Վ ա Ր Ժ Ո Լ Ք Յ Ո Լ Ե Մ

ա **Տրված բարդ ստորադասական նախադասություններում գտի՛ր և դո՛ւրս գրիր երկրորդական նախադասությունները:**

բ **Գերադաս նախադասության ո՞ր անդամին են լրացնում դրանք. ձևակերպի՛ր հարցը:**

Գայանեն մի թեթև արդուկեց մետաքսե գեղեցիկ վերնաշապիկս, որ հատուկ կարված էր այս իրադարձության առթիվ...

...Նա սկստեղի վրայից ընտրում էր այն կտորները, որոնք լավ էին ներծծել շաքարաջուրը և ավելի էին կարմրել ջեռոցի մեջ: Մի խոսքով, այն կտորները, որոնք հայկական սովորությամբ պահվում էին հյուրերին: Նա մի մեծ թիթեղյա դասարկ սուսիի մեջ տեղավորեց մեր ընտիր թխվածքը, որ պետք է նվիրել տանտիրուհուն...

Ջույզ դռները բացվում էին շատ ընդարձակ մի սենյակի վրա, որը միանում էր մի ուրիշ՝ ավելի փոքր սենյակի...

Գուցե պարզապես երես առած տղայի համար ես խաղալիք էի, որ Ալեքսանդրը միացրել էր իր էլեկտրաշարժին, որպեսզի ընկերներին մատուցեր իբրև լրացուցիչ զվարճություն (*Մ. Մ.*):

Վ ա Ր Ժ Ո Լ Ք Յ Ո Լ Ե Մ Ն Ե Ր

ա **Տրված չափածո հատվածներից գտի՛ր և դո՛ւրս գրիր երկրորդական նախադասությունները:**

բ **Որոշի՛ր կապակցման միջոցները և շարադասությունը:**

Որտե՞ղ է ընկած

Այն քարը հիմի,

Որ հողիս վրա

Շիրիմ պիտ լինի (*Մ. Մ.*):

Այս բաժակը անշունչ, որ լուռ նայում է ինձ,
Մերթ ուրախ է լինում ու մերթ տխրաթախի՞ծ... (Գ. Մ.):

Քեզ հետ այս պահին գրուցել էր պետք
Սիայն նախադրով ոսկեղենիկով
Եվ պետք էր գրել այն երկաթագիր տառերով միայն,
Որոնց կերպը դու առել ես գուցե
Հին գործիքներից մեր դարբինների
Եվ այն կեռերից ամենատաքեր,
Որոնցից զեն ու զարդ էին կախում... (Գ. Մ.):

Լսե՞լ ես արդյոք այս երգը քնքուշ,
Որ մեղմակարկաչ խոսում է չորս դին,
Իրար է խառնում երազ ու վերիուշ
Ու սիրտըդ պարզում քարին ու խոտին... (Մ. Տ.):

Վ ա Ր Ժ Ո Ւ Յ Ո Ւ Ն

ա Գտի՛ր երկրորդականները. գլխավորի ռ՞ր անդամին են փոխարինում դրանք:

բ Դո՛ւրս գրիր կապակցման միջոցները:

Ֆետրե գլխարկով մարդը կռացավ, պոկեց ալպիական մանուշակը և դրեց տետրի այն թերթի արանքը, որի վրա նկարված էր եռոտանին և այն բարակիքան կինը:

Հնձվորը **ցերեկվա** մարդն էր, որին **երրորդ** ծիավորը պատմել էր բերդի գանձերի մասին:

Նա հասավ **առաջին** վրանին, ոտքով զարկեց շանը, որ, պոչը շարժելով, առաջ էր վազել տիրոջը դիմավորելու:

Ես մատներով տրորում եմ կավը, **ամենաեին** նյութը, որ կա **այս** տափառակում:

Հանկարծ գնդակների տարափ տեղաց եղեգնուտների կողմից, որտեղ սպիտակ ծիավորների դեմ ամրացել էին մի խումբ **ապստամբ** գյուղացիներ:

Նա դեպի քաղաքն է նայում, դեպի գյուղի ճանապարհը, որով անցնում են այգիներից և արտերից վերադարձող հոգնած մարդիկ (Ղ. Մ.):

Այդպես գնաց մինչև ձորակը, որտեղից գալիս էր քարեքար դիպչող

վտակի խշշոցը:

Ու Շուշանն արագ, անխոս ու թափով, այնպիսի թափով, որով միայն
նա էր քայլում ու շարժվում, մոտեցավ վերարկուին:

Միակ մարդը, որ ընկերություն էր անում հետս, արխազ անտառա-
պահն էր: Նա մեկն էր այն մարդկանցից, որ կարծես թե անտառից, բնու-
թյունից էր ծնվել: Անտառի ծառերի հետ վեր էին բարձրանում և ժայռե-
րը, որոնց կրծքին բուսել էին **բազկատարած** եղևնիներ, որոնք, թվում էր,
ահա պիտի թռչեն: Իսկ ձորի միջով հոսում էր **ջինջ** վտակը, որի ջրերի
տակ ավազը պսպրում էր ոսկու փոշով, և ուր քարերը կարելի էր համրել
մեկ-մեկ (*Մը. Զ.*):

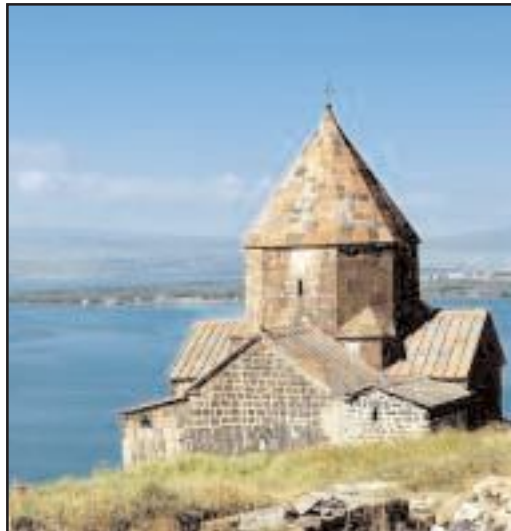
#9 Ընդգծված բառերը արտագրի՛ր՝ ենթարկելով բառակազմական,
ձևաբանական և շարահյուսական վերլուծության:

Ա ռ ա ջ ա դ ռ ա ն ց ւ ե ռ

ա Կարդա՛ բանաստեղծությունը ճիշտ առոգանությամբ:

բ Դո՛ւրս գրի՛ր երկրորդական նախադասությունները և որոշի՛ր դրանց
կազմությունը՝ միակա՞զմ, թե՞ երկկազմ, համառո՞տ, թե՞ ընդարձակ:

Սինչև անգամ մեր ձկները՝
Մեր սևանյան կարմրախա՛յտը,
Մեր իշխա՛նը,
Մեր բախտա՛կը,
Կաթիլներն են կրում կարծես
Մեր դարավոր առատ արյան,
Որ հեղվել է,
Հեղեղվել է
Ու ներծծվել Հայոց երկրում:
Եվ մեր ջուրը բազմադարյան,
Որ դարավոր մեր խղճի պես
Անապակ է
Ու հստակ է,
Այդ բծերը լվանում է,
Լվանո՛ւմ է
Ու... չի մաքրում (*Գ. Ս.*):



Ա Ն Ա Կ Ո Կ Ա Լ Ի Խ Ա Ր Գ Ե Ր

Ուրիշ ի՞նչ ձկնատեսակներ գիտես. քվարկի՛ր:

Ինչպե՞ս են անվանում ձկների, օձերի, աղվեսների, այծերի, գայլերի խումբը:

Ա Ռ Ա Ջ Ա Պ Ր Ա Ն Ի Ն Ե Ր

Քո տետրում գրի՛ր տրված առածների իմաստները և սովորի՛ր:

- Չուկը գլխից է հոսում:
- Չուկը գլխից կբռնեն:
- Չուկը ծովում բազար չեն անում:
- Չուկը ծառն ես հանում:
- Չուկը դիպավ կաթին:

Նկար

Կաղակցությունների շարան

Սովորի՛ր և գործածի՛ր նախադասություններում:

միայն

մտքի հետ հաշտվել – ընդունել տվյալ մտքի ճշմարտացիությունը

մտքի թելը կորցնել – մտքի տրամաբանական ընթացքը խառնել

մտքի դռները բացել – ստիպել կամ տրամադրել խոսելու,
բացահայտելու սեփական մտքերը

մտքի թելը բարակել – մտածողությունը մթազնվել

մտքի թռիչք – բարձր գաղափար արտահայտելու ունակություն

Ա Ն Ա Կ Ո Կ Ա Լ Ի Խ Ա Ր Գ

Դո՛ւ ինչ դարձվածքներ կապելացների սրանց:

Լսենք մեծերին

Ճշմարտությունը խղճի հաղթանակն է մարդու մեջ:

Մ. Գրիշիկ

ՄԵՋԲԵՐՎՈՂ ԽՈՍՔ

Հ ա ռ ց ե ռ և ա ռ ա ջ ա դ ռ ա ն ֆ ն ե ռ

Ի՞նչ գիտես բանավոր և գրավոր խոսքի մասին:

Ինչո՞վ են նրանք իրարից տարբերվում:

Հարցերին պատասխանի՛ր՝ օգտվելով տրված գծապատկերից:

Խոսք

Գրավոր

գրում ու կարդում ենք

տառեր

առողջանության նշաններ

կետադրության նշաններ

Բանավոր

խոսում և լսում ենք

հնչյուններ

հնչերանգ

դադար, հայացք, ժեստ (շարժում),

միմիկա (դիմախառ)

Բանավոր կամ գրավոր խոսքում հաճախ խոսողը կամ հեղինակը մեջ է բերում ուրիշի կամ իր ասածը, գրավոր մեջբերում է այլ հեղինակի խոսքերից: Այդ խոսքը ընդունված է անվանել **մեջբերվող** կամ **ուրիշի խոսք**:

Մեջբերվող խոսքը կարող է ներկայացվել երկու ձևով՝ **ուղղակի և անուղղակի**:

Օրինակ՝

1. – Դու մեքենաներից բան չես հասկանում, – ասաց ընկերս:
2. Ընկերս ասաց, որ ես մեքենաներից բան չեմ հասկանում:

Պատրվ Կոնյո

Մատիտի պատմությունը

Փոքրիկ տղան նայում էր, թե ինչպես է պապիկն ինչ-որ բան գրում, և ապա հարցրեց.

– Դու պատմվածք ես գրում այն մասին, ինչ մեզ հե՞տ է կատարվել: Հնարավո՞ր է, որ այդ պատմվածքը մի քիչ էլ իմ մասին լինի:

Պապիկը մի պահ ընդհատեց գրելը, ժպտաց և պատասխանեց թռնիկին.

– Ես քո մասին գրում եմ, ճշմարիտ է, բայց ուզում եմ՝ իմանաս նաև մեկ այլ բան: Մատիտը, որով գրում եմ, պակաս կարևոր չէ, քան իմ գրած խոսքերը: Ես հուսով եմ, որ դու, երբ մեծանաս, կսիրես այն:

Տղան հետաքրքրությամբ նայեց մատիտին, բայց որևէ յուրահատուկ բան չնկատեց.

– Բայց այն նման է բոլոր մատիտներին, որ ես երբևէ տեսել եմ իմ կյանքում:

– Դա կախված է նրանից, թե ինչպես ես դու նայում իրերին: **Մատիտի մեջ հինգ որակներ կան, որոնք եթե քեզ հաջողվի պահպանել քո մեջ, ապա դու մշտապես խաղաղ ու ներդաշնակ կլինես աշխարհի հետ:**

Առաջին որակը: Դու կարող ես մեծ գործեր կատարել, բայց երբեք չպետք է մոռանաս, որ կա մի ձեռք, որ ուղղորդում է մեր քայլերը: Այդ ձեռքը մենք Աստված ենք անվանում, և նա միշտ մեզ պետք է առաջնորդի իր կամքի համաձայն:

Երկրորդ որակը: Ժամանակ առ ժամանակ ես պետք է կանգ առնեմ և սրիչն օգտագործեմ: Դա մի փոքր ցավ է պատճառում մատիտին, բայց արդյունքում այն ավելի սուր է դառնում: Ուրեմն սովորի՛ր դիմանալ ցավերին, որովհետև դրանք քեզ ավելի լավ մարդ կդարձնեն:

Երրորդ որակը: Մատիտը քեզ միշտ հնարավորություն է տալիս ռետին օգտագործելու, որպեսզի ջնջես այն ամենը, ինչ որ սխալ է: Իմացի՛ր, որ մեր կատարած գործերից որոշ բաներ ուղղելը վատ չէ. ընդհակառակը, կարևոր է մեզ արդարության ճանապարհին պահելու համար:

Չորրորդ որակը: Մատիտի մեջ կարևորը ոչ թե փայտն է, արտաքին ձևը, այլ նրա միջի գրաքարը: Հետևաբար մշտապես զգո՛ւմ եղիր, հետևի՛ր, թե ինչ է կատարվում քո ներսում:

Նկար - պապ ու թռն

Եվ, ի վերջո, հինգերորդ որակը: Մատիսը միշտ հետք է թողնում: Իմացիլը, որ նույն կերպ, ինչ որ դու անում ես կյանքում, հետքեր է թողնում. ուրեմն աշխատի՛ր ամեն մի գործ կատարելիս թողնել այդ հետքը:

Հ ա Ր Գ Ե Ր և ա ռ ա ջ ա դ Ր ա Մ Գ Ն Ե Ր

Ա

ա Քեզ հետաքրքրե՞ց այս պատմությունը մատիսի մասին.
արտահայտվի՛ր բանավոր:

բ Իսկ դու կարո՞ղ ես այլ իրերի մեջ ևս տեսնել մարդկային նկարագրի
հետ համընկնող որակներ. փորձի՛ր:

գ Ինչպե՞ս կբացատրես տեքստում ընդգծված տողերը. մեկնաբանի՛ր:

Բ

ա Խոսքի դրսևորման ի՞նչ ձևեր ես տեսնում այս տեքստում.
տարբերակի՛ր:

բ Պատմի՛ր այս տեքստը՝ ուղղակի խոսքը դարձնելով անուղղակի:

1. ՈՒՂՂԱԿԻ ԽՈՍՔ

Հարևան սեղանին նստած շիկահեր ռուս աղջիկը դարձավ դեպի ինձ.

– Ներեցե՛ք, խնդրում եմ, այս պարոնն ուզում է իմանալ, թե դուք ինչ
ազգից եք:

– Հայ եմ, – ասացի ես (Վ. Պ.):

Այս օրինակում հեղինակի խոսքերն են *Հարևան սեղանին նստած
շիկահեր ռուս աղջիկը դարձավ դեպի ինձ* և *ասացի ես*:

Մեջբերվող ուղղակի խոսքերն են *Ներեցե՛ք, խնդրում եմ, այս պարոնն
ուզում է իմանալ, թե դուք ինչ ազգից եք* և *Հայ եմ*:

**Ընդհանուր խոսքաշարում անփոփոխ, բառացի մեջբերվող
խոսքը կոչվում է ուղղակի խոսք:**

* Ուղղակի խոսքը սկսվում է գծիկով կամ չակերտներով և գրվում է մեծատառով:

* Եթե ուղղակի խոսքը բարձրաձայն հնչվում է, ապա ուղղակի խոսքից առաջ դրվում է **գծիկ**, իսկ հեղինակի խոսքից այն անջատվում է **ստորակետ-գծով**:

Օրինակ՝

– Չեղավ, չեղավ, մեր խոսակցությունն արդեն ուրիշ ընթացք է ստանում, պարոններ, – խաղաղասիրաբար ձայն տվեց մեկն այն կողմից (Ս.Ս.):

*Հեղինակի խոսքից հետո դրվում է միջակետ, եթե նրան հաջորդում է ուղղակի խոսքը:

Օրինակ՝

Թագավորն այդ իմացավ և զինվորներին դառնալով՝ հարցրեց.

– **Կուզե՞ք, որ ձեր թագավորը գերվի Բեշիրից** (Մ):

*Եթե հեղինակի խոսքը միջադասվում է ուղղակի խոսքին, ապա ուղղակի խոսքից երկու կողմից բաժանվում է ստորակետ-գծով (,–):

Օրինակ՝

– **Իմ հրաշագեղ թագուհի,**– մեղմորեն ասաց նա,– **ես՝ աշխարհի ընթրստ ոգիս, սիրում եմ քեզ** (Վդ. Մու.):

*Եթե ուղղակի խոսքը մտքում է ասվում, հիշվում է, ապա գրվում է չակերտների մեջ:

Օրինակ՝

«**Ես պետք է թաքցնեմ իմ տխրությունը...**»,– մտածեց իշխանը և թույլ տվեց սպասավորին, որ շարունակե իր սովորական պչրանքը (Պ):

Հեղինակի խոսքը կարող է դրվել **ուղղակի խոսքից առաջ, ուղղակի խոսքից հետո**, և հեղինակի խոսքը կարող է կիսել ուղղակի խոսքը, այսինքն՝ **միջադասվել ուղղակի խոսքին**:

Օրինակներ՝

Նըրա հետ վերցրին լիք բաժակները
Բոլոր մեծերը
Ու մեզ օրհնեցին. «**Ապրե՛ք, երեխե՛ք,
Բայց մեզ պես չապրեք...**» (Չ. Պո.):

– **Թո՛իր , սիրելի՛ս, ազատ ու վայրի,
Թո՛իր ու ասա՛ ստորուկ աշխարհքին,
Թե՛ ի՛նչն է թանկը կյանքից ավելի..., –**
Ասաց ջրերի լուսեղեն ոգին (Վդ. Մու.):

Նկար -

– **Հորս գլուխը վկա, սքանչելի է,**– պատասխանեց որդին,– **միայն մոռա-
ցել ես ներկել քո շրթունքները, այն ժամանակ կատարելապես պարսկա-
կան թագուհու կնմանեիր** (Պ):

Հեղինակի խոսքը ուղղակի խոսքի հետ կապվում է ամենից շատ **ասել, հարցնել, պատասխանել** բայերով: Իսկ այդ բայերի հաճախակի գործածությունը խոսքը կարող է դարձնել միօրինակ: Այդ պատճառով էլ գրողները հաճախ խուսափում են այդ բայերից և գործածում հոմանիշ բայաձևեր, որոնք առավել ինքնատիպ են դարձնում հեղինակի և ուղղակի խոսքի կապը՝ **շարունակել, խոսել, կրկնել, շճջալ, բացականչել, հորդորել, համոզել, հուսադրել, համաձայնել, շատախոսել, բարկանալ** և այլն կամ գրեթե բացառում ասացական բայերը հեղինակի խոսքում, **ինչպես՝**

Մեկը խփեց Սողոմոնի ուսին.

- Մտքեր ես ծամում:
- Մտքերն են ինձ ծամում, պարո՛ն հարյուրապետ:
- Ուսուցի՛չ ես եղել:
- Եղել եմ:
- Երևում է:
- Ինչի՞ց,– աչքերով հարցրեց Սողոմոնը:
- Մի քիչ քարացրու՛ հոգիդ, վարժապետ, չես դիմանա (*Բ. Վ.*):

Մեկ այլ պարագայում նկատում ենք հեղինակի խոսքի գրեթե բացառումը, եթե երկխոսությունը ընկալելի է զրուցակիցների միջև, **ինչպես՝**

- Գիտե՞ս, Սամվել, քեզ ինչի համար կանչեցի:
- Ես ոչինչ չգիտեմ:
- Հորիցդ նամակ ստացա. կանչեցի, որ հայտնեմ քեզ:
- Նամա՞կ ստացար,– բացականչեց Սամվելը,– այդ ուրախալի՛ է... շա՛տ ուրախալի... Ե՞րբ ստացար:
- Այս գիշեր: Սուրհանդակ եկավ (*Բ.*):

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն Ի ն ե ռ

ա Հարցով դիմի՛ր պատմության, աշխարհագրության և ֆիզկուլտուրայի ուսուցիչներիդ՝ այն ձևակերպելով **հարցնել, դիմել** բայերով:

բ Պատասխանի՛ր ընկերուհուդ, հորդ, հայոց լեզվի ուսուցչիդ հարցերին:

գ Կազմած երկխոսություններդ գրի՛ր քո տետրում:

2. ԱՆՈՒՂՂԱԿԻ ԽՈՍՔ

Ընդհանուր խոսքաշարում պատմողաբար, ոչ բառացի մեջբերվող խոսքը կոչվում է անուղղակի խոսք:

Ուղղակի խոսքը անուղղակի դարձնելիս կատարվում են հետևյալ փոփոխությունները.

* Ուղղակի խոսքը հեղինակի խոսքի հետ միասին վերածվում է բարդ ստորադասական նախադասության. հեղինակի խոսքը դառնում է գրլխավոր նախադասություն, իսկ ուղղակի խոսքը՝ երկրորդական, որոնք իրար հետ կապվում են ստորադասական շաղկապներով՝ **որ, քե:**

Օրինակ՝

– Ծերո՛ւկ, խելքդ թոցրել ես, – բարձրաձայն ասաց առաջնորդը:

Առաջնորդը բարձրաձայն ասաց, որ ծերուկը խելքը թոցրել է:

Անուղղակի դարձնելիս վերանում են ուղղակի խոսքի գրության գծիկը, ստորակետ-գծիկները, չափերտները:

-Անուղղակի դարձնելիս հարցական և հրամայական նախադասությունները դառնում են պատմողական:

* Հարցական նախադասությունները փոխակերպելիս գերադաս նախադասությունը՝ հեղինակի խոսքը, ստորադասին՝ անուղղակի խոսքին, կապվում է **քե** շաղկապով:

Օրինակ՝

Երկաթեղեն ոտքերով մոտեցավ նա քարավանի պետին և խոլաձայն հարցրեց.

– Քանի՞ ժամանակ է, որ այստեղ անապատ է գոյացել:

Երկաթեղեն ոտքերով մոտեցավ նա քարավանի պետին և խոլաձայն հարցրեց, քե քանի ժամանակ է, որ այստեղ անապատ է գոյացել:

- Անուղղակի խոսքում առկա հարցական դերանվան վրա հարցական նշան չի դրվում: Կարելի է դնել շեշտ, կարելի է և չդնել:

-Անուղղակի դարձնելիս ոչ հարցական բառի վրա հարցական նշանը պահպանվում է, **արդյոք** բառի առկայության դեպքում հարցական նշան կարելի է դնել և չդնել:

Օրինակներ՝

– Դու ո՞ւր ես գնում, – հարցրի ընկերուհուս:

Ընկերուհուս հարցրի, քե նա ուր է գնում:

– Դու տո՞ւն ես գնում, – հարցրի ընկերուհուս:

ա) Ընկերուհուս հարցրի, քե նա տո՞ւն է գնում:

բ) Ընկերուհուս հարցրի, քե նա արդյոք տուն է գնում:

-Անուղղակի դարձնելիս դուրս են մնում ուղղակի խոսքում առկա ձայնարկությունները, որոշակի անձ չնշող կոչականները:

Օրինակ՝

– Ա՛խ, սիրելի՛ս, ես քեզ վաղուց էի ուզում տեսնել,– խոստովանեց տղան:

Տղան խոստովանեց, որ ինքը վաղուց էր ուզում նրան տեսնել:

– Ուղղակի խոսքում առկա որոշակի անձ նշող կոչականը անուղղակի դարձնելիս դառնում է կամ լրացում գլխավոր նախադասության մեջ, կամ ենթակա՝ երկրորդական նախադասության կազմում:

Օրինակ՝

– Կարե՛ն, դասից չուշանաս,– հորդորեց մայրը:

Մայրը հորդորեց, որ Կարենը դասից չուշանա:

Մայրը հորդորեց Կարենին, որ դասից չուշանա:

– Տղա՛ս, մեծերի հանդեպ միշտ ուշադի՛ր եղի՛ր,– խրատում էր հայրը:

Հայրը խրատում էր իր տղային, որ մեծերի հանդեպ միշտ ուշադիր լինի:

ԵՐԿԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ

Ուղղակի խոսքի դրսևորման տարածված ձևի երկխոսությունն է, հարց ու պատասխանը, մտքերի փոխանակումն ու պարզաբանումը:

Խոսքի դրսևորման կարևոր ձևեր**Մենախոսություն**

Խոսող

Երկխոսություն

Խոսող - լսող

Հաղորդող - ընկալող

Այս հասկացությունների սերտ շաղկապված են միմյանց, պայմանավորված են մեկը մյուսով:

Ա ռ ա ջ ա դ Ր ա ն Բ

Քառարանի օգնությամբ բացատրի՛ր երկխոսություն, խոսակցություն, զրույց, բանավեճ, քննարկում՝ քառերի իմաստները:

ԵՐԿԽՈՍԱԿԱՆ ՏԵՔՍՏԻ ԿԵՏԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ը ֆ ը ե Ր

ա Արտագրի՜ր և կետադրի՜ր տրված համառոտ առակները:

բ Բացատրի՜ր յուրաքանչյուր կետադրական դեպքը:

Ուղտին հարցրին թե ինչու է վիզդ ծուռ ասաց ինչս է ուղիղ:
Ծառն ասածուն գանգատ արեց կացնի ձեռքից թե ինձ կտրում է ասաց
կոթը հենց քեզնից է:

Աղվեսի դունչը խաղողին չհասավ ասաց խակ է:

Սեկի մորուքը վառվեց
Սպասիր տաքանամ ասաց մյուսը:

Քամին մարագին ասաց
Դուռդ բաց դարձան եմ բերում:
Ասաց

Իմ միջի եղածը մի տար քո բերածը պետք չէ:

Էշին աչքալուսանք տվին թե թոռ է ունեցել ասաց
Իմ բեռն իմ մեջքից չեն վերցնելու:

Կատվին ասին կղանքդ դեղ է խորը բաղեց:

գ Բացատրի՜ր առակների ենթատեքստը:

դ Հիշի՜ր նմանատիպ առակներ ինքդ, գրառի՜ր և կետադրի՜ր:

ԵՐԿԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՌՕՐՅԱ ԽՈՍՔՈՒՄ

Ուղղակի և անուղղակի խոսքի գործառության ամենալայն շրջանակը
առօրյա խոսքն է:

Առօրյա կյանքում մարդկանց փոխադարձ շփումը իրականացվում է
նախ և առաջ **զրույցի միջոցով**, իսկ զրույցը ոչ այլ ինչ է, քան մարդկանց
միջև մտքերի փոխանակություն, խոսակցություն կամ երկխոսություն:
Առօրյա խոսքում, կենցաղում դա զրույց է:

Ի մ ա ց ի՜ր

Երկխոսությունը իրականանում է նվազագույնը երկու անձանց միջև և
ենթադրում է **սկզբնամաս, հիմնամաս, ավարտ:**

Երկխոսության սկիզբը սովորաբար միմյանց ողջունելն է, միմյանց որպիսությունը հարցնելը. դրանց դրսևորման տարբեր ձևեր կան:

Ինչպե՞ս պետք է միմյանց ողջունենք.

Ընկերները՝ միմյանց.

1.

- Բարև: Ինչպե՞ս ես:
- Բարև: Լավ եմ, դո՞ւ ինչպես ես:

2.

- Ողջո՛ւյն, Անահի՛տ:
- Ողջո՛ւյն, Դավի՛թ:

3.

- Բարև, եղբա՛յր: Ինչպե՞ս ես:
- Բարև: Լավ եմ, դո՞ւ ինչպես ես:

Նկար

Կրտսերը՝ իրենից ավագներին՝ հարևաններին, բարեկամներին, ծանոթներին.

- Բա՛րև ձեզ: Ինչպե՞ս եք:
- Հագար բարի: Լավ ենք, դո՞ւ ինչպես ես:

Աչակերտը՝ ուսուցչին, ուսանողը՝ դասախոսին, աշխատողը՝ իր ղեկավարին.

1.

- Բա՛րև Ձեզ: Ինչպե՞ս եք:
- Ծնորհակալություն: Լավ եմ:

2.

- Բա՛րև Ձեզ: Ինչպե՞ս եք:
- Ծնորհակալություն: Լավ եմ, Դո՞ւք ինչպես եք:

Նկար

Կրտսերը տարեցին.

1.

- Բարև Ձեզ, հայրի՛կ/մայրի՛կ/:
- Բարին քո արև, որդի՛:

2.

– Բարև հայրիկ/մայրիկ/: Ինչպե՞ս եք:

– Բարև, հագա՛ր բարի, որդիս/աղջի՛կս, բալես, գավակս/: Լավ ենք: Դու ողջ եղի՛ր/լինես/:

Ա ն ա կ ն կ ա լ հ ա Ր Գ

Դո՞ւ ինչպես ես ողջունում ծնողներիդ, ընկերներիդ, ուսուցիչներիդ և ուրիշների:

Երկխոսության ընթացքում շատ ենք գործածում թերի նախադասություններ: Խոսակցի հարցին կարճ պատասխանում ենք՝

հաստատականի դեպքում **այո՛, լա՛վ, բարի՛, անշուշտ, հարկավ, իհա՛րկե, անպայման**

ժխտման դեպքում՝ **ո՛չ, չէ՛, բնավ, երբեք**

Հ ի Ծ ի ՚ Ր

Բարի լույս

Բարի առավոտ

Բարի օր

Բարի երեկո

Բարի կեսգիշեր

Բարի աջողում /բոբ./

Բարի գալուստ

Բարի գիշեր

Ցտեսություն

Մնաս/ք/ բարով

Հաջողություն

Նկար

Հ ա Ր Գ և ա ռ ա ջ ա դ Ր ա ն Ի

ա Դու ողջույնի ո՞ր ձևերին ես նախապատվություն տալիս՝ գրական հայերենի՞ն, խոսակցականի՞ն, թե՞ օտար ձևերին:

բ Կազմի՛ր փոքրիկ երկխոսություններ՝ ողջույն-հրաժեշտի տարբեր ձևերով:

Տեքստ

Երբ Նասրեդինը սովորում էր դպրոցում, ուսուցիչը երեխաներին հաճախ պատմում էր բնության, տարվա ժամանակների, ցերեկը գիշերվա փոխվելու մասին: Մի անգամ էլ նա դասի ժամանակ ասաց.

– Ահա այժմ գաբուն է: Օրերը երկարում են, գիշերները՝ կարճանում: Իսկ մեկ ամիս անց, երբ սկսվի ամառը, օրը կերկարի մի ամբողջ ժամ...

Անցավ մեկ ամիս. դասի ժամանակ նորից խոսք բացվեց տարվա ժամանակների մասին, և ուսուցիչը հարցրեց Նասրեդինին.

– Դե՛, Նասրեդին, ասա՛ մեզ՝ օրը քանի՞ ժամ ունի:

– Հիմա օրերն ունեն քսանհինգ ժամ, չնայած մնացած ժամանակ նրանք բաղկացած են քսանչորս ժամից, – համարձակ պատասխանեց Նասրեդինը:

Ա ճ ա ջ ա դ ր ա ը ֆ ը ե ր

ա Տրված երկխոսության մեջ գտի՛ր քերականական սխալները.

– Բարև՛, հորեղբայր:

– Բարև, Կարեն: Ինչպե՞ս ես: Ձերո՞նք ինչպես են:

– Լավ են, շնորհակալ եմ: Վարդանը ո՞ր է: Ձեր հետ եկե՞լ է Ճաղկածոր:

– Չէ՛, մնաց տանը: Պետք էր, որպեսզի մեկը տանը հսկեր: Իսկ դու ո՞ւմ հետ ես եկել: Հեռվում կանգնածը ընկե՞րդ է: Անունն ինչպե՞ս է:

– Տիգրանն է՝ իմ դասընկերը: Այստեղ պարապում է իմ հետ, որպեսզի լավ մարզավիճակ ձեռք բերենք:

– Ապրե՛ք, շատ էլ ճիշտ եք անում: Դու գիտես, որ մեր համար քո հաջողությունները շատ գնահատելի է:

– Շնորհակալ եմ: Կաշխատեմ արդարացնեմ ձեր հույսերը: Դե լավ, ես գնամ: Ցտեսությո՛ւն: Բոլորին բարևի՛ր:

– Անպայման կբարևեմ: Իսկ դու փողոցն անցնելուց զգույշ եղի՛ր:

Հ ե տ ա ր ֆ ի ի ր է

Մարդիկ երկխոսության ընթացքում դիմում են տարբեր ժեստերի, որոնց իմացությունը օգնում է երկխոսության պահին խոսակցին ճիշտ հասկանալ:

– եթե խոսակիցը ցուցամատի և բութ մատի օգնությամբ շոշափում է ծնոտը, ուրեմն **գնահատողական** է նրա վերաբերմունքը,

– եթե խոսակիցը մատները բուրգի ձևով միահյուսում է, ուրեմն զգում է **վստահություն**,

Նկար

– եթե խոսակիցը ձեռքերով բռնում է արմունկները, ուրեմն դարձյալ **ինքնավստահ** է,

– եթե խոսակիցը շոշափում է ձեռքի ակերը, մատների ծայրերով սեղանին թխկթխկացնում, ուրեմն ունի ակնկալիքներ,

Նկար

– եթե խոսակիցը փախցնում է հայացքը, ուրեմն **անազնիվ է և ստում է:**

Նկար

– Ձեռքերը կրծքին խաչելը շատ տարածված դիրք է: Ձեռքերը կրծքին խաչելով՝ մարդն անգիտակցորեն փորձում է իր և ինչ-որ մեկի միջև պատմեշ ստեղծել: Այդ դիրքը ամենուր գնահատվում է պաշտպանական կամ բացասական: Այսպիսի կեցվածք մարդիկ ընդունում են սեփական անվտանգության մեջ վստահ չլինելու իրավիճակներում:

– Եթե Դուք տեսնում եք Ձեր զրուցակցին՝ այդ դիրքով կանգնած, ապա անխմաստ է նրա հետ զրույցը շարունակել: Մեծ վստահությամբ կարող եք համարել, որ նա համաձայն չէ Ձեզ հետ (թրգմ.):

Հ ա Ր Գ Ե Ր և ա ռ ա ջ ա դ Ր ա ն Գ Ն Ե Ր

ա Արդյոք ուշադրություն դարձրե՞լ ես, թե ինչ ժեստեր են քեզ բնորոշ:

բ Քեզ ծանոթ մարդկանց ո՞ր ժեստերն ես հասկանում. այդ ժեստերը հասկանալը կամ քո կողմից դրանք կիրառելը քեզ օգնո՞ւմ, թե՞ խանգարում են:

Ի ս կ դ ու կ ա Ր ո ՞ ղ ե ս

Մանուկ ժամանակ ես միշտ հասկանում էի, որ մարդիկ հաճախ ասում են բոլորովին ոչ այն, ինչ մտածում և զգում են: Իսկ մարդկանց իսկական մտքերն ու զգացմունքները հասկանալով և նրանց պահանջմունքներից համապատասխան ձևով արձագանքելով՝ կարելի է հասնել սեփական

նպատակներին:

Երբ իմ տասնմեկ տարին լրացավ, ես սկսեցի իմ աշխատանքային կարիերան որպես վաճառքի գործակալ: Դասերից հետո ես պնակներ լվանալու ռետինե սպունգներ էի վաճառում, որպեսզի գրպանի ծախսերի համար մի քիչ դրամ վաստակեմ: Ես շատ արագ սովորեցի հասկանալ, թե իմ առջև դուռը բացած մարդը պատրաստվո՞ւմ է արդյոք գնել իմ ապրանքը, թե՞ ոչ: Եթե ինձ դուրս էին հրավիրում, և դա անելիս մարդու ձեռքի ափերը բաց էին լինում, ես հասկանում էի, որ կարող եմ հաստատակամություն հանդես բերել: Այդպիսի մարդիկ երբեք ագրեսիվություն չէի դրսևորում: Իսկ երբ ինձ քաղաքավարությամբ խնդրում էին հեռանալ և դա անելիս մատով կամ ձեռքի բռնկեցված ափով դուռն էին ցույց տալիս, ես զգում էի, որ իսկապես, ավելի լավ է՝ հեռանամ:

Ինձ դուր էր գալիս առևտուր անելը, ես հասկանում էի, որ այդ գործում կարող եմ հաջողության հասնել: Բարձր դասարաններում ես սկսեցի երեկոներն ամանեղեն վաճառել: Այդ ժամանակ ինձ հաջողվեց դրամ վաստակել իմ առաջին խոշոր գնումը կատարելու համար: Առևտուրն ինձ թույլ էր տալիս շփվել մարդկանց հետ և մոտիկից ուսումնասիրել նրան: Ես սովորեցի պոտենցիալ գնորդներին ճանաչել մարմնի շարժումների լեզվի միջոցով: Այդ կարողություններն ինձ անչափ օգնում էին դիսկոտեկներում: Ես անսխալ կարողանում էի որոշել, թե աղջիկներից ով կհամաձայնի պարել ինձ հետ, իսկ ում ավելի լավ է չմոտենալ:

Երբ ես դարձա քսան տարեկան, աշխատանքի ընդունվեցի ապահովագրական ընկերությունում և կարողացա հասնել նկատելի հաջողությունների: Ես դարձա ամենաերիտասարդ աշխատակիցը, որին հաջողվել էր մեկ տարվա ընթացքում մեկ միլիոն դոլարի ապահովագրեր վաճառել: Ես հասկացա, որ կարող եմ հաջողության հասնել ցանկացած գործում, որը կապված կլինի մարդկանց հաղորդակցվելու հետ (թրգմ.):

ԵՐԿՆՈՍՈՒԹՅՈՒՆԸ ԳԵՂԱՐՎԵՍՏԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

Գեղարվեստական արձակում երկխոսությունները, մենախոսությունները, ընդհանրապես զրույցները մեծ տեղ են գրավում:

Գեղարվեստական ստեղծագործություններում հերոսների խոսակցությունն իրար հետ ներկայանում է իբրև **երկխոսություն**, իսկ միայնակ խոսող հերոսի մտքերի արտահայտությունը՝ **մենախոսություն**, որոնք սերտ ձուլված են հեղինակային խոսքին:

Գեղարվեստական տեքստերում հեղինակը հերոսներին տիպականացնելու, անհատականացնելու համար նրանց խոսքը ռճականորեն րնդգծում է, ցայտուն է դարձնում՝ խոսեցնելով նրանց իրենց հարազատ լեզվով ու բառապաշարով:

Գեղարվեստական գրականության մեջ գործող հերոսների խոսքը կարող է ներկայացվել հաճախ անուղղակի ձևով, վերաշարադրվել այնպես, որ ընթերցողը հստակ ընկալում է, որ այդ մտքերը տվյալ հերոսինն են:

Հովհ. Թումանյան

Ոսկու կարասը

Նկար

Նս մեր ծերերիցն եմ լսել, մեր ծերերը՝ իրենց պապերից, նրանց պապերն էլ՝ իրենց մեծերից, թե մի ժամանակ մի աղքատ հողագործ է լինում, ունենում է մի օրավար հող ու մի լուծ եգ:

Ձմեռը էս աղքատ հողագործի եզները սատկում են: Գարունքը վար ու ցանքի ժամանակը որ գալիս է, եգ չի ունենում, թե վարի, հողը վարձով տալիս է իր հարևանին:

Էս հարևանը վարելու ժամանակ խոփը մի տեղ դեմ է ընկնում, դուրս է գալի մի կարաս՝ մեջը լիքը ոսկի: Եզները լծած թողնում է, վազում է գլուղը՝ հողատիրոջ մոտ:

– Հե՛յ, աչքդ լուս.–
ասում է, քո հողումը մի կարաս ոսկի դուրս եկավ, արի տա՛ր:

– Չե՛, ախպե՛ր, եղիմը չի, – պատասխա-

Նկար

նում է հողատերը: — Հողի վարձը դու տվել ես, դու վարում ես, էն հողումն ինչ էլ դուրս գա, քունն է. ոսկի է դուրս եկել, թող ոսկի լինի, էլի քունն է:

Սկսում են վիճել. սա ասում է՝ քունն է, նա, թե չէ՝ քունը: Վեճը տաքանում է, իրար ծեծում են: Գնում են թագավորի մոտ գանգատ:

Թագավորը մի կարաս ոսկու անունը լսում է թե չէ, աչքերը չորս է բաց անում: Ասում է.

— Ո՛չ քունն է, ո՛չ դրանք. իմ հողում կարասով ոսկի է դուրս եկել՝ իմն է:

Իր մարդկանցով գնում է, որ հանի բերի: Գնում է, կարասի բերանը բաց անել է տալի, տեսնում — ի՞նչ ոսկի — կարասը լիքը օձ...

Ջարհուրած ու կատաղած ետ է գալի: Հրամայում է՝ պատժեն անգետ ոռնչալարներին, որ համարձակվել են իրեն խաբել:

— Չէ՛, թագավորն ապրած կենա, — գոռում են խեղճերը, — մեզ ինչո՞ւ ես սպանում, լավ չես տեսել, օձ չկա էնտեղ, ոսկի է, ոսկի...

Առաջադրանք

Հեքիաթի շարունակության մեջ լրացրո՛ւ բաց թողած առոգանության նշանները:

Թագավորը նոր մարդիկ է ուղարկում, որ գնան ստուգեն: Մարդիկը գնում են, ետ գալի, թե՛ ճշմարիտ, ոսկի է:

— Վահ,— զարմանում է թագավորը: Ասում է՝ երևի լավ չտեսա, կամ տեսածս էն կարասը չէր: Վեր է կենում, մին էլ գնում:

Կարասը բաց է անում... դարձյալ մեջը լիքը օձ:

Էս ինչ հրաշք է, ինչ միտք ունի՝ չեն հասկանում:

Թագավորը հրամայում է, հավաքում է իր երկրի իմաստուններին:

— Բացատրեցեք,— ասում է,— ով իմաստուններ, ինչ հրաշք է սա: Էն հողագործներն իրենց հողում կարասով ոսկի են գտել: Ես եմ գնում՝ կարասը լիքն օձ է դառնում, սրանք են գնում՝ ոսկի: Էս ինչ կնշանակի:

— Դրա բացատրությունն էս է, թագավոր, եթե չես բարկանալ,— ասում են իմաստունները: — Կարասով ոսկին աղքատ հողագործներին պարզն է դրկած իրենց ազնվության ու արդար աշխատանքի համար: Երբ որ նրանք են գնում, իրենց արդար վարձին են գնում ու միշտ էլ ոսկի են գտնում, իսկ երբ որ դու ես գնում, գնում ես՝ ուրիշի բախտը հափշտակես, նրա համար էլ ոսկու տեղ օձ ես գտնում:

Թագավորը ցնցվում է, խոսք չի գտնում պատասխանելու:

— Լավ, — ասում է,— դե հիմի էն որոշեցեք, թե էդ երկուսից որին է պատկանում գտած ոսկին:

— Իհարկե հողատիրոջը,— ձայն է տալի վարդգյուղացին:

– Չէ, վարդիման է, – մեջ է մտնում հողատերը: Ու նորից սկսում են կռվել:

– Լավ, լավ, կացեք, – կանգնեցնում են իմաստունները, – ինչ ունեք դուք՝ տղա կամ աղջիկ:

Դուրս է գալի, որ մեկը մի տղա ունի, մյուսը՝ մի աղջիկ: Իմաստունները վճռում են, որ սրանք զնան, իրենց աղջիկն ու տղեն իրար հետ պսակեն, էն գտած ոսկին էլ տան նրանց: Էստեղ համաձայնում են բարի մարդիկը, ուրախանում են, ու կռիվը վերջանում է, սկսում է հարսանիքը: Օխտն օր, օխտը գիշեր հարսանիք են անում, կարասով ոսկին էլ, որ պարզ էր դրկած իրենց ազնվության ու արդար աշխատանքի համար, տալիս են իրենց զավակներին:

Բարին՝ էստեղ, չարը՝ էն ազահ թագավորի մոտ:

Բառերի բացատրություն

խոփ- գութանի՝ հողի մեջ խրվող մասը

ռանչալար-հողագործ

օխտը-յոթ

օրավար-մեկ օրվա ընթացքում կատարած վար

Հ ա Ր Գ Ե Ր և ա ճ ա ջ ա դ Ր ա ն Գ ն Ե Ր

ա Հնարավոր է այս տեքստը պատմել առանց երկխոսությունների:

բ Քանի՞ հոգու միջև է տեղի ունենում խոսք ու զրույցը:

գ Դուրս գրիր հեքիաթից կոչական ու բառ-նախադասություն պարունակող նախադասությունները՝ ընդգծելով դրանք:

դ Գրիր տղա, բարի, չար, իմաստուն, թագավոր, ազահ, բացատրել, վճռել, զարհուրել, ուղարկել, վիճել բառերի հոմանիշ և հականիշ մեկական տարբերակ:

ե Դուրս գրիր հեքիաթում գործածված բոլոր բարբառային ու խոսակցական ձևերը, փակագծում նշի՛ր բառային կամ քերականական՝ դրանց դիմաց գրելով գրական տարբերակը:

Խ մ Բ ա յ ի ն ա Շ խ ա Տ ա ն Գ - մ Ր Գ ո լ յ թ

Փորձե՛ք բեմականացնել այս հեքիաթը:

Երկխոսությունը բնորոշ է գեղարվեստական արձակին, բայց այն հանդիպում է նաև չափածոյում, հատկապես պոեմներում, բալլադներում, չափածո առակներում:

Ավ. Բաախակյան

Առակ

Ժողովեցան մի օր ծառ ու ծիլ բոլոր,
Որ իրենց համար ընտրեն թագավոր.
Շատ խորհուրդ արին ու դարձան ապա

Ասին ձիթենուն.

– Եղի՛ր թագավոր, իշխի՛ր **մեր վրա**:
– Իմ ինչի՞ն է պետք, – ասաց ձիթենին, –
Ես իմ գործն **ունիմ**. չէ՞ որ ամենին
Սնունդ եմ բաշխում իմ պտուղներով.
Ես ինչպե՞ս իշխեմ իմ բարոությունով:

Նորից խորհեցին ու դարձան ապա

Ասին թզենուն.

– Եղի՛ր թագավոր, իշխի՛ր **մեր վրա**:
– Ո՛չ, ինձ համար չէ, – ասաց թզենին, –
Ես հաճելի եմ չէ՞ որ ամենին՝
Քաղցրիկ ու անուշ իմ պտուղներով.
Ես ինչպե՞ս իշխեմ իմ քաղցրությունով...

Խորհրդի **նստան** և խաղողենուն

Եկան դիմեցին.

– Ինչե՛ր եք ասում,
Թողնեմ իմ գինին՝ ոսկի ու պայծառ,
Որ ցնծությունով **լեցնում է** աշխարհ,
Զվարթ երգերով թնդում սար ու ձոր.
Ո՛չ, իմ բանը չէ լինել թագավոր:
Երկար խորհեցին ծառ ու ծիլ բոլոր,
Որ չար տատասկին անեն թագավոր...
– **Կղնիմ** թագավոր, և դրա համար
Իմ սուր փշերով ես շա՛տ եմ հարմար.
Կը խոցեմ խորին, վա՛յ նրա օրին,
Որ **չքհնազանդի** իմ օրենքներին.
Եկե՛ք, **թուփիս** տակ մտե՛ք ապաստան..., –
Ասաց և սրեց փշերը դաժան...

Նկար

Նկար

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ֆ և հ ա Ր ց

ա Արտագրի՜ր ընդգծված բառերը՝ դրանց դիմաց գրելով համապատասխան ճիշտ ձևը:

բ Ինչպե՞ս կմեկնաբանես այդ ձևերի գործածությունը ստեղծագործության մեջ:

ԵՐԿԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆԸ ԴՐԱՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

Դրամատիկական ժանրի ստեղծագործություններում՝ պիեսներում, բովանդակությունը զարգանում է հերոսների խոսքի միջոցով՝ երկխոսություն և մենախոսություն: Յուրաքանչյուր կերպար այդ դեպքում դրսևորվում է իր լեզվով՝ իր նկարագրին, էությանը ու միջավայրին բնորոշ բառապաշարով:

Գ ի ռ ի ՚ Ր

Դրամատիկական ժանրի ստեղծագործություններում՝ դրամա, կատակերգություն, ողբերգություն, երկխոսությունն ու մենախոսությունը գեղարվեստական պատկերման միակ ձևն են:

Դերենիկ Դեմիրճյան

Քաջ Նազար

(հատվածներ)

ՆԱԶԱՐ – Ուստիան:

ՈՒՍՏԻԱՆ – Հրամայի՛, աղա՛:

ՆԱԶԱՐ – Ուստիան, ի՞նչ եմ ասում, օրը քեքվեց, հը՞:

ՈՒՍՏԻԱՆ – Քո՞ն ես, մտի՛կ արա:

ՆԱԶԱՐ – Ես էլ էդ եմ ասում:

ՈՒՍՏԻԱՆ – Թե որ էդ ես ասում, էլ ի՞նչ ես խոսում:

ՆԱԶԱՐ – Ասում եմ՝ գնամ գեղամեջ, քալանը բերեմ:

ՈՒՍՏԻԱՆ – Թալա՞նը, հա՛, ո՞րն է, բե՛ր:

ՆԱԶԱՐ – /Ծոծրակը քորելով/ Ասում եմ՝ վեր կենամ մի գնամ /Վեր է կենում և մորթին քարշ տալով բերում գցում է թոնրի կողքին և վեր ընկնում վրան/: Գնամ, ասում եմ, էն ~~խոր~~ գեղամեջ:

ՈՒՍՏԻԱՆ – Բը ե՛...էլ ո՞ր վեր ընկար:

ՆԱԶԱՐ – Ես էլ էդ եմ ասում: Տեսնեմ տղերքը գեղամիջումն են: Մի

զարկեմ սարը, **քարվան**-բան անցկենալիս
կլինի...

ՈՒՍՏԻԱՆ – Չեմ իմանում՝ ինչ ես
ասում: Բա ասում էիր քալանը եկել է:

ՆԱԶԱՐ – Ի՞նչ քալան...

ՈՒՍՏԻԱՆ – Կրեմ գլուխդ, բա ո՞ւր էիր
ասում:

ՆԱԶԱՐ – Էդ չէ. ասում եմ՝ Զյոռօղլու
իզիթներ են եկել գեղը: Գնամ մի տեսնեմ՝
էդ ո՞նց են սիրտ արել:

ՈՒՍՏԻԱՆ – Ի՞նչ... Էլի գնում ես՝
գեղամիջում **շնթռն՞ս**: Ի՞նչ գործ ունես
գեղամիջում:

ՆԱԶԱՐ – Իզիթ եմ, պիտի գեղամիջում
երևամ:

ՈՒՍՏԻԱՆ – Դու մկան ծակը հազար
թումանի ես առնում. ասում ես՝ իզիթ եմ...

Նկար

ՆԱԶԱՐ – Իմացի, որ ես չպիտի աշխատեմ. դո՛ւ պիտի աշխատես:

ՈՒՍՏԻԱՆ – Ինչո՞ւ, հողեմ գլուխդ, դու ի՞նչ ես:

ՆԱԶԱՐ – **Էնդուր**, որ ես ազնիվ եմ:

ՈՒՍՏԻԱՆ – Ո՞նց թե, էդ էլ նոր հնարեցի՞ր:

ՆԱԶԱՐ – Ինչ պիտի հնարեմ: Գրքերի մեջ գրած է. պապիս
ապուպապը քազավոր էր: մենք ցեղով ազնիվ ենք:

ՈՒՍՏԻԱՆ – Յիսեմ պապիդ գլուխը: Յեղով ազնիվ դու դառար, հա՞:
Չես աշխատում, հերիք չի՝ հիմի էլ իմ ազնվությունն ես ուզում ձեռիցս
խլես: Ազնիվի դո՞ւ ես, թե՞ ես...

Հ ա մ ե մ ա ս ի ՚ Ր

Հովհ. Թումանյան

Քաջ Նազար

(հատված)

Էդ Վախկոտ Նազարը մի գիշեր կնգա հետ շենքն է դուրս գալի...

– Ա՛յ կնիկ, ի՛նչ քարվան կտրելու գիշեր է՛... Սիրտս ասում է՝ վեր կաց
գնա Հնդքստանից եկող Շահի քարվանը կտրի, բեր տունը լցրու...

Կնիկը թե.

– Ձենդ կտրի, տեղդ նստի, քարվան կտրողիս **մտիկ արա...**

Նազարը թե.

— Անգգա՛ն կնիկ, ինչո՞ւ չես թող անում՝ ես գնամ, քարվան կտրեմ, բերեմ տունը լցնեմ... Էլ ի՞նչ տղամարդ եմ ես, էլ ինչո՞ւ եմ **գդակ** ծածկում, որ դու համարձակվում ես իմ առաջը խոսես:

Որ շատ կռվում է, կնիկը տուն է մտնում, դուռը փակում:

— Հոդե՛մ էդ վախկոտ գլուխդ, դե գնա հիմա, քարվան կտրի...

Ասում են՝ մինչև էսօր էլ դեռ ապրում ու թագավորում է Քաջ Նազարը: Ու երբ քաջությունից, խելքից, հանճարից մոտը խոսք են գցում, ասում է.

— Ի՛նչ քաջություն, ի՛նչ խելք, ի՛նչ հանճար: Բանը մարդուս բախտն է: Բախտ ունե՞ս՝ քեֆ արա...

Եվ ասում են՝ մինչև էսօր էլ քեֆ է անում քաջ Նազարը ու ծիծաղում աշխարհքի վրա:

Նկար

Ավ. Իսահակյան

Աղա Նազար

(հատված)

— Ա՛յ մարդ,— գանգատվում էր կնիկը, — ոչ բարով ես էլ աշխարհք մտա, մարդ առա. էսպես էլ օ՞ր կլինի, էսպես էլ ապրուստ կլինի, որ մենք ենք անում:

— Ի՞նչ անեն, ա՛յ կնիկ, — ասում էր Նազարը, ես էլ գիտեմ, որ գեշ է, **ճարս** ի՞նչ: Էս աշխարհքիս վրա, ինչքան ես հասկացա, ավելի լավ է մարդ մի մատնոց բախտ ունենա, քան թե մի կարասս խելք... Թե չէ դու ասա՛, ես հո խելա՞ն չեմ, պատճառն ի՞նչ է, որ աղքատ եմ:

— Խելառ չես, բայց խելոքի պես էլ չես: Բախտս ո՞րն է, ա՛յ մարդ. հո նստած տեղդ պուտուկով ոսկի չպիտի՞ գտնես: Գնա՛,— խրատում է կինը,

գլուխդ քարին տո՛ւր, քարն էլ քլիսիդ, տե՛ս, փող չե՞ս վատասկի, մարդ չե՛ս դառնա:

— Կնի՛կ, դու կնիկ ես, փուչ կխոսիս: Ասել եմ ու էլի կասեմ, թե բախտն է բանը, բախտը որ տա մարդուս, նստած տեղն էլ կուտա: Ի՞նչ է, ես ումի՞ց պակաս տղամարդ եմ, որ ողջ գեղի գլխունը ես եմ, բայց արի տես, որ բախտ չունեմ: Ռեսն ի՞նչ է իմ **քովս**, Տերտերանց Պողոս աղան ի՞նչ է իմ քովս. նրանց մի բրդուն կանեմ, կուտեմ թե՛ խելքի, թե՛ կտրիճության կողմից, բայց տե՛ս, որ նրանք բախտ ունին ու էստեղից էլ գոմշի ակով ոսկի...

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ֆ ն ե Ր

ա Ներկայացրո՛ւ, թե յուրաքանչյուր ստեղծագործության մեջ ինչպես են բնութագրվում հերոսները:

բ Ո՞ր ստեղծագործության երկխոսությունները քեզ առավել դուր եկան և ինչո՞ւ:

գ Երեք ստեղծագործություններից դո՛ւրս գրիր հինգ դարձվածք և բացատրի՛ր:

դ Դո՛ւրս ընդգծված բարբառային ու ժողովրդախոսակցական բառերը և դրանց դիմաց նշի՛ր հայերեն համարժեքները:

Ս ե ն ղ ծ ա գ ո Ր ծ ա կ ա մ ա ռ խ ա ս ա ն ֆ

ա Գրի՛ր շարադրություն՝ «Մի՛ վախեցիր», «Իսկ ես չեմ վախենում» վերնագրերից որևէ մեկն ընտրելով:

ա Նկարի՛ր Քաջ Նազարին քո պատկերացմամբ:

ԵՐԿԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԲՆԱԳԱՎԱՌՈՒՄ

Մասնագիտական բնագավառում, աշխատանքային միջավայրում գրույցը դառնում է **երկխոսություն, բանավեճ**՝ ամենատարբեր թեմաներով՝ աշխատանքի ընդունում, կարգապահական հարցի քննարկում, կազմակերպական միջոցառում, փոխադարձ հարաբերությունների պարզաբանում, ստեղծագործության քննարկում և այլն:

ՄԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ

Ի մ ա ց ի՛ր

Առաջին դեմքով ներկայացվող քնարական յուրաքանչյուր խոսք կարելի դիտարկել իբրև **մենախոսություն**՝ ամենատարբեր թեմաներով:

Մ. Արագի

Արևը

Լսո՞ւմ եք... սպասեցե՛ք մի փոքր. ես ձեզ կպատմեմ բոլորը սկզբից...

Գնո՞ւմ եք... լա՛վ, ես կպատմեմ ծաղիկներին ու խոտերին...

Սիրո՞ւմ կակաչներ, լա՛վ լսեցեք արևի պատմությունը...

Աղջիկս հիվանդ էր...

Գիտե՞ք, մա էլ ձեզ նման մի ծաղիկ էր՝ նախշունիկ դեմքով, ոսկեզանգուր մազերով:

Աղջիկս հիվանդ էր...

Բժիշկը եկավ, իջավ մեր բնակարանը: Նա տխուր էր: Ինչո՞ւ... Հա՛, հիշում եմ, մա չէր սիրում ներքևի հարկերը...

Նա իջավ ներքև, մայեց իմ աղջկան, մայեց սենյակի պատերին.

– Խոնավ է, – ասաց, – պիտի փոխեք բնակարանը, պիտի արևոտ սենյակ ճարեք...

Քանի՞ երեխա ունեք, – հարցրեց:

– Երեքն էին. երկուսը մեռան, մնաց այս մեկը... Ազատե՛ք իմ աղջկան. մա մեր տան հոգին է...

Նա ինչ-որ դեղ գրեց ու տխուր դեմքով դուրս գնաց:

– Հայրի՛կ, ի՞նչ գրեց բժիշկը, – հարցրեց աղջիկս:

– Արև՛ գրեց, սիրելի՛ս, արև՛ գրեց, որ փայլի քեզ վրա ու ազատի ցավից: Ու այն օրը գնացի արև փնտրելու. գնացի շատ հեռու՝ քաղաքի ծայրը,

Նկար

ու գտա արևկող մի բնակարան:

— Սիրուն կակաչներ, արևի՛ զավակներ, ավելի լավ չէ՞ր լինի՝ ձեզ մոտ բերելի իմ ոսկեծամիկ աղջկան: Դուք նրան կզուգեիք կարմիր ու կանաչ... բայց, հա՛, գիտեմ, դուք նրան հաց չէիք տա... Դուք սնվում եք վաղորդյան ցողով...

Լսե՛ք, ես դեռ չեմ վերջացրել...

...Մյուս առավոտ պիտի տանելի աղջկաս արևի տուն, բայց երբ լուսացավ, նա ինձ կանչեց, ձեռքս բռնեց ու փակեց աչքերը...

Հետո եկան մարդիկ ու տարան նրան...

Ու երբ ոսկեծամիկ աղջիկս հեռացավ մեզանից... ես դարձա արևի հիվանդ:

Ես գնում էի, նստում փոքրիկ գերեզմանի մոտ ու սպասում արևածագին...

Ու մի օր էլ դիմեցի արևին.

— Հգո՛ր արև,— ասի,— մի մեծ գանգատ ունեմ քեզանից. ինչո՞ւ դու մի շողք խնայեցիր իմ աղջկան, ինչո՞ւ սպանեցիր ու տարար նրան:

Նա տխրեց ու մթնեց:

— Գնա՛,— ասաց,— հայտնի՛ր աշխարհին, ասա՛՜ վերևի հարկը արևի շողքերը խլեց, սովեր ձգեց մերքևի հարկին ու սպանեց էմ ոսկեհեր աղջկան...

Հ ա Ր Գ Ե Ր Ա ա ռ ա ջ ա դ Ր ա Ս Գ ՈՒ Ե Ր

Ա

ա Քեզ դո՞ւր եկավ պատմվածքը. ի՞նչը քեզ հուզեց. փորձի՛ր թեման կապել մեր օրերի հետ:

բ Դասարանում ծավալե՛ք բանավեճ-գրույց բարության, կարեկցանքի մասին:

Բ

ա Ըստ նպատակադրման՝ ի՞նչ նախադասություններ կան այս տեքստում. առանձին դո՞ւրս գրիր:

բ Որո՞նք են մենախոսական, որո՞նք երկխոսական հատվածները:

գ Դո՞ւրս գրիր ուրիշի ուղղակի խոսքերը, ուշադրություն դարձրո՛ւ դրանց կետադրությանը:

դ Դուրս գրած ուղղակի խոսքերը դարձրո՛ւ անուղղակի:

Ս տ ե ղ ծ ա գ ո Ր ծ ա կ ա մ ա շ խ ա ս ա ն ֆ

Նախապես ընտրիր տրված վերնագրերից որևէ մեկը, համապատասխան բառապաշար և կազմիր մենախոսական տեքստ:

«Թույլ մի՛ տուր, որ քեզ խղճան»

«Բարությունը կիրկի աշխարհը»

«Օգնիր կարիքավորին»

Տ ե ֆ ս ա յ ի ն ա շ խ ա ս ա ն ֆ

Եղևնին

(հատված)

Առավոտյան եկան ծառան ու սպասուհին: «Հիմա կսկսեն նորից ինձ զարդարել»,— մտածում էր եղևնին: Բայց նրան սենյակից դուրս տարան, սանդուղքով վերև քաշեցին և խցկեցին տանիքի ամենամութ անկյունը, որտեղ նույնիսկ ցերեկվա լույսը չէր թափանցում:

«Այս ի՞նչ է նշանակում, — մտածում էր եղևնին: — Ի՞նչ եմ անելու ես այստեղ»:

Եվ նա, պատին հենված, մտածում էր ու մտածում... Դրա համար ժամանակ շատ ուներ:

«Դրսում ձմեռ է,— մտածում էր եղևնին,— գետինն ամրացել է և ձյունով ծածկվել, նշանակում է՝ չի կարելի ինձ նորից տնկել հողի մեջ, ահա դրա համար էլ ստիպված եմ մինչև գարուն մնալ տանիքի տակ: Ի՞նչ խելոք բան են մտածել: Որքա՞ն բարի են մարդիկ: Ա՛խ, եթե միայն այստեղ այսքան մութ չլինեք ու այսպես անտանելի ամառի: Նույնիսկ նապաստակ չկա: Իսկ անտառում որքա՞ն ուրախ էր»:

Սի առավոտ մարդիկ եկան՝ տանիքը կարգի բերելու: Արկղերը դուրս տարան: Նրանց հետևից էլ՝ եղևնին:



«Դե՛, հիմա ինձ համար նոր կյանք է սկսվում»,– մտածեց եղևնին:

... Բակում ուրախ խաղում էին այն նույն երեխաները, որոնք Ծննդյան տոնին պարում էին տոնածառի շուրջը: Նրանցից մեկը հանկարծ աստղը տեսավ և ծառից պոկեց և ոտքը դրեց ծառի ճյուղերին: Դյուղերը ճրթճրթացին:

Եղևնին մայեց այգու ջահել, թարմ ծաղիկներին, հետո էլ՝ իրեն և ավստսաց, որ չի մնացել տանիքի մթին անկյունում: Նա մտաբերեց և՛ իր ջահելությունը, և՛ անտառը, և՛ ուրախ տոներ...

– Ամեն ինչ անցավ,– ասաց խեղճ եղևնին: Եվ ինչո՞ւ ես չեի ուրախանում, քանի դեռ ժամանակ կար: Իսկ հիմա... Ամեն ինչ անցավ...

Ծառան մի կացին բերեց և եղևնին կտոր-կտոր արեց. մի ամբողջ կապ կաչան ստացվեց: Ինչպե՞ս թեժ էին վառվում նրանք մեծ կաթսայի տակ: Ծառը խոր-խոր հառաչեց, և այդ հառաչանքները նման էին ցածրաձայն կրակոցների (Հ. Ք. Ա.):

Հ ա Ր Գ Ե Ր և ա ռ ա ջ ա դ Ր ա մ Բ ն Ե Ր

Ա

ա Արդյոք հիշեցի՞ր հեքիաթը. պատմի՞ր այն ամբողջությամբ:

բ Հիմա դու հեքիաթներ կարդո՞ւմ ես. ո՞րն է քո կարդացած վերջին հեքիաթը:

Ա մ ա կ ն կ ա լ հ ա Ր Գ

Եղևնու այս տխուր ճակատագրին ծանոթանալուց հետո կուզե՞ս Ամանորի գիշերը թարմ եղևնի տեսնել ձեր տանը:

Բ

ա Դո՛ւրս գրիր ուղղակի խոսքերը, ըստ նպատակադրման՝ բնութագրի՛ր այդ նախադասությունները. ուշադրություն դարձրո՛ւ կետադրությանը:

բ Ուղղակի խոսքերը դարձրո՛ւ անուղղակի. ի՞նչ փոփոխություններ կատարեցիր:

գ Ուշադրություն դարձրու ուղղակի խոսքերի կետադրմանը և բացատրի՛ր:

Ս Ե Ն Ղ Ծ ա գ ո Ր Ծ ա կ ա մ ա Շ խ ա ս ա մ Բ

Գրի՛ր շարադրություն՝ «Անտարբերություն, թե՞ հիասթափություն» վերնագրով՝ իբրև մենախոսություն:

Լսենք մեծերին

Աստված իմ... Պահպանի՛ր ինձ այն միամիտ հավատից, որ այս կյանքում ամեն ինչ պետք է հարթ լինի: Տո՛ւր ինձ հստակ գիտակցություն, որ դժվարությունները, ձախողումները, պարտությունները և անհաջողությունները միայն կյանքի բաղադրիչ մասերն են, որոնց շնորհիվ մենք աճում ենք ու հասունանում:

Վերջինս որ սեկուլ Լիբյուպերի

Կ Ր Կ Ն Ո Ղ Ա Կ Ա Ն Ա Շ Խ Ա Տ Ա Ն Ք

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ֆ ն ե ր

ա Կազմի՛ր կարճ երկխոսություններ հետևյալ թեմաներով՝ «Մի՛ նեղացիր», «Մեկնում եմ քաղաքից», «Զբոսայգում», «Համակարգչի կայքում»:

բ Արտագրի՛ր և լրացրո՛ւ երկխոսությունը.

– Հա՛յկ,– տարակուսանքով գլուխը բարձրացրեց ուսուցչուհին,–

Տղան շփոթված ոտքի կանգնեց:

–,– ասաց նա թույլ ձայնով:

– Գրատախտակի մոտ,– կրկնեց ուսուցիչը:

Հայկն աչքերը տրորեց.

«.....»,– ասում էր նրա աչքերի արտահայտությունը:

–, – անհանգստացավ ուսուցչուհին,–

–.....,– պատասխանեց տղան:

– Հասկանում եմ,.....,– արագ վրա բերեց ուսուչուհին,–.....:

–, – պատասխանեց նա և դեմքը կարմրեց:

Նկար

Խ մ բ ա յ ի ն գ ռ ու յ ց - բ ա ն ա վ ե ճ Հ ա Ր Գ ե Ր ու ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ֆ ն ե Ր

1. Զանգվածային լրատվամիջոցներից ո՞րն է նախընտրում քո ընտանիքը՝

թերթեր ու ամսագրե՞ր,
ռադիո՞ւ,
հեռուստացո՞ւյց,
համացա՞նց:

2. Ի՞նչ թերթ, ամսագիր կամ հանդես ես դու կարդում. հատկապես
ի՞նչ նյութեր ես նախընտրում կարդալ:

3. Դասարանում ներկայացրո՞ւ որևէ թերթից կամ ամսագրից
կարդացած նյութը:

Խ մ բ ա յ ի ն խ ա դ

— Աշակերտներից մեկը ընտրում է գուգրնկեր և հանպատրաստից նրա
հետ զրուցում՝ իր կամ ուսուցչի առաջարկած թեմայով: Ուսուցիչը գնահա-
տում է նրանցից յուրաքանչյուրի բանավոր խոսքը՝ կարևորելով թե՛ երկխո-
սության բովանդակությունը, թե՛ ճիշտ խոսքը: Որպես թեմա կարելի է
վերցնել *«Մետրոյի կայարանում»*, *«Մարգասրահում»*, *«Ներկայացման
ընդմիջմանը»*, *«Ծիրանի բերքահավաքին»* և այլն:

Հեռուստացույցը քո կյանքում

— Հայրիկը բերե՞ց, — բակով
մեկ զրնգաց Հովիկի ձայնը: —
Եկե՛ք, հեռուստացույցի ամե-
նավերջին նորությունը...

Նրանց հին հեռուստացույ-
ցը այլևս պիտանի չէր:

Ու նրա եղբայրներն ու
քույրերը, թողած դասագիրք,
գնդակ ու ցատկապարան,
հավաքվեցին արկղի շուրջ:
Հինգ զույգ մանկական ձեռ-
քեր մեկնվեցին՝ բացելու ստ-
վարաթղթե տուփը: Հայրը
տուփից հանեց այնքա՛ն փա-
փազած հեռուստացույցը.
ո՞նց էին կարոտել: Սի քանի
րոպե անց, երբ երկնագույն
էկրանը լուսավորվեց, ու հայտնվեց սիրելի հումորիստների ժպտուն դեմքը,
երեխաները ուրախությունից ծղրտացին:

Նկար

Ո՛վ կարող է անտարբեր ընդունել հեռուստացույցի հայտնվելն իր բնակարանում կամ առանց հեռուստացույցի ապրել: Չէ՞ որ սա քո տնից բացվող պատուհան է աշխարհին, երկվորյակը կախարդական այն հայելու, որի մասին դարեր ու դարեր պատմել են հեքիաթները: Սեղմի՛ր հեռակառավարման վահանակի կոճակը ու կզգաս կյանքի ռիթմը աշխարհի բոլոր ծագերում:

Հովիկենց տանը նոր հեռուստացույցի մուտքն ընդունվեց իբրև տոն ու, շատ ժամանակ չանցած, աննկատ նվաճեց մասն մրանց կամքն ու ժամանակը, խախտեց կյանքի սովորական ռիթմը:

— Իզո՛ր գնեցիմք: Ամեն ինչ դարձյալ գլխիվայր շրջվեց: Հեռուստացույց չեղավ, պատուհաս եղավ մեր գլխին, — տրտնջում էր մայրը:

...Հիմա կսկսվի հեռուստասերիայը, հետո՝ «Կարգին սերայը»: Երեխաները երբեք բաց չեն թողնում այս պահը: Շուտով ֆուտբոլի խաղն են ցուցադրելու. Հովիկը պետք է դիտի երկու խաղակեսն էլ: Իսկ դասե՞րը: «Ոչինչ, դասերս հետո կառվորեն», — մտածում է մա...

...Սեղան բացում է մաթեմատիկայի դասագիրքը: Կարդում է խնդիրը, կարդում է նորից... Դժվար է հասկանալ. ականջի տակ աղմկում է հեռուստացույցը:

— Դե անջատի՛ր, — խնդրում է եղբորը:

— Ի՞նչ անեմ, քո դասի պատճառով մարտաֆիլմը չմայե՞մ:

Անահիտը կարդում է ոտանավորը, աչքի պոչով հետևում ֆիլմին: Սայրը նրան գրքով ուղարկում է ննջարան: Ժամը 12-ն է: Սեղան ննջում է խնդրագրքի վրա, փոքրիկ Ալվարդը քնաթաթախ շուռումուռ է գալիս նույն սենյակում բացված բազմոց-մահճակալի վրա ու գանգատվում, որ հեռուստացույցը անջատեն:

— Դե լավ, — հեզնում է Հովիկը, — երեսդ պատի կողմն արա...

— Քիչ է մնում դուրս շաքտեն այդ հեռուստացույցը, — զայրույթի պահին ասում է հայրը:

Ո՞վ է մեղավոր: Հեռուստացույցը... (Հ. Պ.):

Հ ա Ր Գ Ե Ր և առաջադրանքներ

1. Ծանոթ է քեզ հեղինակի նկարագրած իրավիճակը. ո՞վ է ձեր տանը ավելի երկար հեռուստացույց դիտում:

- 2.** Արդյոք պատմվածքի հերոսները ճիշտ էին կազմակերպում իրենց առօրյան:
- 3.** Դու ունես նաև համակարգիչ. կարողանո՞ւմ ես կտրվել համակարգից:
- 4.** Գրի՛ր «Համակարգիչն իմ կյանքում» շարադրություն՝ անկեղծ արտահայտելով քո և քո ընտանիքի վերաբերմունքը:

Լսենք մեծերին

Մարդու եղունգները, նրա անձրևանոցի թևերը, նրա կոշիկները, անդրավարտիքը, նրա ձեռքերի կոշտուկները, դեմքի արտահայտությունը, ճարմանդները, շարժումները մարդու մասին շատ բան են ասում: Ուշադիր դիտողը, նկատված նշանները միավորելով, կարող է գրեթե անսխալ եզրակացության հանգել:

Շերրիլ Չոյսու

Գ Ո Ր Ց Ն Ա Կ Ա Ն Գ Ր Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր

1. ԴԻՄՈՒՄ

Պաշտոնական գրագրության մի ձև է դիմումը, որը սովորաբար ուղղված է լինում պաշտոնատար անձանց՝ հիմարկ-ձեռնարկությունների, ուսումնական հաստատությունների ղեկավարներին՝ որևէ հարց լուծելու ակնկալիքով:

Դիմումի մեջ հստակ պետք է նշվեն՝

**ո՞ւմ է ուղղված,
ո՞ւմ կողմից,
ի՞նչ խնդրանքով:**

Նկար

Դիմումը պետք է ձևակերպել հետևյալ ձևաչափերով.

- **Ում է ուղղված և ում կողմից**-ը գրվում է բավականաչափ խորքից՝ գրեթե աջ կեսից, որպեսզի դիմումին պատասխանողը ազատ տեղում մակագրություն կատարի՝ դիմումում բարձրացված հարցի առնչությամբ:

- **Դիմում**-ը գրվում է մեջտեղից, որի վրա չի դրվում որևէ կետադրական նշան:

- Բուն շարադրանքը պետք է գրվի մեկ պարբերություն խորքից. այն պետք է գրվի հնարավորինս սեղմ ու հասկանալի, բայց հստակ պատճառաբանությամբ:

- Դիմումի մեջ հիշատակվող փաստաթղթերի առկայության դեպքում նշվում է՝ **Դիմումին կից ներկայացնում եմ...**

Դիմումի նմուշ

Երևանի Վ. Տերյանի անվան
թիվ 19 ավագ դպրոցի տնօրեն
տիկին Է. Մնացականյանին
Էրեբունի համայնքի բնակիչ
Տ. Մինասյանից (Նոր Արեշ,
16 փողոց, 28 տուն, հեռ.՝ 45-25-55)

ԴԻՄՈՒՄ

Հարգելի տիկին Մնացականյան.

Որդիս՝ Կարեն Մինասյանը, այս ուսումնական տարում ավարտում
է հիմնական
դպրոցը: Ես ցանկանում եմ, որ որդիս հետագա ուսումը շարունակի Ձեր
դպրոցում:

Կից ներկայացնում եմ համապատասխան փաստաթղթեր:

Դիմող (*ստորագր.*)՝ Տիգրան Մինասյան
25. 05. 2014

2. ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Յուրաքանչյուր հիմնարկում որոշակի կոնկրետ ժամանակահատվածում
հրավիրվում են ժողովներ ու նիստեր: Ժողովում կամ նիստում քն-
նարկված բոլոր հարցերը անպայմանորեն զրի են առնվում: Գրառված
այդ փաստաթուղթը կոչվում է **արձանագրություն**:

Հ ե ս ա ր ք ի ՚ Է

Արձանագրություն – **Արձան** բառացի նշանակում է «կոթող, սահմանա-
քար, մեծ քար, կոտր»:

Հնում **արձան** ասելով հասկանում էին **փորագրված քարե տախտակ**,
հետագայում՝ **մարդու կամ կենդանու քանդակ**: Այս արմատից առաջանում
են **արձանագիր, արձանագրություն, արձանագրել** բառերը, որոնց իմաս-
տը բխում է ամենաիմ նշանակությունից՝

Արձանագրություն - 1. Քարի՝ աղյուսի և նման կարծր առարկաների
վրա փորագրված գրություն, 2. Ժողովում, նիստում ասվածների գրանցու-

մը պարունակող փաստաթուղթ:

- Խրավարանական-հարցաքննության ժամանակ տրված ցուցմունքների կամ դատական նիստի ողջ ընթացքը
- Որևէ փաստ՝ իրողություն հավաստող, վավերացնող փաստաթուղթ, օրինակ՝ վթարի արձանագրություն
- քաղաքացիական դրության, ծնունդի ու մահվան մասին կատարվող գրանցում
- դիվանագիտության ոլորտում՝ համաձայնագիր՝ որևէ օտար պետության հետ կնքված համաձայնության գրավոր փաստաթուղթ
- Փոխաբերորեն՝ դեպքերի, փաստերի չոր ու ցամաք, առանց ստեղծագործական մշակման նկարագրություն, շարադրանք

Արձանագրությունը, լինելով տեղեկատվական տեքստ, ցանկացած հիմնարկի ու կազմակերպության, լինի դա դպրոց թե հիվանդանոց, կուսակցության գրասենյակ թե դատարան, կառավարություն թե Ազգային ժողով, գործավարության հիմքն է, քանի որ այդ փաստաթղթում է վերջնական որոշում կայացվում:

Արձանագրությունը գրառվում է նիստի քարտուղարի կողմից, ձևակերպվում է ճշգրիտ, հստակ, կազմվում է խնամքով և հաստատվում, վավերացվում է նիստի կամ ժողովի նախագահի ու քարտուղարի ստորագրություններով և տվյալ հիմնարկի կնիքով:

Արձանագրությունը պաշտոնական գրագրության կադապարային փաստաթուղթ է, որն ունի որոշակի ձև, կառուցվածք, և յուրաքանչյուրը, ով կազմում է արձանագրություն, պահում է այդ որոշակի ձևն ու կադապարը:

Եթե հիմնարկը ունի իր պաշտոնական բլանկը, ապա արձանագրության առաջին էջը գրառվում է այդ բլանկի վրա:

Էջի մեջտեղում գլխատառերով գրվում է արձանագրության վերնագիրը, հաջորդ տողերում նշվում է հիմնարկի որերորդ նիստի արձանագրությունն է:

Նիստի հերթական համարը սովորաբար գրում են հենց **Արձանագրություն** ձևակերպման կողքին՝

Արձանագրություն- թիվ 10

Նոր տողից՝ սկզբնամասից իրար տակ գրվում է

Նախագահ

Քարտուղար, որոնց դիմաց գրվում է տվյալ անձանց անուն-ազգանունները (անվան՝ սկզբնատառը, ազգանունը՝ լրիվ):

Հաջորդ տողից՝

Ներկա էին կամ

Նիստին մասնակցում են, որին հաջորդում են ներկաների անուն-ազգանունները՝ նշելով նաև պաշտոնը:

Սրան հաջորդում է՝

Օրակարգ, որի ներքևի տողից համարակալմամբ նշվում են այն բոլոր հարցերը, որոնք դրված են քննարկման: Եթե օրակարգի տվյալ հարցը պետք է ներկայացնի որևէ մեկը, ապա անպայման հարցի տակ նշվում է նաև ելույթ ունեցողի անուն-ազգանունը, պաշտոնը:

Տեղեկատվական այս մասին հաջորդում է ժողովի կամ նիստի ընթացքը, ելույթ ունեցողների հիմնական խոսքը՝

Լսեցին – քննարկվող հարցի մասին զեկուցողին (անուն-ազգանունը)

– Եթե հարցի վերաբերյալ զեկուցումը երկար է, այն կցվում է արձանագրությանը:

– Եթե զեկուցողին տրվում են հարցեր, ապա արձանագրության մեջ նշվում է՝

Հարց-հարցի բովանդակությունը,

Պատասխան – հարցին տրվող պատասխանը զեկուցողի կողմից:

Արտահայտվեցին– տվյալ հարցի շուրջ յուրաքանչյուր ելույթ ունեցողին(անուն-ազգանունը)

Որոշեցին – ձևակերպվում է կայացված որոշումը, ընդ որում, որոշումը կարող է բաղկացած լինել մի քանի կետից. այդ դեպքում յուրաքանչյուր կետը նշվում է նոր տողից՝ համարակալմամբ:

Արձանագրության ավարտին հաջորդում է մեկ տող ներքևում դարձյալ՝

Նախագահ – (ստորագրություն) անուն-ազգանուն

Քարտուղար – (ստորագրություն) անուն-ազգանուն

Նմուշ

Արձանագրություն թիվ 7

Երևանի թիվ 15 դպրոցի մանկավարժական խորհրդի
 ժողովը

Նախագահ – դպրոցի տնօրեն Ա. Սահակյան

Քարտուղար – ուսմասվար Գ. Դանիելյան

Ներկա են թիվ 15 դպրոցի մանկավարժական ողջ կոլեկտիվը, ծնողներ...

Օրակարգ՝

1. Դպրոցի՝ հատուկ հսկողության տակ գտնվող աշակերտների վարքագիծը մեկ ուսումնական տարում:

(զեկուցող՝ դպրոցի տնօրեն Ա. Սահակյան)

2. Աշակերտների ամառային հանգստի կազմակերպումը Սևանում

(զեկուցող՝ ֆիզկուլտուրայի ուսուցիչ Կ. Մնացականյան)

Լսեցին դպրոցի տնօրեն Ա. Սահակյանի և ֆիզկուլտուրայի ուսուցիչ Կ. Մնացականյանի ելույթները...

Արտահայտվեցին՝

ուսուցիչ Գ. Մելքոնյանը – ելույթի տեքստը...

ուստիկանության օպեր-լիազոր Ա. Պողոսյանը – ելույթի տեքստը...

ծնողներ Բ. Ազատյանը, Կ. Մովսիսյանը – ելույթի տեքստերը...

Որոշեցին՝

ա) հատուկ հսկողության տակ գտնվող աշակերտների վարքագիծը համարել բավարար և դիմել ուստիկանության ներքին գործերի բաժին՝ նրանց հաշվառումից հանելու համար:

բ) հավանություն տալ Կ. Մնացականյանի՝ աշակերտների ամառային հանգստի կազմակերպման նախագծին և աջակցել դրա իրականացմանը:

Ժողովի նախագահ՝ (ստորագրություն) Ա. Սահակյան

Ժողովի քարտուղար՝ (ստորագրություն) Գ. Դանիելյան

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ք

Փորձի՛ր ներկայացնել արձանագրության մեջ հիշատակված ելույթների տեքստերը քո տրամաբանությամբ:

3. ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆ

Հաշվետվությունը հիմնարկի կամ կազմակերպության՝ որևէ ժամանակահատվածում որևէ հարցի կապակցությամբ կատարած աշխատանքների գրավոր ներկայացումն է ավելի բարձր, վերադաս օղակի առջև:

Հաշվետվությունը գրավոր փաստաթուղթ է, որը, սակայն, ժողովի ընթացքում կարող է ներկայացվել նաև բանավոր:

Հաշվետվություն գրելու համար որևէ գրավոր կաղապար կամ ստան-

դարտ չկա:

Տվյալ փաստաթղթում կարևորվում է տեքստի հիմնական ասելիքը՝ աշխատանքային գործունեությունը ճիշտ մատնանշող ուղղությունները՝ սկսած առաջնայինից մինչև վերջին հարցը: Այն պետք է ներառի գործունեությունը ցույց տվող փաստացի քվական տվյալներ, հստակ վիճակագրություն և ընդհանրացնող եզրահանգումներ:

Առաջադրանք

Քանի որ դու, սիրելի՛ աշակերտ, դեռ դպրոցական ես, ապա քեզ առաջարկում ենք գրել հաշվետվություն հետևյալ պայմանական թեմաներով՝

ա) հաշվետվություն հայրիկին՝ մեկ ամսվա ընթացքում քո կատարած աշխատանքի, պահվածքի մասին,

բ) քո դասարանի անունից հաշվետվություն դպրոցական ժողովում՝ ձեր կատարած աշխատանքների (արտադասարանական թե դասարանային), դասարանի ընդհանուր առաջադիմության, այդ առաջադիմությունը բարձրացնելուն ուղղված ձեր քայլերի մասին:



ՏԱՐԿԵՐՋՅԱՆ ԿՐԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

Տ ե f u s ա յ ի ն ա ռ խ ա ս ա ն f

Ռ-ազմիկ Դավոյան

Նկարչի մատներին և ձեռքերին,
 և զգեստին անգամ
 ներկը ոչ թե կեղտ է,
 այլ շողշողուն գոհար,
 քանզի նա մասունքն է այն սուրբ ներշնչումի,
 որով կյանքը կրկին
 արարվում է՝ որպես հավերժություն,
 և կործանում չունի,
 վախճան ու վերջ չունի:

Թանաքն անհունորեն գեղեցիկ է
 աշակերտի մատղաշ մատիկներին.
 և թանկագին հույս են
 ջաղացպանի զգեստն ալրաթաթախ,
 հացթուխների գոգնոցները խնորապատ,
 ծխոտ օճորքների մուրն անխարդախ,
 բուրումնավետ ծուխը՝
 Հայոց լեռնաշխարհում բազմասապատ...

Ճշմարտությունն այնքան հուզիչ է ու պայծառ,
 երբ որ արդար մարդու շուրթերից է հնչում.-
 և նա աղբ է դառնում, ա՛խ, ծայրեծայր
 և շուրթերի վրա սուտ խոսողի,
 և կեղծ բարեպաշտի...



Հովհաննես Շիրազ

Թեկուզ բնության գույները բոլոր
 Հրաշքով առնես քո ծով կտավին,
 Նորից չես հասնի բնությանը խոր,
 Զո ծով կտավով փոքր ես տակավին:
 Բայց եթե վրձնես այդ գույների հետ

Եվ մարդու ոգու գույները բոլոր,
Կապրես քո մի բուռ կտավով հավետ՝
Մարդու պես վսեմ, բնության պես խոր...

Համո Սահյան

Տեսողություն

Վտանգի գույնը
Մեջքով եմ տեսնում,
Արևի գույնը
Տեսնում եմ մաշկով,
Իրերը ես բաց
Աչքով եմ տեսնում,
Իսկ նրանց խորքը՝
Միայն փակ աչքով:

Նկար -

Ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ք

Այս ստեղծագործություններին ավելացրո՛ւ ևս մեկը՝ Հովհաննես Թումանյանի «Իններորդ ալիք», և արտագրի՛ր քո տեսրոմ:

Հ ա ռ ճ ե Ր և ա ռ ա ջ ա դ ր ա ն ք ն ե Ր

Ա

ա Տրված բանաստեղծություններից ո՞րը քեզ առավել դուր եկավ. սովորի՛ր այն անգիր:

բ Ի՞նչ ասել է բանաստեղծական խորք. քեզ ո՞ր բանաստեղծությունը ի՞նչ սովորեցրեց. արտահայտվի՛ր բանավոր:

գ Դու ի՞նչ բանաստեղծություն կավելացնեիր այս ցանկին՝ նրանց արտահայտած նյութին համարժեք:

Բ

ա Դո՛ւրս գրիր բոլոր բանաստեղծությունների համադասական նախադասությունները բնութագրելով դրանք ըստ բաղադրիչների ինքնուրույնության, ըստ կապակցման միջոցների:

բ Դո՛ւրս գրիր բոլոր բանաստեղծությունների ստորադասական նախադասությունները բնութագրելով դրանք ըստ գերադաս և ստորադաս բաղադրիչների, ըստ կապակցման միջոցների:

գ Հարցերի և կապակցական կաղապարների օգնությամբ պարզի՛ր, թե գլխավորի ո՞ր անդամին են լրացնում ստորադաս նախադասությունները:

Գ

ա Ի՞նչ ասել է բառի ուղի և փոխաբերական իմաստ:

բ Դժուր գրիր բանաստեղծություններից տասը բառ և բառարանի օգնությամբ նշի՛ր դրանց ուղիղ և փոխաբերական իմաստները:

Վախճանգ Անանյան**Անձրև**

(կրճատումներով)

Սիրում եմ անձրևը երբ նոսր վարագույրներով կախվում է սևագորշ ամպերից և տիեզերական ցնցուղի մման իր տարափի տակ առնում հանդ ու անդաստան:

Սիրում եմ շոնդալի անձրևը ջրառատ ծանր որ աղմկալի հարվածում է տանիքներին ու ջրհորդաններով գահավիժում ցած:

Սիրում եմ անձրևը ամառվա երկարատև երաշտին երբ թռչնած բույսերը ուշքի են գալիս և վերակենդանացող արարածների մման «օխա՛յ» են քրթննջում հրճվանքով երբ պապակված հողը կլանում է երկնային շիթերն այնպիսի ազահությամբ որ ոչ մի ամփակ չի գոյանում երկրի վրա:

Սիրում եմ և գարնանամուտի անձրևը որին ուղեկցում են ամպերի առաջին որոտներն ու հրեղեն կայծակները:

Սիրում եմ անձրևը իր բոլոր ձևերով իր բոլոր արտահայտություններով և հախուռն ու ջրառատ և կարճատև տեղատարափը որ դեռ չդադարած ծիածանն է շքեղ կամարներ կապում մեր ձորերի վրա:

Երբ սկսվում է անձրևը և մարդիկ նրանից պաշտպանվելու համար ծածկերի տակ են վագում ես դուրս եմ գալիս ու քայլում բաց երկնքի տակ: Թող թափվի բոլոր կյանքերին կյանք տվող երկնային հեղուկը:

Անձրևը հուշեր է արթնացնում իմ մեջ քաղցր հուշեր...

...Ասում եմ ես անձրևի տակ եմ ծնվել և երբ աշխարհ եկա առաջին ձայները որ լսեցի ամպի գոռոցն էր և անձրևի շոնդալի թմբկահարությունը: Այն ժամանակ ասում եմ մենք մեր վրանները խփել էինք Բագունի լեռների կանաչով լի մի գեղատեսիլ սարահարթում... Գոռգոռում են ամպերը կայծակը խփում է դիմացի ժայռին և այդ պահին աշխարհ եմ գալիս ես հազար տեղից կարկատած մեր վրանում:

Ամեն տեղից կաթում էր այդ վրանը չրպ չրպ չրպ...: Դա օգոստոսին էր բայց այնպես ցուրտ էր մեր սարերում որ շներն անգամ դողում էին իրենց բներում: Թաց փայտը մխում էր օջախում և դառը ծխով լցնում մեր ողորմելի բնակարանը: Ճշում էի ասում եմ աշխարհով մեկ այնպես էի ճշում որ...

Աղջի երեխու վրա կաթում է կսառչի կմեռնի փաթաթենք գյուղը տար ասել է իմ հորեղբոր կինը Սոնան: Ու առանց համաձայնության սպասելու շալր կապել են մորս մեջքից ինձ խանձարուրով գցել մեջր ձեռնափայտր ձեռքը տվել: Եվ իմ բոբիկ մայրը լեռան լանջով ամպամած բարձունքից քայլել է դեպի Դիլիջանի հովիտը: Քայլել է դեպի տաքը դեպի արևը իր վերջին զավակին զազազած տարերքից փրկելու ...

Ճամփին անձրևը սաստկացել է սառը ջրերն անցել են և շալր և իմ անշուք բարուրը ու լողացրել ինձ: Այո աշխարհ գալուն պես ես լողացել եմ անձրևի ջրով: Երևի այդ է պատճառը որ զարմանալիորեն մեծ է անձրևի պաշտամունքը իմ մեջ...

Ահր սրտում իջել է մայրս լեռներից իր մեջքին զգալով այն փոքրիկ արարածի գոյությունը իջել է ամպերի միջից: Եվ երբ հասել է մեր գյուղի թիկունքը փակող ցածր սարի կատարին Դի-



ԼՈՐԻՔ ՄԻՆԱՏՆԱ

լիջանի հովիտը նրա դեմ է ելել իր ողջ շքեղությամբ անձրևից լվացված ոսկեգույն արտեր, հնձի հասած ծաղկուն մարգագետիններ որոնց մեջ այ կարմիր կակաչներն էին վառվում:

Պետք է որ մայրս թաքուն բերկրանք զգար իր սրտի տակ բարի արևից ջերմացած այն հովիտն իջնելիս:

Հիմա մորս հետ մեր հին գորգերը լցնում ենք լեռնային գետակն ու մահակով հարվածներ տալիս որ մաքրվի շրրալ շրրալ շրրալ:

Այդ գետակի ափին կանաչի վրա փռում էին և մեր անկողինները: Թավալվիր: Ախր չեք պատկերացնում թե մեր ցուրտ ու ամպերով պատած սարերում ինչ բերկրանք է բերում արևը արևից ջերմացած անկողինը կանաչը որոնց վրա գլորվում ու գզվռտվում էինք մենք:

Ա մ փ ո փ ի չ հ ա ռ ց ե ռ և ա ռ ա ջ ա դ ռ ա ն ֆ ն ե ռ
Ա

ա Փորձի՛ր պատմել այս նյութը՝ ստեղծագործաբար:

Բ Իսկ քե՞զ բնության որ պահն է դուր գալիս. նկարագրի

գ Կետադրի՛ր տրված տեքստը և բացատրի՛ր՝

1. բարդ նախադասության կետադրման օրինաչափությունները,
2. ուրիշի ուղղակի խոսքի կետադրությունը,
3. առոգանության նշանները և դրանց առկայությունը տեքստում:

Ս ե ն ղ ծ ա գ ո Ր ծ ա կ ա մ ա ռ խ ա ս ա մ ֆ

ա Ի՞նչ երաժշտություն կլսեիր՝ համաեռնչ «Անձրևը» տեքստին:

բ Օգտագործելով տրված տեքստերի նյութերը՝ նկարի՛ր որևէ տեսարան:

գ Ո՞վ է քո սիրած նկարիչը. հավաքի՛ր նյութեր նրա մասին և ներկայացրո՛ւ դասարանում:

դ Գրի՛ր շարադրություն՝ « Ի՞նչ կուզեի նկարել, եթե նկարիչ լինեի» թեմայով:

Ա ռ ա ջ ա դ Ր ա մ ֆ ն ե Ր

ա Բնութագրի՛ր յուրաքանչյուր նախադասության տեսակը:

բ Բաղադրիչ քանի՞ նախադասությունից է կազմված յուրաքանչյուր բարդ նախադասություն:

գ Դո՛ւրս գրի՛ր բոլոր նախադասությունների դերբայական դարձվածները՝ նշելով նրանց շարահյուսական պաշտոնը:

դ Որոշի՛ր երկրորդական նախադասությունների կապակցման միջոցները:

ե Վերլուծի՛ր տրված նախադասություններից հինգը՝ ըստ նախադասության շարահյուսական անդամների:

1. Երբ քայլում էր Աբովյանով՝ զամբյուղը լիքը ծաղիկներ, հաճախ էլ մի քանի կիտրոն մեջը դրած, հեռվից թվում էր, թե մի սև հարցական է քայլում փողոցով՝ ինքն իրենից դժգոհ, ինքն իրեն կորցրած:

Լ. Գ. Ապրազյան

3. Հարսն էր, որ բարձր դրել էր ուստայի մեջքի ետևը, և այժմ ուստան, այդ բարձին հենված, լուսամուտից նայում էր դուրս՝ դեպի այն աշխարհը, որից ինքը շուտով պիտի հեռանար:

Մ. Ա. Այվազյան

4. Այժմ նա համոզված էր, որ թե նույնիսկ եռապատկեր աղբյուրների թիվը, դարձյալ կիրականացներ:

Մ. Ա. Այվազյան

5. Անհարմար չէր լինի, եթե իջներ գետափ, ձիու տեղը փոխեր:

Հր. Մարտիրոս

6. Նա հենց նոր դուրս եկավ հագուստեղենի խանութից, ուր գործակատար էր երկար տարիներ ի վեր, և հիմա շտապում է տուն՝ ընթերելու:

Մր. Զորյան

7. Մայրերի մասին կարելի է գրել անվերջ, մանավանդ պատերազմի օրերին, երբ յուրաքանչյուր մայր մի հերոս է՝ հավատի, հույսի և տոկունության մի ամբողջ աշխարհ՝ անմեկնելի ու հուզիչ, անասելի բարդ և միևնույն ժամանակ պաա՛րզ:

Մր. Զորյան

8. Անդրոն հանկարծ հիշեց հորը, որ ահա, նույն քարի տակ նստած, տրեխի փոկ էր քաշում, և մորը, որ ջրում բուրդ էր լվանում, և իրեն, որ նստել էր այդ որձաքարերին ու ջրի հետ երգում էր:

Հր. Մարտիրոս

9. Լուսնյակ գիշերներին, երբ գյուղը քնած էր բեզարած մրափով, հովը սառնություն էր բերում ցերեկվա շոգից խանձված դաշտերին, լուսնյակ գիշերներին, երբ բարդու վրա՝ իր բնի մեջ, հանգստանում է արագիլը, որ լուսաբացին, լառ-լառ թևերը փռած, իջնի ճահճուտի վրա, Լառ-Մարգարը մինչև լուսաբաց աշխատում էր:

Վկ. Մովսիսյ

10. Ես ուշադիր լսում էի ընկերոջս, և թեպետ ծառերը դարձյալ ճյուղերը կախել էին ճանապարհի վրա, բայց այլևս մտրակով չէի պոկում նրանց տերևները:

Վկ. Մովսիսյ

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 1

Գծադասկերներ

Բարդ նախադասությունները, ըստ կազմության, լինում են **երկրադադրիչ** և **բազմաբաղադրիչ**:

Բարդ համադասական նախադասություն

Գծապատկերը ճիշտ ստանալու առաջին պայմանը բարդ նախադասության մեջ եղած բաղադրիչ նախադասությունների ճիշտ համարակալումն է. նախադասությունները համարակալվում են հերթականությամբ: Իսկ դրա համար պետք է միշտ հիշել բարդ նախադասության սահմանումը:

Չի՞՞հի՞

Մեկից ավելի պարզ նախադասություններից կազմված նախադասությունը կոչվում է բարդ նախադասություն:

Այն բարդ նախադասությունները, որոնց կազմի մեջ մտնող պարզ նախադասությունները համագոր են կամ համադաս, կոչվում են բարդ համադասական նախադասություններ:

Բարդ համադասական նախադասության մեջ մտնող բաղադրիչ նախադասությունները կոչվում են **համադաս նախադասություններ**:

Բարդ համադասական նախադասության համադաս նախադասությունները գծապատկերում իրար միանում են հորիզոնական գծով,

ինչպես՝

1. 1/Ծուխը կանչում էր, 2/և մի անուշ թմրություն լցվում էր մարմինը:

1-----2

2. 1/Հետո երեք ստվերներ շարժվեցին, 2/գլուխներն իջան վար՝ մինչև գետին, 3/կպան փաշայի ոտքերին 4/և ստվերների պես դանդաղ ելան վեր:

1-----2-----3-----4

Բարդ համադասական նախադասության մեջ համադաս նախադասությունները կարող են ունենալ իրենց ստորադասված երկրորդական նախադասություն, **ինչպես՝**

3. 1/Սակայն տարիներն ու աղբյուրներն աննկատելի շարվեցին 2/և մա մի օր մեծ զարմանքով նկատեց, 3/որ արդեն կառուցել է քսաներորդ աղբյուրը:

1——2
3

Հիշի՛ր

Նման նախադասությունները, որոնցում համադաս նախադասություններից մեկը կամ յուրաքանչյուրը ունենում է իրեն ստորադասավոր երկրորդական, կոչվում են **խառը տիպի բարդ նախադասություն**:

4. 1/Բարդիների արանքներով մա տեսնում էր ցածրում գտնվող երկու այլ տների տափակ կտուրները, 2/և կտուրներից այն կողմ՝ մոռից բարդիների արևոտ զագաթները, 3/որ խոյացել էին կտուրներից բարձր 4/և ստվերի պատառներ էին գցել դրանց վրա:

1———2
3 — 4

Բարդ ստորադասական նախադասություն

Գծապատկերը ճիշտ ստանալու առաջին պայմանը բարդ ստորադասական նախադասության մեջ եղած բաղադրիչ նախադասությունների ճիշտ համարակալումն է. նախադասությունները համարակալվում են հերթականությամբ՝ անկախ գերադաս կամ ստորադաս լինելուց:

Հիշի՛ր

Այն բարդ նախադասությունները, որոնց կազմի մեջ մտնող պարզ նախադասություններից մեկը գերադաս է, գլխավոր, իսկ մյուսը կամ մյուսները լրացնում կամ պարզաբանում են գլխավորի միտքը, կոչվում են **բարդ ստորադասական նախադասություններ**:

Այն նախադասությունը, որի որևէ անդամը արտահայտված է մեկ ուրիշ նախադասությամբ, կոչվում է **գլխավոր կամ գերադաս նախադասություն**:

Այն նախադասությունը, որը փոխարինում է գլխավորի որևէ անդամին կամ ամբողջ գլխավորին, կոչվում է **երկրորդական կամ ստորադաս նախադասություն**:

Բարդ նախադասության կազմի մեջ մտնող նախադասությունները կոչվում են **բաղադրիչ նախադասություններ**:

Բարդ ստորադասական նախադասության գերադաս նախադասությունը ստորադասին միանում է ուղղահայաց գծով, **ինչպես՝**

1/Շնչակտուր քամի էլ կար, 2/որ հազիվհազ հաջողեցնում էր մի երկու բուռ անձրևաջուր պոկել օդից:

1

2

Բազմաբաղադրիչ բարդ ստորադասական մախադասությունը լինում է երեք տեսակ՝

1.Համաստորադաս բարդ ստորադասական մախադասություններ, որոնցում ստորադաս երկրորդական մախադասությունները միմյանց համադաս, համագոր են, գլխավորին ստորադաս:

1/Կառուցելով ևս չորս աղբյուր՝ նրան մույնիսկ թվաց, 2/թե ինքը երբեք չի հասնի վերջինին, 3/թե իր մպատակը կմնա անկատար:

1-գերադաս

2- ստորադաս

3- ստորադաս

1

2-----3

2.Տարաստորադաս բարդ ստորադասական մախադասություններ, որոնցում երկրորդական մախադասությունները գլխավորին ստորադաս են, միմյանց՝ տարասեռ, անհամագոր:

1/ Թեև մա արդեն վաթսուհինգ տարեկան էր, 2/բայց ծերությունը չէր նրա մահվան պատճառը, 3/որովհետև մա դեռ ամրակազմ էր և առողջ:

1 – ստորադաս

2 - գերադաս մախ

3 – ստորադաս.

2

1

3

1/Երբ մութն իջնում էր այգու ծառերի կատարներին, 2/հին երկանցիները գրավում էին քաղաքային այգու բոլոր մատարանները, 3/որ

լսելին իրենց կույր երաժշտի անսովոր մեղեդիները:

- 1 – ստորադաս
- 2 – գերադաս նախ.
- 3 – ստորադաս

2
1 3

3. Ենթաստորադաս քարդ ստորադասական նախադասություններ, որոնցում երկրորդական նախադասությունները հաջորդաբար ստորադաս են մեկը մյուսին:

1/Մուտ կլինի, 2/եթե ասեն, 3/որ աստված այստեղից է վերցրել իր դրախտի անունն ու ձևը:

- 1 – գերադաս նախ.
- 2 – ստորադաս
- 3 – ենթաստորադաս

Երկրորդ նախադասությունը՝ **եթե ասեն**, իր հերթին գերադաս է երրորդ նախադասության համար:

1
2
3

1/Ու չվրդովվեց, 2/երբ տեսավ, 3/թե ինչպես մեկ առ մեկ հեռանում են հուղարկավորները:

- 1 – գերադաս նախ.
- 2 – ստորադաս
- 3 – ենթաստորադաս

1
2
3

Երկրորդ նախադասությունը՝ **երբ տեսավ**, իր հերթին գերադաս է երրորդ նախադասության համար:

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 2

ԱՌԱՆՁԻՆ ԵՎ ԳԾԻԿՈՎ ԳՐՎՈՂ ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՌԱՑԱՆԿ

Ա

ազգային-ազատագրական
ալան-թալան
ալֆա-ճառագայթներ
ալվան-ալվան
ալ ու ալվան
ականջը գցել
ակաս-պակաս
ահել-ջահել
ահել ու ջահել
աղաչանք-պաղատանք
աղի-լեղի
աղբյուր-հուշարձան
աղմուկ-աղաղակ
աղջիկ-պատանի
աղտ-աղաքտ
աման-չաման
ամառ-ձմեռ
ամերիկա-իսրայելական
ամսից ամիս
այծ-այծատեր
այն էլ
այսինչ-այնինչ
այսօր-վաղը
անգլերեն-հայերեն
անգլո-ամերիկյան
անել-դնել
անթիվ-անհամար
անտես-անհայտ
անտուն-անտեր
անցնել-դառնալ
անցնող-դարձող
անց կենալ
անուն-ազգանուն

աշակերտ-աշակերտուհի
աշխարհից աշխարհ
աչք աչքի գցել
աչք-ունք
աչքով-ունքով
աչքով-ունքով անել
ապրել-մեռնել
ապրեն-չապրեն
առ այն
առ Աստված
առիթ-անառիթ
առնավետ
առք-փառք
առուծախ
առք ու վաճառք
ասել-խոսել
ավել-պակաս
ավել-թափել
արաբ/ա/-թուրքական
արագ-արագ
արյուն-արցունք
արյուն-քրտինք
արմանք-զարմանք
արքայից արքա
Աբաս-Միրզա
Աբու-Լալա Մահարի
Աբու Դաբի+ի
Ադիս Աբեբա
Աթենաս-Պալլաս
Ալանաց դուռ
Ալմա Աթա
Ալի-Ասլան
Ավան-Առինջ թաղամաս
Ավստրո-Հունգարիա

Արփա-Սևան ջրատար

Բ

բաժան-բաժան
բառ-մասնիկ
բառ-նախադասություն
բարակ-մարակ
բարձր-բարձր
բարով-խերով
բացահայտիչ-բացահայտյալ
բացել-փակել
բաց կանաչ
բետա-ճառագայթում
բետա-մասնիկ
բերել դնել
բերել թողնել
բերել հասցնել
բերնից բերան
բժիշկ-նյարդաբան
բոյ-բուսաթ
բոյով-բուսաթով
բրոնզի դար
բուք -բորան
բուք ու բորան
Բադեն-Բադեն
Բաժրեուկ-Մելիքյան
Բայկալ-Ամուրյան մայրուղի
Բաշ-Ապարան
Բիգ Բեն – *Լոնդոնի խորհրդանիշ*
համարվող ժամացույցը
Բիչեր-Սթու
Բոյլ-Մարիոտի օրենք
Բրեստ-Լիտովսկի պայմանագիր
Բուենոս Այրես

Գ

գալ դիմել

գալ նստել
գաղափարական-քաղաքական
գամմա-ճառագայթ
գայլ-գազան
գայլ ու գազան
գավառից գավառ
գեներալ-մայոր
գերմանա-թուրքական
գերմանաֆաշիստական
գինու-կոնյակի արտադրություն
գիշեր ու գօր//գիշերուգօր
գիշեր-ցերեկ
գիշեր ու ցերեկ
գիտահանրամատչելի
գիր-գրականություն
գլտոր-նլտոր
գլուխ գլխի
գյուղից գյուղ
գնալ-գալ
գնալ հասնել
գոռալ-գոռգոռալ
գոռում-գոչյուն
գրական-գեղարվեստական
գրամ-ատոմ
գրամ-մոլեկուլ
գրել-կարդալ
գրող-հրապարակախոս
գունդ-գունդ
գունդ-կծիկ
գուսան Աշոտ
Գամառ-Բաթիպա
Գեյ-Լ/յ/ուսակի օրենք

Դ

դանակ-պատառաքաղ
դաշտ ու հովիտ
դարիվ-դարիվ – լեփ-լեցուն

դափ-դատարկ
 դեղ-դարման
 դեմ դիմաց
 դեմ հանդիման
 դեպքից դեպք
 դես-դեն
 դեսից-դենից
 դիմում-բողոք
 դիցուք թե
 դիմ-զուտնա
 դմնից դուռ
 դույզմ-իմչ
 դուռ-դարպաս
 դուռ դռան
 դուռ-դրացի
 դուռ-դրկից
 դուռ-լուսամուտ
 դուրսուներս անել
 Դանիել Բեկ-Փիրումյան
 Դավիթ-Բեկ
 Դեղձուն-Ծամ
 Դռնի Ռոստով, *բայց*՝ դռնիռուս-
 տովցի

Ե

եզան լեզու
 եզ-եզնատեր
 ելնել գնալ
 ելնել-ընկնել
 ելնել-նստել
 ելնել կանգնել
 եղած-չեղած
 երանգ-երանգ
 երբեմն-երբեմն
 երբ որ
 երգել-պարել
 երգիչ-երգչուհի

երգ ու տաղ
 երեք գույն, *բայց*՝ երեքգույն/ա./
 ծիածան
 երեք սենյակ, *բայց*՝ երեքսենյա-
 կանոց
 երկար-բարակ
 երկինք-գետին
 երկրից երկիր
 երկու-երկու
 երկու և կես
 երկու երրորդ
 եփել-թափել
 Երգ երգոց – Հին Կտակարանի
գրքերից

Ջ

զառ-մանուշակ
 զառ-վառ
 զատ-զատ
 զարմիկ-զարմուհի
 զեկույց-նամակ
 զիզի-պիզի
 զուգել-զարդարել
 զույգ-զույգ

Է

էգուց-էյօր
 էլ ավելի
 էջ առ էջ//էջառէջ
 էջ ու կես//էջուկես
 Էյզաս-Լոթարինգիա
 Էլ-Զուվեյթ
 Էրեքունի-Երևան

Ը

ընդ ձեզ
 ընդ որում

ընկած-ելած
 ընկեր-բարեկամ
 ընկեր-ընկերուհի
 ըստ ամենայնի
 ըստ այդմ
 ըստ արժանվույն
 ըստ երևույթին
 ըստ իս
 ըստ կարգի
 ըստ կարելվույն
 ըստ հարկի
 ըստ որում
 ըստ պատշաճի
 ըստ օրինի

Թ

թանգարան-արգելոց
 թանգարան-ինստիտուտ
 թանկ-էժան
 թաց-թաց
 թեթև քաշ, *թայց`* թեթևաշաշին
 թել-ասեղ
 թելիկ-մեկիկ
 թել-պանիր//թելպանիր
 թեր և դեմ
 թերի բարձրագույն
 թիզ ու կես//թիզուկես
 թղթակից անդամ
 թողնել հեռանալ
 թռիչք-վայրէջք
 թռի-վռի
 թրև գալ
 թև թևի
 թև-թիկունք
 Թաջ-Մահալ//Թաջ Մահալ – մզ-
 կիթ-դամբարան

Ժ

ժամանակ առ ժամանակ
 ժամ առ ժամ//ժամառժամ
 ժամ-պատարագ
 ժուլով-ժամանակով
 Ժան-Ժակ Ռուսո
 Ժան-Պոլ Սարտր
 Ժողի-Կյուրի Ֆրեդերիկ

Ի

ի բարօրություն
 ի բացառյալ
 ի բնե
 ի գիտություն
 ի դեմս
 ի դեպ
 ի դերև ելնել
 ի զարմանս
 ի զեն
 ի զորու
 ի զորու լինել
 ի թիվս
 ի թիվս այլոց
 ի լրումն
 ի լուր
 ի ծնե
 ի կատար ածել
 ի կատարումն
 ի հակակշիռ
 ի հաշիվ
 ի հատուցումն
 ի հեճուկս
 ի մարտ
 ի մի բերել
 ի մի գալ
 ի մի գումարել
 ի մոտո

ի նկատի առնել
 ի նկատի ունենալ
 ի նշան
 ի նշանավորումն
 ի շահ
 ի չիք
 ի պաշտոնն
 ի պատասխան
 ի պատիվ
 ի սկզբանե
 ի սրտե
 ի վար
 ի վեր
 ի վերջո
 ի վիճակի լինել
 ի վերուստ
 ի տարբերություն
 ի տեղի
 ի տես
 ի տնօրինություն
 ի տրիտուր – *իրբև հատուցում*
 ի ցույց
 ի ցույց դնել
 ի փառս
 իբերո-կովկասյան
 իմացող-չիմացող
 ինժեներ-մեխանիկ
 ինչ էլ լինի
 ինչ-ինչ
 ինչ-որ – *անորոշ դերանուն*
 ինչ որ – *հարաբերական*
դերանուն
 ինչ որ է
 իշխանաց իշխան
 իրավ որ
 իրեն-իրեն
 իրոք որ

Լ

լալ-մարջան
 լալ ու մարջան
 լակոտ-լուկոտ
 լավ-վատ
 լավից-վատից
 լաց-կոծ, *բայց*՝ լացուկոծ
 լեզեոն առ լեզեոն
 լեփ-լեցուն
 լիքո-էպիկական
 լիտր-վայրկյան
 լռիկ-մնջիկ
 լրացում-լրացյալ
 լույս ընծայել, *բայց*՝
 լույսընծայում
 Լա Մանշ
 Լառ-Մարգար
 Լոռիս-Մելիքով
 Լոս Անջելես

Խ

խաբել-խաբխբել
 խաղք-խայտառակ
 խանութ-սրահ
 խելք խելքի
 խունջիկ-մունջիկ
 խուտուտ-մուտուտ
 խորձ-խորձ
 խև-դև
 Խնկո-Ապեր

Ծ

ծալ-ծալ
 ծախել-ծախծխել
 ծամ-ծամ
 ծայրից ծայր
 ծանոթ-անծանոթ

ծանր-ծանր
 ծանր քաշ, *քայց*` ծանրքաշային
 ծառս լինել
 ծափ-ծիծաղ
 ծափ ու ծիծաղ
 ծեզից ծեզ
 ծիլ-ծաղիկ
 ծիլ տալ
 ծլել-ծաղկել
 ծունր իջնել
 ծուռտիկ-մուռտիկ
 ծուռ-ծուռ նայել
 ծուռ նայել
 ծուփ-ծուփ

Կ

կալ-կալվոր
 կահ-կարասի//կահկարասի
 կամա-ակամա
 կամա թե ակամա
 կամ թե
 կանչել բերել
 կապել-կապկապել
 կաս-կարմիր
 կարգ-կանոն
 կարգին-սարքին
 կարել-կարկատել
 կարծես թե
 կետ-ստորակետ
 կերած-խմած
 կիլոմետր-ժամ
 կիլովատտ-ժամ
 կոկլիկ-սոկլիկ
 կոտր ընկնել
 կողք կողքի
 կոչ-նամակ
 կռել-կռփել

կտրել-կարել
 Կարա-Մուրզա
 Կումա-Սանիչի իջվածք
 Կուր-Արաքսի խառնարան

Հ

հագար ու մեկ
 հականե-հանվանե
 հայ-արաքական
 հայ-ռուս-անգլերեն
 հայր սուրբ
 հավաքել բերել
 հավիտյանս հավիտենից
 հատկացուցիչ-հատկացյալ
 հարայ-հրոց
 հարավ-արևելք
 հարավ-արևմուտք
 հարզը պահել
 հարկի-անհարկի
 հաց-մաց
 հեռանալ զնալ
 հեռվից հեռու//հեռու հեռվից
 հեռու-հեռավոր
 հեռու-մոտիկ
 հինգ աստղ, *քայց*`
 հինգաստղանի
 հինգից յոթ
 հլու-հնազանդ
 հյուսիս-արևմուտք
 հյուսիս-արևելք
 հյուրանոց-ռեստորան
 հոգի-մարմին
 հոգով-մարմնով
 հոգևոր-մշակութային
 հորով-մորով
 հորոտ-մորոտ
 հույս-ապավեն

հույս ու հավատ
 հունա-հռոմեական
 հուշարձան-կոթող
 հուշ-երեկո
 հուր-հավիտյան
 հուր-հրեղեն
 հօդս ցնդել
 Հասան-Ջալալյան

Չ

ձայն-ծպտուն
 ձայն-ձուն//ձեն-ձուն
 ձեռք ձեռքի
 ձեռք-ուտք
 ձեռքով-ոտքով
 ձյուն-ձմեռ
 ձորից ձոր

Ճ

ճակատ ճակատի
 ճաք-ճաք
 ճաքել-ճաքճքել
 ճեփ-ճերմակ

Մ

մազ-մորուք
 մայրիշխանություն
 մանր-մունր
 մաս հանել
 մաս-մաքուր
 մարդ-մուրդ
 մաքուրօդ, ա.
 մեզ-մառախուղ
 մեզ-մշուշ
 մեծից փոքր
 մեծով-փոքրով
 մեկ առ մեկ//մեկառմեկ
 մեկը մեկին

մեկ վեցերորդ
 մեն-միակ
 մեն-միայն
 մեջք մեջքի
 մեռնել պրծնել
 մեռնել կորչել
 միայն թե
 մրցույթ-փառատուն
 մուգ կարմիր
 մուշ-մուշ
 Սելիք-Բախշյան
 Միրզա-Ավագյան
 Մոնտե Կառլո

Յ

յոթ-ութ
 յոթից ութ

Ն

նախնադարյան-համայնական
 նետ-աղեղ
 նետ ու աղեղ
 նկար-առաջարկ
 նոր օր, բայց՝ նորօրյա
 նովի-նոր
 նստել-վեր կենալ
 Նար-Դոս
 Նյու Յորք
 Նյու Ջերսի
 Նոր ջուղա, բայց՝ նորջուղայեցի

Շ

շախով-շուխով
 շաչյուն-շառաչյուն
 շարան-շարան
 շեկիկ-մեկիկ
 շենքով-շնորհքով
 շիթ-շիթ

շիփ-շիտակ
շտապ-շտապ
շուտ-շուտ
շուք-շվաք
Շահ-Աքաա Երկրորդ

Ռ

ռլոր-մոլոր
ռղջ-առողջ
ռղջ և առողջ
ռվ-ռվ
ռտով-գլխով
ռտուձեռ
ռտքից գլուխ
որդան կարմիր
որդ ու թրթուր
որոշիչ-որոշյալ
որտեղ որ է

Չ

չափ ու սահման
չափուձև//չափ ու ձև
չէ մի
չէ որ
չէ որ չէ
չին-տիրեթական,
չինի՞ թե
չոքեչոք գնալ
Չինգիզ խան
Չմշկիկ Սուլթան

Պ

պակաս կարևոր
պակաս-պռատ
պանիր-հաց
պատեհ-անպատեհ
պարապ-սարապ

պարզից պարզ
պես-պես
պտուղ-բանջարեղեն
Պեր Լաշեզ
Պոլոզ Մուկուչ
Պողոս-Պետրոս
Պուերտո Ռիկո

Ջ

ջանք թափել
ջանք ու եռանդ
ջարդել-փշրել
ջրմուղ-կոյուղի
Ջուլ-Լենցի օրենք

Ռ

ռազմածովային
ռուս-պարսկական
ռուս-ֆիննական
Ռեչ Պոսպոլիտա
Ռիմսկի-Կորսակով

Ս

սակավ առ սակավ
սանտիմետր-ժամ
սարից սար
սեղան-մստարան
սերնդից սերունդ, բայց՝ սերնդե-
սերունդ
սեփ-սև
սոցիալ-դեմոկրատ
ստուգիչ-անցագրային
սրբություն սրբոց
սուտ-մուտ
սուտի-մուտի
սուտ ու փուչ

սևիկ-մևիկ
սև-սպիտակ
սև ու սպիտակ
Սալտիկով-Շչեդրին
Սայաթ-Նովա
Սան Դոմինգո
Սանկտ Պետերբուրգ
Սան Մարինո
Սան Ռեմո
Սան Սալվադոր
Սանտ Յագո
Սեն-Սիմոն
Սոդոմ-Գոմոր

Վ

վագ տալ
վաշ-վիշ
վառ դեղին
վառ վարդագույն
վատտ-ժամ
վարել-ցանել
վեր-վեր թռչել
վերից վար
վերովար անել
վոլտ-ամպեր
Վան-Վասպուրական
Վեստ Սարգիս
Վոյգա-Դոն

Տ

տալ-առնել
տակից-գլխից
տանել-բերել
տանել տալ
տառ առ տառ//տառառտառ
տասը-տասը
տասը-տասնհինգ
տասից տասը

տասից քսան
տասով տասը
տարուց տարի, բայց՝
տարեցտարի
տեղը-տեղին
տեղի-անտեղի
տեղի տալ
տեղից տեղ
տեք հայր
տեր-տիրական
տիեզերագնաց օդաչու
տիկ-տկլոր
տիկնանց տիկին
տնից տուն
տնով-տեղով
տուն-թանգարան
տուն-տեղ
Տեր- Հովհաննիսյան
Տեր-Ղուկասով
Տյան Շան
Տորք Անգել

Ր

րոպե առ րոպե

Ց

ցուցահանդես-վաճառք

Ու

ուզած-չուզած
ուղղիչ-աշխատանքային
ումպ-ումպ
ուշի-ուշով//ուշիուշով
ուսուցիչ-ուսուցչուհի
ուս ուսի
ուտել-խմել
ուտող-ուրացող

ուրախ-զվարթ
ուր որ
ուր որ է
Ուլան Բատոր

Փ

փախչել գնալ
փալաս-փուլուս
փառք ու պատիվ
փասա-փուսա
փլան-փստան
փոխնիփոխ
փոքր-ինչ
փուշ ու տատասկ

Ք

քահ-քահ ծիծաղել
քաղցր-մեղցր
քաշել բերել
քաշել տանել
քաշել-քաշքշել
քարից քար

քափ-քրտինք
քեֆ-ուրախություն
քիթ քթի
քուն-դադար
Քուռկիկ-Ջալալի// Քուռկիկ Ջա-
լալի

Օ

օրը ցերեկով
օրը օրին
օրոր-շորոր
օր օրի

Ֆ

ֆրանսերեն-իտալերեն
ֆրանս-պրոսական

ՀԱՄԱՌՈՏԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ակ. Բ. – Ակսել Բակունց
 Ա. Ղ. – Արամ Ղանալանյան
 Ա. Ս. – Անահիտ Սահինյան
 Ավ. Իս. – Ավետիք Իսահակյան
 Բ. Վ. – Բոգդան Վերդյան
 Գ. Ս. – Գեղամ Սարյան
 Ե. Չ. – Եղիշե Չարենց
 Էդ.Ավ. – Էդուարդ Ավագյան
 Հ. Թ. – Հովհաննես Թումանյան
 Հ. Ղ. – Հովհաննես Ղուկասյան
 Հ. Մաթ. – Հրանտ Մաթևոսյան
 Հ. Շ. – Հովհաննես Շիրազ
 Հ. Ս. – Համո Սահյան
 Հրչ. Մաթ. – Հրաչյա Մաթևոսյան
 Հր. Ք. – Հրաչյա Քոչար
 Մ. Ա. – Մկրտիչ Արմեն
 Մ. Ն. – Միքայել Նալբանդյան
 Շիրվ. – Շիրվանզադե
 Չ. Ա. – Չինգիզ Այթմատով
 Պ. Ս. – Պարույր Սևակ
 Ջ. Լ. – Ջեկ Լոնդոն
 Ռ.Դ. – Ռազմիկ Դավոյան
 Ռ.Հ. – Ռուբեն Հովսեփյան
 Ս.Ա. – Ստեփան Ալաջաջյան
 Ս. Խ. – Սերո Խանգադյան
 Ս. Կ. – Սիլվա Կապուտիկյան
 Ս. Զ. – Ստեփան Զորյան
 Վ. Ա. – Վախթանգ Անանյան
 Վ. Դ. – Վահագն Դավթյան
 Վ. Թ. – Վահան Թոթովենց
 Վ. Պ. – Վարդես Պետրոսյան
 Վիլ. Ս. – Վիլյամ Սարդյան
 Վ. Տ. – Վահան Տերյան

Բ. – Բաֆֆի

անձն. – անձնանուն

բրբ. – բարբառային

գվռ. – գավառական

թրգմ. – թարգմանական

ժող. – ժողովրդական

հում. աւ. – հումական ասացվածք

պատմ. – պատմական

